

Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa

**Baltic 21E -ohjelman toimeenpano sekä kansallinen strategia
YK:n kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmentä
(2005–2014) varten**

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:6

Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa

**Baltic 21E -ohjelman toimeenpano sekä kansallinen strategia
YK:n kestävästä kehityksestä edistävän koulutuksen vuosikymmentä
(2005–2014) varten**

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:6

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

Opetusministeriö / Undervisningsministeriet

Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto / Utbildnings- och forskningspolitiska avdelningen

PL / PB 29

00023 Valtioneuvosto / Statsrådet

<http://www.minedu.fi/julkaisut/index.html>

Yliopistopaino / Universitetsstryckeriet, 2006

ISBN 952-485-092-3 (nid./htf)

ISBN 952-485-093-1 (PDF)

ISSN 1458-8102

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä/

Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2006:6

Kuvailulehti

Julkaisija
Opetusministeriö

Julkaisun päivämäärä
15.2.2006

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri)		Julkaisun laji Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä	
Kestävää kehitystä edistävän koulutuksen työryhmä		Toimeksiantaja Opetusministeriö	
Puheenjohtaja: Monica Melén-Paaso, opetusministeriö		Toimielimen asettamispvm 12.3.2002	Dnro 18/043/2002
Sihteerit: Jukka Haapamäki ja Sanna Halinen, opetusministeriö			
Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen) Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa; Baltic 21E -ohjelman toimeenpano sekä kansallinen strategia YK:n kestävää kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmentä (2005–2014) varten. (Utbildning för hållbar utveckling; Genomförande av programmet Baltic 21E samt en nationell strategi för det av FN utlysta årtiondet för utbildning för hållbar utveckling (2005–2014).			
Julkaisun osat Muistio + liitteet			
Tiivistelmä <p>Opetusministeriön keväällä 2002 asettama työryhmä laati Baltic 21 E -ohjelmalle kansallisen käynnistysuunnitelman (Opetusministeriön työryhmien muistioita 36:2002), jota toteutettiin vuosina 2002–2005.</p> <p>Tässä työryhmän toisessa muistiossa (2006) yhdistyvät 1) Baltic 21E -ohjelman Suomen toimintasuunnitelma ja toimenpiteet kestävän kehityksen edistämiseksi koulutuksessa (ESD) ja tutkimuksessa opetusministeriön koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman mukaisesti ja 2) YK:n UNECE:n kestävää kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmenen (DESD, Decade of Education for Sustainable Development) Suomen strategia. Työryhmämuistiossa työryhmä on ensin kuvannut vuosien 2002–2005 kokeiluvaiheen ja pyrkinyt hyödyntämään siitä saatuja kokemuksia ja hiljaista tietoa. Luvuissa 1–8 raportoidaan ja arvioidaan Suomen kansallista Baltic 21E -ohjelman kokeiluluontoista toimeenpanoa ja luvussa 9 esitetään koulutusjärjestelmän kestävän kehityksen visio ja strategiset linjaukset. Vision ja strategisten linjausten muodostamisessa on otettu huomioon kansalliset koulutuspoliittiset asiakirjat ja linjaukset, Baltic 21E -ohjelma, UNECE:n (United Nations Economic Commission for Europe) ESD-strategia ja yliopistojen kestävän kehityksen Copernicus-peruskirja. Työryhmä esittää ehdotukset strategian ja toimintalinjausten toimeenpanoksi yleissivistävässä koulutuksessa, vapaassa sivistystyössä, ammatillisessa koulutuksessa, ammattikorkeakouluissa, yliopistoissa sekä tutkimuksessa ja kehitystyössä.</p> <p>Työryhmä koostui opetusministeriön edustajista ja koulutussektoreiden vastuualueiden koordinaattoreista. Koordinaattorit ovat sektoreidensa asiantuntijoina vastanneet ohjelman kansallisen kokeiluvaiheen suunnittelusta, koordinoinnista, sekä kokeiluvaiheesta vedettävistä johtopäätöksistä. Tämän työryhmämuistion allekirjoittaneet koordinaattorit ovat näin ollen suurelta osin vaikuttaneet muistion sisältöön.</p> <p>Suomen koulutusjärjestelmän visio on, että kaikki yksilöt kykenevät tukemaan kestävää kehitystä, joka tyydyttää nykyhetken väestön tarpeet vaarantamatta tulevien sukupolvien mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa. Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa perustuu kokonaisvaltaiseen näkemykseen ekologisen, taloudellisen ja sosiaalis-kulttuurisen ulottuvuuden huomioon ottavasta kehityksestä. Suomen kestävää kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmenstrategian linjaukset kohdistuvat seuraavasti: 1. Kestävän kehityksen edistäminen (ml. kestävä kulutus ja tuotanto) kasvatuksessa ja koulutuksessa, yleissivistävässä ja ammatillisessa koulutuksessa, ammattikorkeakouluissa, yliopistoissa ja vapaassa sivistystyössä. 2. Institutionaalinen sitoutuminen politiikka-, ohjaus- ja käytännön tasoilla. 3. Eettinen ja integroitu lähestymistapa: kaikessa toiminnassa huomioidaan ekologinen, taloudellinen sekä sosiaalis-kulttuurinen ulottuvuus tasapainoisesti toisiaan tukevinä ulottuvuuksina. 4. Läpäisevyys: Kestävyyden näkökulma on sisällytettävä kaikkeen toimintaan. 5. Henkilökunnan koulutus. 6. Poikkitieteellisyys. 7. Tiedon levittäminen. 8. Verkostoituminen ja yhteistyön lisääminen. 9. Osallistuminen: kansalaisvaikuttamisen edistäminen. 10. Tutkimus, jatko- ja täydennyskoulutusohjelmat ja 11. Innovaatioiden hyödyntäminen.</p> <p>Työryhmä ehdottaa asetettavaksi strategian toimeenpanon seurantaa ja arviointia varten seurantaryhmän, joka myös organisoi kansallisen raportoinnin. Työryhmän esittämää raportointimallia (luvussa 10) voidaan käyttää myös kansainväliseen Baltic21E -ohjelman toimeenpanon ja UNECE:n ESD-strategian toteutumisen seurantaan. Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa sisältyy koulutussektoreiden perusrahoitukseen. Opetusministeriön tavoite- ja tulosohejauksessa otetaan huomioon kestävän kehityksen edistäminen.</p>			
Avainsanat kestävä kehitys, Baltic 21E, koulutus, yleissivistävä koulutus, ammatillinen koulutus, aikuiskoulutus, vapaa sivistystyö, ammattikorkeakoulut, yliopistot, DESD, ESD			
Muut tiedot			
Sarjan nimi ja numero Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:6		ISSN 1458-8102	ISBN 952-485-092-3 (nid.) 952-485-093-1 (PDF)
Kokonaissivumäärä 88	Kieli suomi	Hinta	Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja Yliopistopaino		Kustantaja Opetusministeriö	

Presentationsblad

Utgivare
Undervisningsministeriet

Utgivningsdatum
15.2.2006

Författare (uppgifter om organets namn, ordförande, sekreterare) Arbetsgruppen för utbildning för hållbar utveckling Ordförande: Monica Melén-Paaso, Undervisningsministeriet Sekreterare: Jukka Haapamäki och Sanna Halinen, Undervisningsministeriet		Typ av publication Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar	
		Uppdragsgivare Undervisningsministeriet	
		Datum för tillsättande av 12.3.2002	Dnro 18/043/2002
Publikation (även den finska titeln) Utbildning för hållbar utveckling; Genomförande av programmet Baltic 21E samt en nationell strategi för det av FN utlysta årtiondet för utbildning för hållbar utveckling (2005–2014). (Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa; Baltic 21E -ohjelman toimeenpano sekä kansallinen strategia YK:n kestävää kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmentä (2005–2014) varten.			
Publikationens delar Promemorior + bilagor			
Sammandrag <p>Arbetsgruppen, som tillsattes av undervisningsministeriet våren 2002, gjorde samma år upp ett nationell startplan för programmet Baltic 21E (Promemorior av undervisningsministeriets arbetsgrupper 36:2002). Planen genomfördes 2002–2005.</p> <p>I denna andra promemoria (2006) av arbetsgruppen förenas 1) Finlands verksamhetsplan för Baltic 21E och åtgärder för utbildning och forskning för en hållbar utveckling (ESD) i enlighet med undervisningsministeriets utvecklingsplan för utbildning och forskning samt 2) Finlands strategi gällande det av FN:s UNECE-organisation utlysta årtiondet för utbildning för hållbar utveckling (DESD, Decade of Education for Sustainable Development). Arbetsgruppen beskriver i sin promemoria först försökskedet 2002–2005 och har försökt dra nytta av erfarenheterna från försöket och av den tysta kunskapen. I kapitel 1–8 rapporteras och bedöms det i försökssyfte utförda genomförandet av Finlands nationella Baltic 21E och i kapitel 9 presenteras utbildningssystemets vision och strategiska linjer för en hållbar utveckling. Visionerna och strategin har utformats med hänsyn till nationella utbildningspolitiska dokument och riktlinjer, programmet Baltic 21E, UNECE:s (United Nations Economic Commission for Europe) ESD-strategi och universitetens Copernicus-stadga för en hållbar utveckling. Arbetsgruppen lägger fram förslag till genomförande av strategin och policyn i den allmänbildande utbildningen, det fria bildningsarbetet, yrkesutbildningen, yrkeshögskolorna och universiteten samt i forskningen och utvecklingsarbetet.</p> <p>Arbetsgruppen bestod av företrädare för undervisningsministeriet och samordnare av ansvarsområden i utbildningssektorerna. Samordnarna har som sakkunniga inom sin sektor svarat för planeringen och samordningen av den nationella försöksfasen samt för de slutledningar som kan dras av försöksfasen. De samordnare som undertecknat detta dokument har alltså till stor del påverkat innehållet i promemorian.</p> <p>Visionen för det finländska utbildningssystemet är att alla individer har kompetens som bidrar till en utveckling som möter behoven hos den nuvarande generationen utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov. Utbildning för hållbar utveckling bygger på en helhetsinriktad utvecklingssyn som tar hänsyn till den ekologiska, ekonomiska och socialkulturella dimensionen. Riktlinjerna i Finlands strategi för ett årtionde för utbildning för hållbar utveckling gäller: 1. Åtgärder för hur hållbar utveckling (inklusive en hållbar konsumtion och produktion) ska främjas genom fostran och utbildning, allmänbildande utbildning, yrkesutbildning, yrkeshögskolor, universitet och fritt bildningsarbete. 2. Institutionella åtaganden på politisk, normativ och praktisk nivå. 3. Etisk och integrationsinriktad infallsvinkel: i all verksamhet tas balanserad hänsyn till de ekologiska, ekonomiska och socialkulturella dimensionerna, sedda så att de förstärker varandra. 4. Integrering: Hållbarhetsaspekten ska integreras i all verksamhet. 5. Utbildning av personalen. 6. Tvärvetenskaplighet. 7. Informationsspridning. 8. Nätverksbildning och ökat samarbete. 9. Deltagande: åtgärder för medborgarinflytande. 10. Forskning och doktorand- och fortbildningsprogram, och 11. Exploatering av innovationer.</p> <p>För uppföljningen och utvärderingen av genomförandet av strategin föreslår arbetsgruppen att det tillsätts en uppföljningsgrupp, som också ska organisera den nationella rapporteringen. Den rapporteringsmodell som arbetsgruppen föreslår i kapitel 10 kan också användas för uppföljningen av genomförandet av det internationella Baltic 21E-programmet och förverkligandet av UNECE:s ESD-strategi. Utbildning för hållbar utveckling ingår i basfinansieringen för de olika utbildningssektorerna. Undervisningsministeriets mål- och resultatstyrning beaktar främjandet av en hållbar utveckling.</p>			
Nyckelord hållbar utveckling, Baltic 21E, utbildning, allmänbildande utbildning, yrkesutbildning, vuxenutbildning, fritt bildningsarbete, yrkeshögskolor, universitet, DESD, ESD			
Övriga uppgifter			
Seriens namn och nummer Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2006:6		ISSN 1458-8102	ISBN 952-485-092-2 (htf.) 952-485-093-1 (PDF)
Sidoantal 88	Språk finska	Pris	Sekretessgrad offentlig
Distribution Universitetstrycket		Förlag Undervisningsministeriet	

Description

Publisher Ministry of Education		Date of publication 15.2.2006	
Authors (If a committee: name of organ, chair, secretary) Chair: Monica Melén-Paaso, Ministry of Education Secretaries: Jukka Haapamäki and Sanna Halinen, Ministry of Education		Type of publication Reports of the Ministry of Education, Finland	
		Contracted by Ministry of Education	
		Committee appointed on 12.3.2002	Dnro 18/043/2002
Name of publication Sustainable development in education; Implementation of Baltic 21E programme and Finnish strategy for the Decade of Education for Sustainable Development (2005–2014)			
Parts Memorandum + appendices			
Abstract The plan for piloting the Baltic21E programme in Finland, devised by a Ministry of Education committee (Opetusministeriön työryhmien muistioita 36:2002), was implemented from 2002 to 2005. This second report of the committee (2006) combines (1) the Finnish Baltic21E action plan and the plan for implementation of sustainable development in education and research according to the national Development Plan for Education and Research with (2) the Finnish strategy for the Decade of Education for Sustainable Development (DESD). The report begins with a description of the pilot phase 2002–2005, drawing on the experiences and tacit knowledge gained. Chapters 1–8 report and assess the pilot implementation of the national Baltic21E programme and Chapter 9 presents the vision and strategic lines for ESD in the education system, which were informed by national education policy documents and policy, Baltic21E, the ESD Strategy of the United Nations Economic Commission for Europe (UNECE), and the University Charter for Sustainable Development (Copernicus Charter). The committee puts forward proposals for the implementation of the strategy and action lines in general, liberal adult, vocational, polytechnic and university education and in R&D. The committee members were representatives of the Ministry of Education and the ESD coordinators of the different education sectors. As sectoral experts, the coordinators were responsible for the planning and coordination of the national pilot and the conclusions drawn from it. Thus the signatories of this report have largely influenced its content. The vision for the Finnish education system is that all individuals can contribute to sustainable development which satisfies the needs of today’s populations without jeopardizing the possibilities of future generations to satisfy theirs. The promotion of ESD is founded in a holistic view of development which addresses the ecologic, economic, social and cultural dimensions. Finnish DESD policy comprises the following elements: (1) the promotion of SD (incl. sustainable consumption and production) in education at all levels; (2) institutional commitment at policy, steering and practical levels; (3) ethical and integrated approach: all activities address the ecologic, economic, social and cultural considerations as mutually supporting dimensions; (4) integration: the SD outlook is included in all activities; (5) staff development training; (6) interdisciplinarity; (7) dissemination of information; (8) increased networking and other cooperation; (9) participation: empowerment of citizens; (10) research, postgraduate and continuing education programmes; and (11) the utilisation of innovation. The committee proposes that a follow-up group be set up to monitor and assess the implementation and organise national reporting. The mode of reporting proposed by the Committee (Chapter 10) can also be used to monitor the national implementation of the international Baltic21E programme and the UNECE ESD strategy. The promotion of ESD is taken into account in the core funding of the different education sectors. The promotion of SD is also considered in the Ministry’s performance management procedure.			
Other information			
Name and number of series Reports of the Ministry of Education, Finland 2006:6		ISSN 1458-8102	ISBN 952-485-092-3 (pbk.) 952-485-093-1 (PDF)
Number of pages 88	Language Finnish	Price	Degree of confidentiality public
Distributed by Helsinki University Press		Published by Ministry of Education	

Opetusministeriölle

Opetusministeriö asetti 12.3.2002 kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa -työryhmän, jonka tehtävänä oli:

- 1 Koordinoida Itämeren maiden kestävän kehityksen Baltic 21 -ohjelman koulutusosion Baltic 21E:n toteuttamista, erityisesti
 - tehdä opetusministeriölle esitys Baltic 21E -ohjelman kansalliseksi toteuttamissuunnitelmaksi ja sen osana Itämeren maiden kanssa tehtävän yhteistyön strategiaksi
 - koordinoida hyväksytyn toteuttamissuunnitelman toimeenpanoa
 - valmistella Suomen kanta Baltic 21E -ohjelman toteuttamista koordinoivien maiden esitykseen ohjelman seurantajärjestelmäksi
 - laatia Baltic 21E -ohjelmassa tarkoitetut kansalliset seurantaraportit ohjelman toteuttamista koordinoiville maille
 - käsitellä muut Baltic 21E -ohjelmaa koskevat asiat ja
 - tehdä ehdotus Baltic 21E -ohjelman toimeenpanon koordinoinnista työryhmän määräajan päättymisen jälkeen.
- 2 Osallistua muihin sellaisten koulutusta ja tutkimusta koskevien opetusministeriön kannanottojen ja raporttien laadintaan, jotka koskevat kestävän kehityksen edistämistä (ensi vaiheessa mm. Johannesburgin huippukokouksen valmistelu).

Työryhmän puheenjohtajaksi ja Baltic 21E -ohjelman kansalliseksi koordinaattoriksi opetusministeriö kutsui opetusneuvos Monica Melén-Paason ja jäseniksi opetusneuvos Mirja Arajärven tiedepolitiikan yksiköstä, opetusneuvos Anja Arstila-Paasilinnan ammattikorkeakouluyksiköstä, opetusneuvos Seppo Niinivaaran ammatillisen koulutuksen yksiköstä, opetusneuvos Eero Nurmisen yleissivistävän koulutuksen yksiköstä, opetusneuvos Jorma Aholan aikuiskoulutusyksiköstä ja erityisneuvonantaja Satu Heikkisen kansainvälisten asiain sihteeristöstä. Työryhmän sihteeriksi nimettiin opetusneuvos Kaija Salmio Opetushallituksesta.

Baltic 21E -ohjelman eri vastuualueiden koordinaattoreiksi nimettiin opetusneuvos Marja-Leena Loukola Opetushallituksesta (esiopetus, perusopetus, lukio ja ammatillinen koulutus), yliopettaja Vesa Koivunen Laurea-ammattikorkeakoulusta (ammattikorkeakoulut), myöhemmin Kaija Sarmia (18.12.2004–14.10.2005) ja KTT Liisa Rohweder (14.10.2005), lehtori Simo Isoaho Tampereen teknillisestä yliopistosta (yliopistot) sekä opintojohtaja Anneli Bauters Vapaan sivistystyön yhteisjärjestöstä (vapaa sivistystyö). Vastuualueiden koordinaattorit kutsuttiin työryhmän pysyviksi asiantuntijoiksi.

Saatuaan valmiiksi Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa / Baltic 21E -ohjelman Suomen käynnistysuunnitelman, työryhmä luovutti 30.9.2002 ensimmäisen muis-
tionsa opetusministeriölle.

Opetusministeriö päätti 18.12.2003 seuraavista muutoksista työryhmän kokoonpanossa: Työryhmän jäsenen, opetusneuvos Eero Nurmisen siirryttyä eläkkeelle hänen tilalleen kutsuttiin opetusneuvos Jussi Pihkala ministeriön yleissivistävän koulutuksen yksiköstä. Työryhmän sihteerin, opetusneuvos Kaija Salmion siirryttyä Opetushallituksessa toisiin tehtäviin opetusministeriö nimesi hänen tilalleen työryhmän sihteeriksi suunnittelija Erja Vitikan Opetushallituksesta. Työryhmän uudeksi jäseneksi nimettiin opetusneuvos Raija Meriläinen ministeriön aikuiskoulutusyksiköstä. Hän toimi myös asiantuntijasihteerinä. Yliopettaja Vesa Koivusen siirryttyä toisiin tehtäviin opetusministeriö nimesi hänen tilalleen ammattikorkeakoulusektorin koordinaattoriksi ja työryhmän pysyväksi asiantuntijaksi lehtori Kaija Sarmian Laurea-ammattikorkeakoulun Hyvinkää-instituutista.

Työryhmän esityksestä opetusministeriö päätti 11.10.2004, että ”Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa” -työryhmän toimeksiantoon lisätään tehtävä laatia kansallinen strategia YK:n kestävästä kehityksestä edistävän koulutuksen vuosikymmentä varten.

Lisäksi työryhmän nimi muutettiin ”Kestävää kehitystä edistävän koulutuksen työryhmäksi”. Työryhmän määräaika pidennettiin 31.1.2006 saakka.

Opetusministeriö myönsi Opetushallituksen esityksestä 1.3.2005 eron suunnittelija Erja Vitikalle työryhmän sihteerin tehtävistä. Hänen tilalleen nimettiin osastosihteeriksi Tarja Kurki, joka toimi tämän jälkeen työryhmän hallinnollisena sihteerinä. Tarja Kurki oli aikaisemmin toiminut (27.6.2002 lähtien) työryhmän avustavana sihteerinä.

Työryhmä valitsi kokouksessa 10.10.2005 Satu Heikkisen työryhmän varapuheenjohtajaksi. Opetusministeriön päätöksellä 14.10.2005 erityisneuvonantaja Satu Heikkinen siirtyi opetusneuvos Jussi Pihkalan tilalle ministeriön yleissivistävän koulutuksen yksiköstä. Suunnittelija Hannu Vainonen siirtyi Satu Heikkisen tilalle kansainvälisten asiain sihteeristöstä. Vainonen oli toiminut Heikkisen virkavapauden aikana hänen sijaisenaan työryhmässä kesästä 2004 kesään 2005. Opetusneuvos Susanna Tauriainen kutsuttiin työryhmän pysyväksi asiantuntijaksi Opetushallituksesta. KTT Liisa Rohweder Helsingin liiketalouden ammattikorkeakoulusta nimitettiin ammattikorkeakoulusektorin koordinaattoriksi ja pysyväksi asiantuntijajäseneksi Kaija Sarmian jätettyä tämän tehtävän.

Lisäksi työryhmä on kuullut asiantuntijoita: suunnittelupäällikkö Erkka Laininen ja johtaja Kimmo Harra, Opetus-, kasvat- ja koulutussäätiö OKKA, rehtori Eeva Hämeenoja, Suomen ympäristöopisto SYKLI ry, KT Taina Kaivola, Helsingin yliopiston käyttäytymistieteellinen tiedekunta; johtaja Paula Lindroos Åbo Akademin täydennyskoulutuskeskus, BUP-verkosto ja projektipäällikkö Arja Sinkko Kymenlaakson ammattikorkeakoulu.

Asiantuntijasihteeriksi Raija Meriläisen vuoden 2005 syksyn opintovapaan vuoksi työryhmän asiantuntijasihteeriksi nimettiin 15.8.2005 suunnittelija Talvikki Koskinen. Talvikki Koskisen siirryttyä muihin tehtäviin asiantuntijasihteerin tehtäviä jatkoivat vuoden 2006 alusta suunnittelijat Jukka Haapamäki ja Sanna Halinen.

Baltic 21E -ohjelman vastuualueiden koordinaattorit ovat sektoreidensa asiantuntijoi-

na vastanneet ohjelman kansallisen kokeiluvaiheen suunnittelusta, koordinoinnista, sekä kokeiluvaiheesta vedettävistä johtopäätöksistä. Tämän asiakirjan allekirjoittaneet koordinaattorit ovat näin ollen tuottaneet perustan suurelle osalle työryhmämuistion sisällöstä.

Tässä luovutettavassa työryhmän muistiossa yhdistyvät Baltic 21E -ohjelman Suomen toimintasuunnitelma ja toimenpiteet kestävä kehityksen edistämiseksi koulutuksessa ja tutkimuksessa opetusministeriön koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman mukaisesti sekä YK:n kestävää kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmenen (DESD) Suomen strategia. Työryhmä luovuttaa kunnioittavaksi toisen muistionsa opetusministeriölle.

Helsingissä 30. päivänä tammikuuta 2006

Monica Melén-Paaso

Jorma Ahola

Mirja Arajärvi

Anja Arstila-Paasilinna

Anneli Bauters

Satu Heikkinen

Simo Isoaho

Marja-Leena Loukola

Raija Meriläinen

Seppo Niinivaara

Liisa Rohweder

Susanna Tauriainen
Susanna Tauriainen

Hannu Vainonen
Hannu Vainonen

Jukka Haapamäki

Sanna Halinen

Tarja Kurki
Tarja Kurki

Sisältö

1	Johdanto	12
2	Kansainvälinen ja kansallinen valmisteluprosessi	14
2.1	Hagan julistus ja Baltic 21E -ohjelma	16
2.2	Baltic 21E -ohjelman Suomen käynnistysuunnitelma	17
2.3	UN DESD	18
2.4	UNECE ESD	18
2.5	Kansalliset prosessit	19
3	Yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen valmisteluprosessi 2002–2005	21
3.1	Koulujen yhteiskunnallinen ohjaus	21
3.2	Toimintaperiaatteet ja strategiat	22
3.3	Osaamisen ja täydennyskoulutuksen kehittäminen	23
3.4	Opetus- ja oppimateriaalin kehittäminen	24
3.5	Tutkimus- ja kehitystyö	24
3.6	Kokeiluprojektit ja niistä saadut kokemukset	25
3.7	Tulosten arviointi	26
4	Korkeakoulujen valmisteluprosessi 2002–2005	27
4.1	Kansallinen korkeakoulupoliittinen ohjaus	27
4.2	Kokemuksia käynnistysuunnitelman toteuttamisesta	28
4.3	Opetus- ja oppimateriaalien kehittäminen	28
4.4	Kansainvälisen yhteistyön kehittäminen	30
5	Ammattikorkeakoulujen valmisteluprosessi 2002–2005	32
5.1	Toimintastrategioiden kehittäminen	32
5.2	Osaamisen kehittäminen	33
5.3	Täydennyskoulutus ja opettajankoulutus	34
5.4	Tutkimus ja kehitystyö	34
5.5	Tulosten arviointi	35

6	Yliopistojen valmisteluprosessi 2002–2005	37
6.1	Toimintastrategioiden kehittäminen	37
6.2	Osaamisen kehittäminen	38
6.3	Täydennyskoulutus ja opettajankoulutus	40
6.4	Tutkimus- ja kehitystyö	42
6.5	Tulosten arviointi	42
7	Vapaan sivistystyön valmisteluprosessi 2002–2005	45
7.1	Vapaan sivistystyön yhteiskunnallinen ohjaus	45
7.2	Käynnistysuunnitelman toteutuminen	46
7.2.1	<i>Toimintaperiaatteet ja strategiat</i>	46
7.2.2	<i>Osaamisen ja täydennyskoulutuksen kehittäminen</i>	48
7.2.3	<i>Opetus- ja oppimateriaalien kehittäminen</i>	51
7.2.4	<i>Opettajien, ohjaajien ja vertaiskouluttajien täydennyskoulutus</i>	52
7.3	Tutkimuksen kehittäminen	52
8	Kestävää kehitystä edistävän tutkimuspolitiikan tarkastelu	53
9	Suomen kestävä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmenen strategia ja toimintalinjaukset 2006–2014	56
9.1	Koulutusjärjestelmän kestävä kehityksen visio ja strategiset linjaukset	57
9.2	Ehdotukset koulutussektoreittain strategian ja toimintalinjausten toimeenpanoksi	59
9.2.1	<i>Yleissivistävä koulutus</i>	59
9.2.2	<i>Ammatillinen koulutus</i>	60
9.2.3	<i>Ammattikorkeakoulut</i>	62
9.2.4	<i>Yliopistot</i>	63
9.2.5	<i>Vapaa sivistystyö</i>	64
9.2.6	<i>Tutkimus ja kehitystyö</i>	65
10	Jatkotoimenpiteet ja seuranta	66
11	Kestävää kehitystä edistävän koulutuksen rahoitus	67
	Liitteet	
	Liite 1. Kehys raportoinnille	68
	Liite 2. Verkkolinkkejä ja lyhenteitä	73
	Liite 3. Tiivistelmä kirjasta "Korkeakouluopetus kestäväksi – opas YK:n kestävä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmentä varten"	77

"Elämä eletään eteenpäin mutta ymmärretään taaksepäin"
- Sören Kierkegaard

1 Johdanto

Suomi valtiona on kansallisesti, Euroopan unionissa ja YK-järjestelmässä sekä Itämeren valtioiden ja pohjoismaiden yhteistyössä sitoutunut kestävän kehityksen edistämiseen. Tähän liittyen valtioneuvoston hyväksymässä koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa 2003–2008 todetaan, että kestävä kehitys edistetään koulutuksella ja tutkimuksella.

Opetusministeriö asetti 12.3.2002 Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa -työryhmän. Työryhmän ensisijaisena tehtävänä on edistää ja koordinoita Itämeren maiden kestävän kehityksen Baltic 21 -ohjelman koulutusosion Baltic 21E:n toteuttamista, tehdä opetusministeriölle esitys Baltic 21E -ohjelman kansalliseksi toteuttamissuunnitelmaksi ja sen osana Itämeren maiden kanssa tehtävän yhteistyön strategiaksi sekä tehdä ehdotus Baltic 21E -ohjelman toimeenpanon koordinoinnista työryhmän määräajan 31.12.2004 jälkeen. Itämeren maiden opetusministereiden tammikuussa 2002 hyväksymällä ja allekirjoittamalla ohjelmalla pyritään siihen, että kestävän kehityksen näkökohdista muodostuu maiden koulutusjärjestelmien luonteva ja pysyvä osa. Ohjelma sisältää myös tutkimusta koskevia tavoitteita ja toimenpidesuosituksia.

Saatuaan valmiiksi Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa / Baltic 21E -ohjelman Suomen käynnistysuunnitelman työryhmä luovutti 30.9.2002 ensimmäisen muistionsa opetusministeriölle. Työryhmän tavoitteena on ollut, että työryhmän laatiman ja YK:n päivänä vuonna 2002 julkaiseman käynnistysuunnitelman pohjalta Baltic 21E -ohjelman toteuttamisesta käydään keskustelua sekä hankitaan kokemuksia suunnitelman kokeilu- luontoisten hankkeiden ja kehittämisprojektien toteuttamisesta.

Baltic 21E -ohjelman toimeenpanossa oli tarkoituksena, että alkuvaiheessa Itämeren maat keskinäisellä yhteistyöllä tuottavat kansalliselta pohjalta kokemuksia alueellisen yhteistyöperustan vahvistamiseksi. Ohjelman toimeenpano Itämeren maissa on kuitenkin käynnistynyt eri tahdissa. Siksi tämän työryhmämuistion ehdotusten laadinnassa ei ollut mahdollista hyödyntää täysimääräisesti tällaisia kokemuksia.

Usealla sektorilla Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa / Baltic 21E -ohjelman Suomen käynnistysuunnitelmaan pohjautuvat, opetusministeriön rahoittamat kokeiluprojektit päättyivät vasta vuonna 2005. Tästä syystä ei ohjelman kansallisesta, kokeiluluontoisesta toimeenpanosta ollut tarkoituksenmukaista raportoida työryhmän alkuperäisen määräajan eli vuoden 2004 loppuun mennessä.

YK on julistanut vuosikymmenen 2005–2014 kestävä kehitys edistävän koulutuksen vuosikymmeneksi. Työryhmän esityksestä opetusministeriö päätti, että "Kestävän kehityk-

sen edistäminen koulutuksessa" -työryhmän toimeksiantoon lisätään tehtävä laatia kansallinen strategia YK:n kestävästä kehityksestä edistävän koulutuksen vuosikymmentä varten ja että työryhmän nimi muutetaan "Kestävästä kehityksestä edistävän koulutuksen työryhmäksi". Lisäksi työryhmän määräaika pidennettiin 31.1.2006 saakka.

Tässä työryhmän muistiossa yhdistyvät Baltic 21E -ohjelman Suomen toimintasuunnitelma ja toimenpiteet kestävästä kehityksestä edistämiseksi koulutuksessa ja tutkimuksessa opetusministeriön koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman mukaisesti sekä YK:n kestävästä kehityksestä edistävän koulutuksen vuosikymmenen (DESD, Decade of Education for Sustainable Development) Suomen strategia.

Kestävästä kehityksestä ei ole olemassa yksiselitteistä määritelmää. Suomen kestävästä kehityksen toimikunta määritteli vuonna 1995 kestävästä kehityksen maailmanlaajuisesti, alueellisesti ja paikallisesti tapahtuvaksi jatkuvaksi ja ohjatuksi yhteiskunnalliseksi muutokseksi, jonka päämääränä on turvata nykyisille ja tuleville sukupolville hyvät elämisen mahdollisuudet.

Toimikunnan tulkin mukaan kestävä kehitys sisältää kolme ulottuvuutta: ekologisen, yhteiskunnallisen ja kulttuurisen ulottuvuuden.

Toimikunnan määritelmän mukaan ekologisesta kestävästä kehityksestä perusehtona on luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen ja ihmisen taloudellisen ja aineellisen toiminnan sopeuttaminen maapallon luonnonvaroihin ja luonnon kestäväksi. Yhteiskunnallisesti kestävä kehitys turvaa ihmisille yhdenvertaiset mahdollisuudet oman hyvinvointinsa luomiseen, perusoikeuksien toteutumiseen ja elämän perusedellytysten hankkimiseen sekä mahdollisuuden tasa-arvoiseen osallistumiseen ja vastuunottoon päätöksenteossa omassa maassa ja maailmanyhteisössä. Kulttuurisesti kestävä kehitys mahdollistaa ihmisten vapaan henkisen toiminnan, eettisen kasvun sekä kulttuurien moninaisuuden säilymisen ja kehittämisen sukupolvesta toiseen.

Myöhemmässä kansainvälisessä keskustelussa kestävästä kehityksestä määritelmä on hie-
man muuttunut Suomen kestävästä kehityksen toimikunnan määritelmästä. Vuonna 2002 Johannesburgissa järjestetyssä YK:n Kestävästä kehityksestä huippukokouksessa kestävä kehitys määriteltiin kokonaisuutena, jossa otetaan tasavertaisesti huomioon ekologinen, taloudellinen sekä sosiaalis-kulttuurinen ulottuvuus. Oleellista on, että kestävä kehitys on näiden ulottuvuuksien integroitu, toisiaan tukeva politiikkakokonaisuus.

2 Kansainvälinen ja kansallinen valmisteluprosessi

Kahdeskymmenes vuosisata merkitsi ihmiskunnalle siirtymistä jokapäiväiseen moniulotteiseen globaaliin aikakauteen. Kansantaloudet muodostivat yhä kiinteämmin yhteisen maailmantalouden. Edellinen vuosisata merkitsi myös sitä, että maapallon väkiluku kasvoi vajaasta kahdesta miljardista kuuteen miljardiin ihmiseen. Voimakas väestönkasvu, kaupunkistuminen, kiihtyvä talous sekä teknologiaan perustuvat järjestelmät ja hyödykkeet tekivät ihmiskunnasta maailmanlaajuisesti niin luonnonoloja kuin taloudellisia ja sosiaalisia oloja nopeasti muuttavan tekijän.

1970-luvulla kiihtyvän ja hallitsemattoman kehityksen varjopuolet alkoivat ilmetä kaikkialla yhä selvemmin niin ympäristöllisinä kuin yhteiskunnallisina ongelmina. Ihmiskunnan oli pakko kohdata kysymys elinolosuhteiden ja -mahdollisuuksien rajallisuudesta sekä säilyttämisestä myös tuleville sukupolville. Vuonna 1972 Tukholmassa järjestetty YK:n ympäristökonferenssi oli ensimmäinen maailmanlaajuinen keskustelufoorumi, jossa asiointilaa kartoitettiin. Asialistalla oli niin saastumiseen, luonnonvarojen käyttöön, asuinympäristöön, ympäristökasvatukseen, tiedonvälitykseen kuin myös yhteiskunnallisiin ja kulttuuriin ulottuvuuksiin liittyviä kysymyksiä.

Seuraava maailmanlaajuinen askel oli perustaa YK:n aloitteesta Ympäristön ja kehityksen maailmankomissio vuonna 1983. Norjan silloisen pääministerin Gro Harlem Brundtlandin johtaman komission neljä vuotta myöhemmin julkaisema loppuraportti Yhteinen tulevaisuutemme (Our Common Future) toimi sysäyksenä monille kansainvälisille jatkotoimiteille ja -prosesseille.

Raportin myötä kestävä kehitys tuli kansainvälisen politiikan käsitteeksi ja se määriteltiin seuraavasti: "Kestävä kehitys on kehitystä, joka mahdollistaa nykyhetken tarpeiden tyydyttämisen viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa." Teoksen esipuheessa todetaan: "Asenteiden, sosiaalisten arvojen ja päämäärien muuttaminen, johon tämä raportti kehottaa, riippuu laajoista koulutus- ja keskustelukampanjoista sekä julkisesta osallistumisesta."

Ympäristön ja kehityksen maailmankomission raportti alusti maaperää Brasiliassa, Rio de Janeirossa, vuonna 1992 järjestetyille laajalle YK:n ympäristö- ja kehityskonferenssille ("Earth Summit"). Konferenssi tuotti julistuksen ja siihen liittyvän mittavan toimintaohjelman, Agenda 21:n, jossa on 40 tavoitekokonaisuutta. Toimintaohjelmassa niin poliittinen

päätöksenteko, tiede-, tutkimus- ja koulutustoiminta kuin yhteiskunnan eri tahot, erityisesti nuoret, hahmotetaan kestävä kehityksen edistämistyön voimavaroiksi. Agenda 21:n myötä kestävä kehityksen edistäminen sai kansainvälisesti sovitut tavoitteet ja kestävästä kehityksestä tuli pysyvästi kansainvälisen politiikan käsite. Agendan tavoitteiden toteuttamisen seuranta varten perustettiin YK:n kestävä kehityksen komissio (Commission on Sustainable Development - CSD).

Agenda 21:n luku 36 on omistettu koulutukselle. Sen alussa todetaan, että koulutus on ensisijaista kestävä kehityksen edistämiseksi; koulutus on välttämätöntä ihmisten käsitysten muuttamiseksi siten, että ihmiset pystyvät arvioimaan kestävään kehitykseen liittyviä asioita ja ilmaisemaan tuntojaan niistä. Luku 36 muodostaa tukevan taustan kaikelle kestävä kehitystä edistävälle koulutukselle ja sen suunnittelulle. YK:n kestävä kehityksen komissio täsmensi ja laajensi lukua edelleen vuosina 1996 ja 1998. Päävastuulliseksi koordinoijaksi YK-järjestelmän sisällä koulutusta koskevien tavoitteiden toteuttamiseksi osoitettiin kasvat-, tiede- ja kulttuurijärjestö Unesco.

Vuonna 2000 hallitusten ja valtioiden päämiehet kokoontuivat YK:n puitteissa osoittamaan tukensa maailmanjärjestön työlle. Huippukokouksen tuottama Vuosituhattulistus ja sen kahdeksan kehitystavoitetta (Millennium Development Goals - MDG:t) muodostavat merkittävän laadullisen, määrällisen ja aikaan sidotun kansainvälisen tavoitteiston. Vuosituhattulistus arvoineen ja päämäärineen, samoin kuin kestävä kehityksen periaate, luovat keskeiset puitteet myös Suomen uudelle kehityspoliittiselle ohjelmalle (valtioneuvoston periaatepäätös 2004).

Koulutuksen osalta tärkeä osa Vuosituhattulistuksen tavoitteiden toteuttamisessa on vuonna 1990 Thaimaan Jomtienissa alkunsa saanut kansainvälinen Koulutus kaikille (Education for All - EFA) -prosessi. Prosessin seuranta tapahtumassa, vuonna 2000 Dakarissa järjestetyssä laajassa Maailman koulutusfoorumissa (World Education Forum), asetettiin kuusi EFA-tavoitetta. Niihin sisältyvät myös koulutukseen liittyvät Vuosituhattulistuksen kaksi tavoitetta: taata yleinen perusopetus niin pojille kuin tytöille vuoteen 2015 mennessä sekä toteuttaa sukupuolten välinen tasa-arvo perusopetuksessa vuoteen 2005 mennessä ja muilla tasoilla vuoteen 2015 mennessä. Lisäksi koulutuksen laatu oli yhtenä erityishuomion kohteena Dakarissa ja kiteytyi EFA-tavoitteeksi parantaa koulutuksen, opetuksen ja oppimisen laatua kaikilla osa-alueilla. Koulutuksen laadun edistämällä onkin vahva vaikutus myös kestävä kehityksen periaatteiden ja tavoitteiden edistämiseen ja onnistuneeseen opetus-, oppimis- ja sisäistämiseen prosessiin.

Vuonna 2002 järjestetty YK:n Kestävä kehityksen huippukokous Etelä-Afrikassa, Johannesburgissa oli jatkoa Rion ympäristö- ja kehityskonferenssille. Johannesburgissa tuotettiin Agenda 21:n tueksi toimintasuunnitelma, joka perustuu Rion jälkeisiin kokemuksiin ja vahvistaa siten Agenda 21:n päämäärien saavuttamista. Myös Johannesburgin toimintaohjelmassa korostetaan koulutuksen erityisasemaa määrittelemällä opetus ja koulutus ratkaiseviksi tekijöiksi kestävä kehityksen päämäärien edistämiseksi.

YK:n lisäksi muillakin kansainvälisillä yhteisöillä, joissa Suomi toimii, on omia kestävä kehityksen strategioita. OECD:n ja EU:n kestävä kehityksen strategioissa korostetaan tiedon merkitystä, päätöksentekojärjestelmien kehittämistä, kansalaisten oikeutta tiedon saantiin ja mahdollisuuksia osallistua päätöksentekoon. Komissio toteaa, että kestävä kehityksen strategialla ja Lissabonin strategialla on viimekädessä sama tavoite, joka on nykyisten ja tulevien sukupolvien hyvinvoinnin ja elinolojen kestävä parantaminen. EU:n kehityspoliittikan tavoite on marraskuussa 2005 hyväksytyn julkilausuman mukaan köyhyyden vähentäminen YK:n vuosituhattavoitteiden mukaisesti. Tämä Euroopan konsensukseksi nimetty julkilausuma rajaa ensimmäisen kerran kehitysyhteistyön 50-vuotisen historian aikana yh-

teiset tavoitteet, arvot ja periaatteet unionin jäsenmaiden ja komission kehityspoliittiselle työlle.

Pohjoismaiden pääministereiden ja Pohjoismaiden neuvoston hyväksymä ensimmäinen Pohjolan kestävä kehitys koskeva strategia tuli voimaan vuonna 2001. Strategian tarkistus (Kestävä kehitys - Pohjolan uusi suunta) hyväksyttiin vuonna 2004. Strategiassa määritellään kestävä kehityksen pitkän aikavälin suuntaviivat vuoteen 2020 sekä kuvataan toimenpiteitä, joihin maat pyrkivät panostamaan vuosina 2005–2008. Uusina teema-alueina tarkistetussa strategiassa ovat kestävä kulutus- ja tuotantotavat sekä sosiaaliset kestävä kehityksen kysymykset. Strategian yhtenä keskeisenä tavoitteena on tukea kestävä kehitystä edistävää koulutusta ja integroida kestävä kehityksen näkökohdat pohjoismaisiin koulutusjärjestelmiin elinikäisen oppimisen periaatteen mukaisesti.

Suomi liittyi vuonna 2004 Århusin sopimukseen, joka koskee kansalaisten tiedonsaantia ja osallistumisoikeutta päätöksentekoon sekä muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeutta ympäristöasioissa. Siinä sitoudutaan edistämään ympäristökasvatusta sekä kansalaisten tietoisuutta ympäristöasioista ja omista vaikutusmahdollisuuksista.

2.1 Hagan julistus ja Baltic 21E -ohjelma

Edellä kuvattu laaja kansainvälinen viitekehys on saanut tuekseen monia alueellisia prosesseja, toimintasuunnitelmia ja ohjelmia. Yksi näistä on Itämeren maiden pääministerien vuonna 1996 perustama Baltic 21 -ohjelma (An Agenda 21 for the Baltic Sea Region), jonka puitteissa tuotettiin maailman ensimmäinen alueellinen tavoitteisto kestävä kehityksen edistämiseksi. Ohjelman tarkoituksena on edistää kestävä kehitystä Itämeren maiden alueella 30:n vuoden ajanjaksossa ottaen huomioon niin ympäristölliset kuin sosiaalis-taloudelliset näkökulmat. Ohjelman kautta on mahdollista nivoa yhteen niin kansainvälisiä, kansallisia kuin paikallisia aloitteita kestävä kehityksen edistämiseksi.

Pian kuitenkin huomattiin, ettei Baltic 21 -ohjelma ollut sektorirajauksessaan riittävä. Koulutusulottuvuus, jonka merkitystä oli korostettu jo YK:n Agenda 21:ssä, puuttui ohjelmasta. Niinpä Itämeren maiden opetusministerit antoivat vuonna 2000 niin sanotun Hagan julistuksen, jonka mukaan ohjelmaan sisällytetään uutena sektorina koulutus.

Baltic 21E -ohjelman valmistelua varten perustettiin valmisteluorganisaatio, jonka puitteissa tehtiin kansalliset selvitykset kestävä kehitystä edistävän koulutuksen tilasta. Suomen selvitykset on julkaistu opetusministeriön koulutus- ja tiedepolitiikan julkaisusarjan raportissa n:o 89 "Education for Sustainable Development in Finland".

Koulutusta koskeva kestävä kehityksen ohjelma "An Agenda 21 for Education in the Baltic Sea Region - Baltic 21E" hyväksyttiin Itämeren maiden opetusministerien kokouksessa Tukholmassa tammikuussa 2002. Ohjelmalla pyritään kehittämään Itämeren maiden koulutusjärjestelmiä niin, että kestävä kehityksen näkökohdista muodostuu maiden koulutusjärjestelmien luonteva ja pysyvä osa. Siihen sisältyy myös tutkimus- ja kehitystyötä koskevia tavoitteita ja toimenpiteitä. Ohjelma on luonteeltaan sekä kansallinen että alueellista toimintaa korostava ja siinä kestävä kehitystä edistävä koulutus nähdään kokonaisuutena, jossa otetaan tasavertaisesti huomioon ekologinen, taloudellinen sekä sosiaalinen ja kulttuurinen ulottuvuus. Ohjelman mukaan kestävä kehitystä edistävällä koulutuksella pyritään siihen, että kaikilla kansalaisilla on valmiudet tukea kehitystä, jolla voidaan vastata nykyhetken tarpeisiin vaarantamatta tulevien sukupolvien mahdollisuuksia vastata omiin tarpeisiinsa.

Yleisen tavoitteen lisäksi ohjelmassa asetetaan tavoitteita eri kouluasteille, kouluille,

korkeakouluille sekä vapaalle sivistystyölle.

Koulujen osalta tavoitteena on, että jokainen koululainen omaa tarvittavat tiedot, arvot ja taidot ollakseen aktiivinen, demokraattinen ja vastuullinen kansalainen sekä osallistuakseen päätöksentekoon sekä yksilötasolla että muilla yhteiskunnan tasoilla kestävän kehityksen edistämiseksi. Tämä edellyttää muun muassa sitä, että kestävän kehityksen periaatteet sisällytetään koulujen toimintaan ja että opettajat kykenevät sisällyttämään kestävän kehityksen asioita omaan opetukseensa.

Korkeakouluissa kestävän kehityksen koulutuksen tavoitteena on kestävää kehitystä edistävän tiedon ja toimintavalmiuksien lisääminen tutkimuksen ja koulutuksen avulla sekä aktiivinen toimiminen yhteistyössä muun yhteiskunnan kanssa paikallisella, alueellisella ja kansainvälisellä tasolla. Tämä edellyttää muun muassa että opettajat tietävät, miten kestävä kehitys liittyy heidän omiin oppiaineisiinsa ja että demokraattiset ja kestävän kehityksen mukaiset päätöksentekotavat sisältyvät korkeakoulujen jokapäiväiseen toimintaan. Lisäksi kestävän kehityksen tulee sisältyä perustutkinto-opiskeluun kaikilla aloilla ja kestävän kehityksen erikoistumiskoulutusta tulee olla saatavilla sekä perus- että jatkotutkinnoissa.

Vapaan sivistystyön osalta tavoitteena on, että opiskelijat kykenevät vaikuttamaan elämäntilanteeseensa, osallistumaan yhteiskunnalliseen kehitykseen sekä ovat tietoisia kestävästä kehityksestä. Tämä edellyttää, että jaetaan tietoa kestävästä kehityksestä edistävistä koulutuksesta ja pystytään motivoimaan opiskelijoita osallistumaan siihen. Lisäksi tarvittavien resurssien on oltava saatavilla koulutuksen järjestämiseksi ja kouluttajilla on oltava riittävästi tietoa kestävästä kehityksestä edistävistä koulutuksesta.

2.2 Baltic 21E -ohjelman Suomen käynnistysuunnitelma

Suomessa, kuten muissakin Itämeren alueen maissa, Baltic 21E -ohjelman toimenpiteet vaativat kansallista konkretisointia. Koska Baltic 21E -ohjelma on 11 maan kompromissi ja siitä syystä hyvin yleinen, katsottiin Suomessa tarpeelliseksi tehdä oma, Suomen oloihin ja koulutusjärjestelmään sopiva ohjelma. Tätä varten opetusministeriön asettama Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa -työryhmä laati vuonna 2002 käynnistysuunnitelman Baltic 21E -ohjelmalle Suomessa. Siinä asetetaan Baltic 21E -ohjelman mukaisesti tavoitteita ja toimenpide-ehdotuksia kouluille, korkeakouluille ja vapaalle sivistystyölle. Suunnitelma sisältää muun muassa ehdotuksia ohjelman toimenpiteitä koskeviksi kehittämishankkeiksi Opetushallituksen ja vapaan sivistystyön toimialoilla sekä ammattikorkeakouluissa ja esimerkkejä siitä, miten yliopistokoulutusta ja tutkimusta voitaisiin kehittää ohjelman tavoitteiden ja toimintaohjelman mukaisesti. Opetusministeriö rahoitti käynnistysuunnitelmavaiheessa Baltic 21E -ohjelmaa tukevia kehittämishankkeita.

Kestävän kehityksen integroiminen Suomen koulutusjärjestelmään on edennyt Baltic 21E -ohjelman ja sen kansallisen käynnistysuunnitelman mukaisesti, joskin hieman ennakoitua hitaammassa tahdissa. Kestävää kehitystä edistävän koulutuksen toteuttamista hidastaa todennäköisesti muun muassa se, että koulutuspoliittiset päättäjät ja opetus- ja koulutustoiminnasta vastaavat henkilöt eivät vielä riittävässä määrin ole hahmottaneet asian tärkeyttä. Toiminnan edistämistä haittaa myös siihen käytettävissä olevien resurssien rajallisuus. Lisäksi moniulotteisen käsitteen valtavirtaistaminen on aikaa vievä prosessi.

Johannesburgin huippukokouksen sekä Baltic 21E -ohjelman määritelmien mukaan kestävän kehityksen käsitteessä painotetaan taloudellisen, sosiaalisen ja ympäristön huomiioon ottavan kehityksen keskinäistä riippuvuutta toisiaan vahvistavina kestävän kehityksen

osatekijöinä. Kestävän kehityksen opiskelu toteutuu yleensä kunkin tieteenalan ja oppiaineen viitekehyksessä, mutta ei välttämättä erillisenä kokonaisuutena, vaan läpäisyperiaatteen mukaista monitieteistä lähestymistapaa noudattaen. Tämä edellyttää uuden ajattelumallin omaksumista. Helpommaksi nähdään usein hahmottaa ympäristönsuojelu, sosiaalinen kehittäminen ja talouden kehittäminen omina jo perinteisinä sektoreinaan. Tämä ongelma kestävän kehityksen edistämiseksi on kansainvälinen ja sen ratkaisumallien löytäminen on yksi tulevaisuuden haaste kestävää kehitystä edistävälle koulutukselle.

2.3 UN DESD

YK:n kestävän kehityksen huippukokouksessa Johannesburgissa vuonna 2002 hyväksyttiin Agenda 21:n tueksi toimintasuunnitelma. Suunnitelmassa korostetaan koulutuksen erityisasemaa määrittelemällä opetus ja koulutus keskeisiksi tekijöiksi kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamisessa.

Koulutuksen erityisaseman yhä syvällisempää ymmärtämistä kansainvälisellä tasolla todistaa myös YK:n julistama kestävä kehitys edistävän koulutuksen vuosikymmen 2005–2014 (DESD). Vuosikymmenen perustarkoituksena on saada kestävän kehityksen tavoitteiden opettaminen sisällytetyksi maiden kansallisiin opetussuunnitelmiin kautta koko koulutusjärjestelmän. Vuosikymmenen yleiskoordinoitua kansainvälisellä tasolla johtaa Unesco, joka luo puitteet jäsenmaiden toimenpiteille kestävän kehityksen koulutuksen edistämiseksi sekä tarjoaa ohjeet kestävästä kehityksestä edistävän koulutuksen vuosikymmenen käynnistämiseksi kansallisella tasolla. Tarkoituksena on, että Unesco tukee valtioita ja järjestöjä kestävästä kehityksestä edistävien omien hankkeiden suunnittelussa ja toteutuksessa. Yhtenäistä, koko maailman laajuista toimintamallia Unesco ei kuitenkaan tarjoa, sillä kestävän kehityksen edistäminen on keskeisesti sidoksissa paikallisiin ekologisiin, taloudellisiin sekä sosiaalisiin ja kulttuurisiin olosuhteisiin.

Opetusministeriön Kestävää kehitystä edistävän koulutuksen työryhmä teki yhteistyötä kahden asiantuntijaryhmän kanssa laatiessaan Suomen strategiaa YK:n kestävä kehitys edistävän koulutuksen vuosikymmentä varten: Suomen Kestävän kehityksen toimikunnan koulutusjaosto ja Suomen Unesco-toimikunnan yhteydessä toimiva kasvatusryhmä. Näiden kolmen ryhmän yhteistyö ja työnjako perustui ryhmien mandaatteihin. Vuosikymmenen suunnittelussa opetusministeriön työryhmän tehtävänä oli kansallisen strategian laatiminen vuosikymmentä varten.

Laaja joukko erilaisten organisaatioiden ja hankkeiden edustajia järjesti Kasvatuksella kohti kestävä kehitys / Sustainable Development through Education konferenssin 13.–15.6.2005 Helsingissä ja lähiympäristössä. Se esitteli monipuolisesti ympäristökasvatuksen sekä kestävän kehityksen kasvatuksen käytäntöjä ja tutkimusta niin Suomessa kuin ulkomailla. Konferenssi oli ensimmäinen tapahtuma Suomessa, jolla on YK:n kestävä kehitys edistävän koulutuksen vuosikymmenen (DESD) status.

2.4 UNECE ESD

Unescon toimiessa maailmanlaajuisesti päätettiin, että Euroopan alueelle luodaan yhteinen alueellinen strategia kestävä kehitys edistävän koulutuksen vuosikymmentä varten. YK:n Euroopan alueen talouskomissio UNECE:n (United Nation's Economic Commission for Europe) ESD-strategia hyväksyttiin Vilnassa maaliskuussa 2005. UNECE:n strategia

rakentui pitkälti Baltic 21E -ohjelman mukaiseksi. Tämä mahdollistaa Baltic 21E -ohjelmasta saatujen kokemusten hyödyntämisen myös DESD -vuosikymmenen toimeenpanossa Suomessa.

UNECE:n kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen strategiassa kiinnitetään huomiota myös eri maiden ja eri kouluasteiden välisiin eroihin. Koska kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen on otettava huomioon sekä paikalliset, kansalliset että alueelliset olosuhteet, siinä voidaan antaa erilaista painoarvoa kestävästä kehityksen eri näkökohdille riippuen maasta ja koulutussektorista.

UNECE:n strategia ja Baltic 21E -ohjelma asettavat tavoitteeksi kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen integroimisen sekä muodolliseen koulutukseen että vapaaseen sivistystyöhön. Koulutuksen päämääränä on kansalaisten tietojen, taitojen, ymmärryksen ja arvojen kehittäminen kestävästä kehityksen edistämiseksi.

2.5 Kansalliset prosessit

Suomessa kestävästä kehityksen edistämiseksi tehtävää yhteistyötä varten perustettiin vuonna 1993 Suomen kestävästä kehityksen toimikunta. Toimikunta asetettiin uudestaan 30.1.2003 ja sen toimikausi päättyy vuoden 2007 lopussa. Toimikuntaa johtaa pääministeri ja siinä ovat edustettuina valtio, kansalaisyhteiskunta sekä elinkeinoelämä. Opetusministeriöllä on toimikunnassa edustajansa. Toimikunnan tehtävänä on edistää kestävästä kehitystä Suomessa ja toimia neuvoo antavana elimenä YK:a ja erityisesti sen kestävästä kehityksen toimikuntaa (CSD) koskevista asioista. Toimikunta edistää kestävästä kehitystä antamalla painoarvoa tärkeinä pitämilleen asioille, toimii poliittisena keskustelufoorumina ja tekee tarvittavia aloitteita viranomaisvalmistelua varten. Toimikunnan sihteeristö toimii ympäristöministeriössä.

Kestävästä kehityksen toimintaa viitoittaa Hallituksen kestävästä kehityksen ohjelma (1998), jossa tutkimus ja koulutus ovat yhtenä toiminta-alueena. Ohjelmassa korostetaan koulutuksen ja eri alojen asiantuntijoiden yhteistyön tärkeyttä.

Kestävästä kehityksen toimikunta käynnisti uuden kansallisen strategiaprosessin vuonna 2004. Strategian valmisteluryhmässä opetusministeriön hallinnonalaa edustaa opetusministeriön aikuiskoulutusyksikön johtaja. Strategia hyväksytään kesällä 2006.

Suomen Unesco-toimikunnan nimittämä työryhmä laati Kansallisen ympäristökasvatusstrategian vuonna 1992. Strategiassa suositeltiin toimenpiteitä neuvolatoimintaan, lasten päivähoitoon, koko koulutusjärjestelmään, tutkimukseen, puolustuslaitokselle, kirkolle ja seurakunnille, kansalaisjärjestöille, elinkeinoelämälle, julkiselle tiedonvälitykselle ja kansainväliselle yhteistyölle.

Kestävästä kehityksen toimikunta perusti koulutusjaoston toimikaudeksi 25.5.2004–31.12.2007. Jaoston tehtäväksi määriteltiin kartoittaa kestävästä kehityksen edistymistä koulusektorilla, osallistua YK:n kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmenen kansalliseen seurantaan, osallistua toimikunnan työohjelmien teemojen valmisteluun ja työstää erillinen tema toimikunnan työohjelmaan kestävästä kehityksen koulutuksesta ja kasvatuksesta. Jaostoon ilmoitti edustajansa 24 tahoa. Jaoston valmisteleva Kestävästä kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategia vuosille 2006–2014 ja sen toimeenpanosuunnitelma esitellään kestävästä kehityksen toimikunnalle 15.3.2006.

Opetusministeriön kansainvälisyyskasvatus -työryhmä laati tammikuussa 2005 ehdotuksen kansalliseksi kansainvälisyyskasvatuksen toimenpideohjelmaksi (Kansainvälisyyskasvatus 2010; OPM, 2006). Työhön osallistui opetusministeriön, ulkoasiainministeriön ja kansalaisjärjestöjen edustajia. Kestävästä kehitystä edistävä koulutus on kansainvälisyyskasvatuksen

osa-alue kuten myös ihmisoikeuskasvatus, tasa-arvokasvatus, rauhankasvatus, mediakasvatus, kulttuurienvälinen ymmärrys sekä kehitys- ja oikeudenmukaisuuskysymykset. Kansainvälisyyskasvatuksen toimenpideohjelma sekä kestävää kehitystä edistävän koulutuksen strategiat täydentävät toisiaan ohjatessaan kansalaisia globaalin vastuun ymmärtämiseen.

3 Yleissivistävän ja ammattillisen koulutuksen valmisteluprosessi 2002–2005

Baltic 21E -ohjelmassa Suomi sitoutui sisällyttämään kestäväen kehityksen edistämisen selvästi koulutusta koskeviin strategioihin ja toimintaperiaatteisiin, kehittämään koulutushenkilöstön osaamista, täydennyskoulutusta ja oppimateriaaleja sekä vahvistamaan tutkimuksen ja koulutuksen välistä yhteistyötä. Suomen Baltic 21E -käynnistysuunnitelmassa tarkasteltiin, mitä kehittämistoimenpiteitä ohjelma edellyttää. Koulusektorilla käynnistettiin kaksi uutta kehittämishanketta.

3.1 Koulujen yhteiskunnallinen ohjaus

Koulutuspolitiikan suunnittelusta ja toimeenpanosta vastaavat valtioneuvosto ja opetusministeriö sen osana. Opetusministeriö ohjaa Opetushallitusta ja lääninhallituksia tulossopimuksilla. Opetushallitus laatii lakien, asetusten ja vahvistetun tuntijaon puitteissa perusopetuksen, lukion ja toisen asteen ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmien perusteet ja ammatilliseen koulutukseen tutkintojen perusteet. Opetushallitus hyväksyy myös esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet ja koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan perusteet.

Kunnat ja muut koulutuksen järjestäjät laativat opetussuunnitelmien perusteiden pohjalta omat opetussuunnitelmat, joissa täsmennetään ja täydennetään perusteissa olevia tavoitteita ja keskeisiä sisältöjä. Opettajat noudattavat opetuksessaan hyväksytyn opetussuunnitelman tavoitteita ja sisältöjä. Kestävä kehitys on aihekokonaisuutena sekä perusopetuksen vuonna 2004 että lukion vuonna 2003 hyväksytyissä opetussuunnitelmien perusteissa. Aihekokonaisuudet ovat keskeisiä kasvatus- ja opetustyön painoalueita. Niiden tavoitteet ja sisällöt sisältyvät useisiin oppiaineisiin ja ne haastavat opetuksen eheyttämiseen. Kestävä kehitys tulee sisällyttää paikallisessa opetussuunnitelmatyössä yhteisiin ja valinnaisiin oppiaineisiin, yhteisiin tapahtumiin ja sen tulee näkyä koulun toimintakulttuurissa.

Kaikilla ammatillisen koulutuksen aloilla 2000-luvulla hyväksytyissä opetussuunnitelmien

perusteissa oman alan ympäristöosaaminen kuuluu ammattitaitoon. Laki ammattiosaamisen näyttöjen käyttöön otosta tuo näkyviin kestävän kehityksen kussakin ammattialassa vuoden 2006 alusta.

Ympäristöhallinto ja muut hallinnon alat tuottavat tietoa ja erilaisia palveluita kasvattajien, opettajien ja kouluttajien käyttöön. Keski-Suomen ympäristökeskus hoitaa ympäristöhallinnolle kuuluvia ympäristökasvatusta tukevia kansallisia yhteensovittamis- ja asiantuntijatehtäviä sekä yhteistyötä opetushallinnon ja muiden toimijoiden kanssa.

Ympäristötietoisuuteen, valintoihin ja elämäntapaan vaikuttavat hallinnonalojen lisäksi elinkeinoelämä, erilaiset järjestöt, seurakunnat, harrastuspiirit ja media. Kunnilla on velvollisuus huolehtia omalta osaltaan ympäristönsuojelua koskevasta tiedottamisesta, valistuksesta ja koulutuksesta kunnassa.

3.2 Toimintaperiaatteet ja strategiat

Baltic 21E -ohjelman käynnistysuunnitelmassa lueteltiin kouluja koskevat asiakirjat, joissa kestävän kehityksen tavoitteet ja sisällöt tulee näkyä. Valtioneuvoston säätämässä opetuksen yleisissä tavoitteissa kestävä kehitys on vahvasti mukana. Opetusministeriön Koulutus ja tutkimus 2003–2008 -kehittämissuunnitelmassa sanotaan luvussa Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämislinjauksissa "Kestävää kehitystä edistetään koulutuksessa ja tutkimuksessa".

Opetushallituksen vuonna 2002 hyväksymässä tulevaisuusstrategiassa "Tehtävä 2010" ympäristökysymyksiä ja kestävän kehityksen turvaamista käsitellään toimintaympäristön muutosta analysoitaessa ja se on yksi strategisen tavoitteen "Kaikilla suomalaisilla on saatavillaan korkealaatuiset ja yhtenäiset koulutuspalvelut" hankkeista. Opetushallituksen vuonna 2002 hyväksymässä Kestävän kehityksen edistämishjelmassa vuosille 2002–2004 on esitetty Opetushallituksen kestävään kehitykseen tähtäävät toimenpiteet. Se on lähetetty Suomen kaikkiin kouluihin.

Opetushallitus on sitoutunut syksyllä 2001 kestävän kehityksen toimikunnan käynnistämään kumppanuustoimintaan muiden hallinnonalojen kanssa. Opetushallitus sitoutui tukemaan kouluja oman kestävän kehityksen ohjelman laadinnassa ja osallistumisessa paikalliseen yhteistyöhön elinympäristön puolesta.

Opetusministeriön ja Opetushallituksen tulossopimuksessa vuosille 2003–2005 kestävän kehityksen edistäminen on hankkeena, jolle on määritelty tavoitteet. Myös opetusministeriön ja Opetushallituksen välisen vuosien 2004–2005 koskevan tulossopimuksen tarkistuksessa vuodelle 2005 kestävän kehityksen edistäminen on koulutuksen kehittämistoiminnan painopisteissä. Kestävää kehitystä ei nosteta esiin omana kokonaisuutenaan tulossopimuksessa vuosille 2006–2008.

Lukion opetussuunnitelman perusteet on hyväksytty elokuussa 2003 ja perusopetuksen tammikuussa 2004. Kestävä kehitys lukiossa ja vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta perusopetuksessa on aihekokonaisuus ja se tulee sisällyttää paikallisessa opetussuunnitelmatyössä yhteisiin ja valinnaisiin oppiaineisiin, yhteisiin tapahtumiin ja sen tulee näkyä koulun toimintakulttuurissa. Keskeistä opetussuunnitelmauudistuksessa on ympäristönlukutaidon ja tulevaisuusajattelun kehittäminen ja kestävään elämäntapaan oppiminen. Kestävä elämäntapa vaalii fyysistä, psyykkistä, sosiaalista, kulttuurista ja taloudellista hyvinvointia ottaen samalla vastuun luonnonympäristön terveydestä, elinkelpoisuudesta ja tuottavuudesta sekä luonnonvarojen kestävästä käytöstä.

Ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmien perusteiden uudistamistyössä kestävän kehityksen edistäminen on kaikille aloille yhteinen painotus. Tavoitteena on, että opiskelija

tuntee kestävän kehityksen periaatteet ja motivoituu toimimaan niiden puolesta opiskelussa, työssä ja kansalaisena. Ympäristömyönteiset työ- ja toimintatavat kuuluvat ammattitaitoon. Valinnaisiin opintoihin voi sisällyttää 0–4 opintoviikkoa ympäristötietoa. Luonto- ja ympäristöalan perustutkintoa järjestetään 21 ammatillisessa oppilaitoksessa tai opetuspisteessä. Ammattiosaamisen näyttöjen myötä 1.1.2006 alkaen kestävä kehitys on osa ammattiosaamisen näyttöjen arviointia.

Suomen kestävän kehityksen toimikunnan koulutusjaostossa eri hallinnonalojen, järjestöjen ja elinkeinoelämän edustajat kartoittavat kestävän kehityksen edistymistä koulusektorilla, pohtivat resurssien kehittämistä ja toimijoiden vastuunjaon selkiyttämistä. Jaosto osallistuu YK:n kestävää kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmenen kansallista seurantaan ja kestävän kehityksen toimikunnan teemojen valmisteluun koulutuksen ja kasvatuksen näkökulmasta. Jaosto työstää vuoteen 2006 mennessä kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategian ja sen toimeenpanosuunnitelman toimikunnan käsittelemään.

3.3 Osaamisen ja täydennyskoulutuksen kehittäminen

Baltic 21E -ohjelma korosti opetushenkilöstön perus- ja täydennyskoulutuksen kehittämistä ja kouluille soveltuvien kestävän kehityksen ohjaus- ja hallintojärjestelmien kehittämistä. Kestävän kehityksen tietoperusta tai pedagogiikka ei sisälly vielä kukaan kaikkien opettajien peruskoulutukseen. Keväällä 2004 Helsingin yliopiston soveltavan kasvatustieteen laitos järjesti opettajien kouluttajille seminaarin, jonka tavoitteena oli ympäristökasvattajien verkostoituminen. Seminaariin ”Ympäristökasvatustahojen yhteistyöverkoston solminta” osallistui yli 160 henkeä.

Opetushallituksen järjestämä tai kustantama koulutus on liittynyt opetussuunnitelmien tekemiseen, aihekokonaisuuksien työstämiseen ja ympäristöjärjestelmien rakentamiseen. Opetustoimen henkilöstökoulutuksessa kestävän kehityksen rahoituksen osuus on pienentynyt vuosi vuodelta.

Vuonna 2002 käynnistettiin ”Ammatti-KEKE” -hanke, jossa kolme ammatillista pilottioppilaitosta avasi opetussuunnitelmien perusteiden kestävän kehityksen oppimistavoitteita ja -sisältöjä oppilaitoksen oman opetussuunnitelman tasolle. Hankkeen kohteena oli yli 20 perustutkinnon opetussuunnitelmat. Hankkeessa tuotetun aineiston on tarkoitus toimia tukimateriaalina muille ammatillisille oppilaitoksille. Hanketta laajennettiin myös muille aloille.

Suomi on mukana useissa kansainvälisissä ohjelmissa tai projekteissa, joissa kestävän kehityksen pedagogiikkaa kehitetään. Samoin on luotu useita kansallisia ohjelmia. Ohjelmia koordinoivat opetushallinnon lisäksi muut hallinnon alat ja järjestöt. Myös elinkeinoelämä on yhä useammin projektien, täydennyskoulutuksen ja oppimateriaalin tuottaja. Ohjelmat, projektit ja verkostot ovat yhä tärkeämpi tapa lisätä opetushenkilöstön osaamista.

Ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävän kehityksen edistäminen toteutuu parhaiten toimintakulttuurissa, jossa oppiainerajat ylittävälle opiskelulle ja yhteistyöprojekteille luodaan puitteet. Uudet opetussuunnitelman perusteet kannustavat yhteistyöhön ympäröivän yhteiskunnan ja sen erilaisten organisaatioiden kanssa. Yhteistoiminta lisää kaikkien toimijoiden osaamista.

Erilaisia ympäristöjärjestelmiä markkinoidaan myös kouluihin. Vihreä Lippu on kansainvälinen ympäristökasvatusohjelma, jossa on mukana 180 suomalaista päiväkotia ja koulua. Vihreä lippu -toiminnan päämääränä on kehittää ekoarkea sekä lasten ja nuorten

osallisuutta. Koulujen ja oppilaitosten ympäristökriteerit valmistuivat vuonna 2003. Kriteerit koskevat johtamista, opetusta ja ylläpitotoimintoja. Opetushallitus postitti Koulujen ja oppilaitosten ympäristökriteerit -julkaisun koulutuksen järjestäjille ja OAJ liitti sen Opetaja-lehteen. Sertifikaatti on luotu kouluja varten yhteistyössä Opetus-, kasvatus- ja koulutusalojen säätiön (OKKA-säätiö), OAJ:n, Opetushallituksen ja Suomen ympäristöopiston kanssa. Sertifiointijärjestelmä valmistui maaliskuussa 2004. Kriteerit, sertifiointiin liittyvät ohjeet, itsearviointilomake ja ympäristöjärjestelmien käyttöönottoon liittyvä koulutustarjonta ovat saatavissa netissä osoitteessa www.koulujaymparisto.fi. EMAS -järjestelmä ja ISO 14001 ovat käytössä joissakin ammatillisissa oppilaitoksissa.

3.4 Opetus- ja oppimateriaalin kehittäminen

Baltic 21E -ohjelmassa sitouduttiin monimuotoisen oppimateriaalin ja sähköisten aineistojen kokoamiseen. Opetus- ja oppimateriaalin kehittämisessä on edetty.

Ympäristökasvatuksen käsikirja ilmestyi 2004 (toim. Hannele Cantell). Käsikirja soveltuu kestävän kehityksen ja ympäristökasvatuksen opiskelijoille ja opettajille. Syksyllä 2004 valmistui LIFE ENVEDU-hankkeen tuloksena ”Opas oppilaitosten ympäristösertifiointiin”. Siinä opastetaan koulujen ja oppilaitosten ympäristösertifiointiin ja edelleen ympäristösertifikaatista EMAS-rekisteröintiin.

Opetussuunnitelmatyön tueksi on julkaistu ”Aihekokonaisuudet perusopetuksen opetussuunnitelmassa” -julkaisu (toim. Marja-Leena Loukola) ja siinä on artikkeleiden muodossa tukea myös kestävän kehityksen työstämiseen paikallisessa opetussuunnitelmatyössä. Opetushallitus on julkaissut myös kirjan ”Kestävän kehityksen edistäminen oppilaitoksissa” (toim. Lea Houtsonen & Mauri Åhlberg).

Eri hallinnonalojen ja järjestöjen yhteistyötä on tiivistetty sekä kirjallisen oppimateriaalin että verkkomateriaalin tuottamisessa. Uusista materiaaleista on tiedotettu Opetushallituksen kestävän kehityksen verkkopalvelussa ja/tai ne on liitetty osaksi sitä. Ilmasto-jäähylle (www.ilmastonmuutos.info), Elinympäristö ja liikenne (www.elinymparistojaliikenne.net) ja jätteen synnyn ehkäisy ja materiaalitehokkuus (www.fiksu.net) ovat esimerkkejä yhteistyön tuloksista.

Opetushallituksen kestävän kehityksen verkkopalvelua on täydennetty ja ajantasaistettu. Sen kautta tiedotetaan mm. kestävän kehityksen toimikunnan koulutusjaoston työstä. Verkkopalvelun osoite: www.edu.fi/teemat/keke.

Ammatti-KEKE -hankkeen yhteydessä on tuotettu tukimateriaalia muille ammatillisille oppilaitoksille tavoitteena vahvistaa alakohtaista ympäristöosaamista. Tuotettu materiaali löytyy osoitteesta www.edu.fi >ammatillinen koulutus>kestävä kehitys. Koko tuotetusta materiaalista kootaan oppikirja ammatillisten opettajien opetuksen tueksi.

Kestävän kehityksen kasvatukseen liittyvien ohjelmien kehittämistyö on tuottanut julkaisuja ja verkkomateriaaleja. Myös Baltic 21E -ohjelman pilottikoulujen työn kokemusten pohjalta valmistui opas ”Opetus ja arki – opetus ja toimintakulttuuri tukemaan toisiaan”. Se on nähtävillä kestävän kehityksen verkkopalvelussa.

3.5 Tutkimus- ja kehitystyö

Baltic 21 -ohjelmassa nähtiin tärkeänä tutkimuksen ja koulujen välisen yhteistyön vahvistaminen. Joissakin kestävän kehityksen kasvatuksen kehittämiseen liittyvissä ohjelmissa tut-

kimuksella on vahva osuus. Esimerkiksi OECD/CERI:n (Centre for Educational Research and Innovation) ENSI-ympäristökasvatusprojektissa (Environment and School Initiatives, ENSI) tutkimuksen avulla tuetaan koulujen kestävän kehityksen mukaista toimintaa. Suomen ENSI-projektissa on otettu käyttöön uusi internetiä hyödyntävä kollaboratiivinen oppimisympäristö ”Knowledge Forum”. Knowledge Forum -ohjelman avulla hankkeessa mukana olevat opettajat ja oppilaat tuovat esiin ongelmia ja ratkaisevat niitä yhdessä muiden kanssa kaikkien osallistujien asiantuntijuutta hyödyntäen.

Myös Baltic 21E kansallisen ohjelman koulusektorin pilottihankkeissa oli tutkijoilla vahva panos.

Liikkis – Kestävän liikenteen kilpa

Opetushallitus, liikenne- ja viestintäministeriö, Liikenneturva, OAJ ja Suomen ympäristökasvatuksen seura toteuttivat syksyllä 2005 Liikkis – Kestävän liikenteen kilvan. Tavoitteena oli saada koulut ja oppilaitokset pohtimaan liikkumista ja liikenneolosuhteita lähiympäristössään ja etsimään ratkaisuja liikenneympäristön parantamiseksi. Kilpailussa oli kolme sarjaa: peruskoulun luokat 1–6, peruskoulun luokat 7–9 sekä lukiot ja ammatilliset oppilaitokset. Voittajat palkittiin joulukuussa. Liikenne-teeman jatkokehittelyyn pyydettiin mukaan Nuorten Akatemia, joka alkoi valmistella vuonna 2006 toteutettavaa kilpailua.

Kestävään kehitykseen liittyvien kansainvälisten kehittämishankkeiden ja ohjelmien koordinointi

Opetushallitus koordinoi seuraavia kansainvälisiä kestävään kehitykseen liittyviä hankkeita tai ohjelmia:

- USA:n hallinnoimaa Globe-ohjelmaa, mukana yli 100 suomalaista koulua
- ENSI-hanketta, Unescon partneri, mukana 20 suomalaista koulua
- Unescon Itämeri-projektia, mukana 17 suomalaista koulua
- Suomen Tammi +-hanketta, joka jatkuu Lähde-hankkeessa, mukana 200 koulua
- Unescon maailmanperintöopetusta, mukana 60 suomalaista koulua
- Baltic 21E -ohjelman 10 pilottikoulun verkostoa.

On tärkeää tukea tällaisia ohjelmia ja levittää verkostoissa syntyviä innovaatioita. Edellä mainittujen lisäksi on myös lukuisia muiden tahojen koordinoimia verkostoja, joissa uusia ideoita syntyy. Jatkossa tarvitaan suunnitelma ja menettelytapa innovaatioiden keräämiseen, kehittämiseen ja levittämiseen.

3.6 Kokeiluprojektit ja niistä saadut kokemukset

Kansallisen käynnistämissuunnitelman mukaisesti Opetushallitus käynnisti keväällä 2003 kaksi pilottihanketta yleissivistävään ja ammatilliseen koulutukseen. Ensimmäisessä on rakennettu koulun oma kestävän kehityksen toimintaohjelma, joka kattaa koulun johtamisen, opetuksen, ylläpitotoiminnot ja arjen käytännöt. Toisessa on rakennettu käytäntöä osallistumisen niveltämisessä opetukseen. Tavoitteena on ollut löytää malleja ja menetel-

miä koko työyhteisön sitouttamiseen sekä integraation synnyttämiseen ja toteuttamiseen. Molempiin pilottihankkeisiin sitoutui viisi koulua eri puolilta Suomea.

Pilottihankkeisiin kiinnitettiin tutkija, joka toimi hankkeessa konsulttina. Alueelliset ympäristökeskukset ovat tuoneet asiantuntemustaan ja joissakin tapauksissa myös taloudellisia resursseja pilottikouluille. Hankkeessa on ollut mukana myös kunnan viranomaisia ja yrityksiä sekä Suomen ympäristöopisto SYKLI.

Pilottihankkeet käynnistettiin keväällä 2003. Ensimmäisen pilottivaiheen kouluilla oli vuoden 2004 lopussa oma kestävä kehityksen toimintaohjelma ja toisen pilottihankkeen kouluilla toimintamalli osallistumisen niveltämisestä opetukseen. Yksi pilottikoulu sai kehittämistyöstä Vihreän lipun ja yksi oppilaitosten ympäristösertifikaatin.

Opetushallitus oli mukana järjestämässä Helsingissä toteutettua Suomen ensimmäistä YK:n kestävä kehitys edistävän koulutuksen vuosikymmenen virallista konferenssia Kasvatuksella kohti kestävä kehitys / Sustainable Development through Education 13.–15.6.2005. Konferenssiin osallistui 260 henkeä 16 maasta. Suomen Baltic 21E -ohjelman pilottikoulut esittelivät työnsä tuloksia kahtena päivänä työpajassa. Työpajoissa oli yhteensä 70 osallistujaa 10 maasta.

Pilottihankkeiden kokemuksia on hyödynnetty niin opetussuunnitelmien perustetyössä, opettajien täydennyskoulutuksessa kuin oppimateriaalituotannossa. Opetushallitus laati yhteistyössä pilottikoulujen kanssa prosessikuvauksen kestävä kehityksen toimintaohjelman laatimisesta ja osallistumisesta elinympäristön parantamiseen ulkopuolisten yhteistyökumppaneiden kanssa. Opas ”Opetus ja arki – opetus ja toimintakulttuuri tukemaan toisiaan” julkaistiin Opetushallituksen kestävä kehityksen verkkopalvelussa www.edu.fi/teemat/keke. Pilottikoulut pohtivat hankkeen aikana muun muassa kriteerejä sosiaaliselle ja kulttuuriselle kestävyydelle.

Tutkijan palkkaaminen konsultiksi hankkeeseen osoittautui tehokkaaksi ja taloudelliseksi toimintamuodoksi. Pilottiprojekteissa on lisäksi saatu hyviä kokemuksia koulujen kehittämistyön, ympäristöviranomaisten tuen ja tutkimuksen yhdistämisestä. Kaksi hankkeessa mukana ollutta alueellista ympäristökeskusta lähti toteuttamaan vastaavaa hanketta omilla alueillaan.

3.7 Tulosten arviointi

Baltic 21 E -ohjelman käynnistysvaiheessa on koettu sekä onnistumisia että epäonnistumisia. Kestävä kehityksen asema opetussuunnitelmien perusteissa, eri hallinnonalojen välisen kumppanuuden syveneminen ja laajeneminen, järjestöjen aktiivisuus kehittämistyössä sekä kestävä kehityksen edistämiseen sitoutuneiden koulujen ja verkostojen käytännön työn tulokset ovat tärkeimpiä onnistumisia. Kestävä kehitykseen liittyvien hankkeiden rahoitus on vähentynyt ja kestävä kehityksen asema opettajankoulutuksessa ja täydennyskoulutuksessa on heikentynyt.

Pilottihankkeista saadut kokemukset ovat tukeneet opetussuunnitelmien perusteiden suunnittelutyötä. Myös ympäristökriteereiden ja oppilaitosten sertifiointijärjestelmän kehittäminen on saanut tukea pilottikoulujen kokemuksista. Pilottihankkeissa on saatu hyviä kokemuksia koulujen kehittämistyön, ympäristöviranomaisten tuen ja tutkimuksen yhdistämisestä. On löytynyt käytänteitä koulujen ja koulun ulkopuolisten tahojen yhteistyölle. Pilottikoulut ovat esitelleet kehittelemiään ideoita monissa kansallisissa ja kansainvälisissä koulutustilaisuuksissa ja konsultoineet muita kouluja omassa kunnassaan. Kaksi hankkeessa mukana ollutta alueellista ympäristökeskusta on lähtenyt toteuttamaan vastaavia hankkeita omilla alueillaan.

4 Korkeakoulujen valmisteluprosessi 2002–2005

Tässä luvussa tarkastellaan kestävä kehityksen edistämiseen liittyviä asioita, joissa toiminta osin tai kokonaan toteutuu ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen yhteistyönä tai molempia yhtäläisesti koskien. Yksilöidymmin ammattikorkeakoulujen valmisteluprosessia tarkastellaan luvussa viisi ja yliopistojen valmisteluprosessia luvussa kuusi.

4.1 Kansallinen korkeakoulupoliittinen ohjaus

Valtion ohjaus perustuu korkeakoulutuksesta annettuun lainsäädäntöön, jonka perustan muodostavat yliopistolaki ja ammattikorkeakoululaki sekä niiden pohjalta annetut asetukset. Lainsäädäntö luo korkeakoulujen toiminnalle yleiset puitteet.

Korkeakoulupoliitiikan pohjan muodostavat hallitusohjelma sekä sitä tarkentava koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma, jonka valtioneuvosto hyväksyy. Käytännössä opetusministeriön ohjaus toteutuu ministeriön ja kunkin korkeakoulun kanssa tehtävissä kolmivuotisissa tavoite- tai tulossopimuksissa ja niihin liittyvissä neuvotteluissa. Ammattikorkeakoulujen tavoiteohjausprosessin ja yliopistojen tulosohtausprosessin aikana laadittavissa sopimuksissa sovitaan tulevien vuosien tärkeimmät tulostavoitteet ja toiminnan kehittämislinjaukset. Sopimuksia tarkennetaan voimavarojen osalta vuosittain.

Korkeakoulujen ohjausta on kehitetty strategisempaan suuntaan. Tavoite- ja tulossopimuksissa asetetaan sekä kaikille yhteisiä tavoitteita että korkeakoulukohtaisia tavoitteita. Yhteiset tavoitteet ovat keskeisiä kansallisen korkeakoulupoliitiikan linjauksia. Korkeakoulukohtaisilla tavoitteilla tuetaan korkeakoulujen omia strategisia tavoitteita ja profiloitumista.

Päävastuu opetuksen, tutkimus- ja kehittämistoiminnan, tieteellisen tutkimuksen ja muun toiminnan laadusta on korkeakouluilla itsellään. Korkeakoulujen vastuulle kuuluu se, että niiden tarjoama koulutus ja niiden myöntämät tutkinnot vastaavat sekä kansallisia että kansainvälisiä vaatimuksia. Tätä vastuuta ilmentää korkeakouluille laissa annettu velvoite arvioida omaa toimintaansa ja osallistua ulkopuolisiin arviointeihin. Korkeakouluilla on myös vastuu siitä, että niiden toiminta on eettisesti korkeatasoista.

4.2 Kokemuksia käynnistyssuunnitelman toteuttamisesta

Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa – Baltic 21E -käynnistyssuunnitelmassa määritellään korkea-asteen koulutuksen tavoite seuraavasti:

"Yksittäisen opiskelijan tulee omaksua tulevassa ammatissaan ja päätöksentekijänä tarvitsemansa taidot ja valmiudet. Korkeakoulujen tulee toimia aktiivisesti yhteistyössä muun yhteiskunnan kanssa paikallisella, alueellisella ja kansainvälisellä tasolla kestävästä kehitystä koskevan tiedon ja toimintavalmiuksien lisäämiseksi tutkimuksen ja koulutuksen avulla."

Tämän tavoitteen saavuttaminen Baltic 21E -ohjelman mukaan edellyttää, että kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen asemaa vahvistetaan, että kouluttajilla on tarvittava kompetenssi käsitellä oppiaineessaan kestävään kehitykseen liittyviä näkökohtia ja käyttää sopivia opetusmenetelmiä tai lähestymistapoja, korkeakoulujen jokapäiväiset päätöksenteko- ja työskentelykäytännöt ovat demokraattisia ja kestävästä kehityksen mukaisia, kaikkien tieteenalojen perusopinnoissa, syventävissä opinnoissa ja jatko-opinnoissa käsitellään kestävästä kehitystä sekä että täydennyskoulutuksessa tarjotaan kestävään kehitykseen liittyviä tietoja ja taitoja.

Korkeakoulujen autonomiset perusteet takaavat korkeakouluille itsenäiset toimintaedellytykset koskien koulutuksen, tutkimuksen ja kehittämistoimien sisältöjä. Kukin korkeakoulu on näin ollen voinut toteuttaa kestävään kehitykseen tähtäävää toimintaa jo olemassa olevien ohjausjärjestelmien avulla suuntaamalla painotuksiaan ja kohdentamalla toimintojaan tietoisesti kestävästä kehityksen periaatteiden mukaisesti. Erityisillä hankerahoituksilla opetusministeriö on tukenut useita korkeakoulujen kestävästä kehityksen kehittämisprojekteja.

Korkeakoulujen vastuulla on kehittää kestävästä kehitystä edistävää koulutusta omaehtoisesti. Työtä voidaan parhaiten tukea tarjoamalla tietoa ja välineitä, joiden avulla opettajat pystyvät kytkemään kestävästä kehityksen kysymykset luontevasti opetus- ja tutkimustoimintaansa.

Korkeakouluopetuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa on huomioitava, että yhteiskuntamme – sekä kansallisesta että globaalista näkökulmasta – tarvitsee läpäisyperiaatteella kestävästä kehityksen kysymyksiin perehtyneitä ja kestävästä kehityksen kysymyksien eri näkökulmiin erikoistuneita asiantuntijoita.

4.3 Opetus- ja oppimateriaalien kehittäminen

Käynnistyssuunnitelmassa ei perustettu erillisiä projekteja kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen oppimateriaalien tuottamiseksi. Suomalainen korkeakoulukäytäntö on, että kunkin oppiaineen opettaja itsenäisesti valitsee tai tuottaa tarvittavan oppimateriaalin. Myöskään mitään erillistä selvitystä korkeakoulujen mahdollisista toimista kestävästä kehityksen opetus- ja oppimateriaalien kehittämisestä ja sellaisen toiminnan kytkeytymisestä Baltic 21E -ohjelmaan ei ole tehty.

Kestävästä kehitystä edistävää koulutusalaakohtaista oppimateriaalia on tuotettu sekä virtuaalisessa muodossa että perinteisinä painettuina kirjoina. Tyypillistä oppimateriaalien tuottamisessa on ollut, että niitä on tuotettu hanke pohjalta ja yleensä toteutuksessa on ollut mukana useita eri korkeakouluja. Hankkeet ovat edistäneet avointa ja yhteisöllistä asian-

tuntijuutta ja eri koulutusalojen ja korkeakoulujen välisen kommunikaation lisääntymistä kestävästä kehitystä tukevien opetukseen liittyvien päämäärien saavuttamisessa.

Opetusministeriö myönsi Åbo Akademille hankerahoitusta vuosiksi 2004–2006 muun muassa kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen verkkosivujen tuottamiseksi ja ylläpitämiseksi. Verkkosivut (www.bup.fi) on tuotettu yhdessä BUP -sihteeristön (Uppsalan yliopisto, BUP eli Baltic University Programme) kanssa. Verkkosivut ovat portaali eri informaatiolähteisiin ja lisäksi ne toimivat tiedotus- ja vuorovaikutusfoorumina. Osa Åbo Akademille myönnetystä rahoituksesta suunnattiin luvuissa viisi ja kuusi kuvattujen seminaarien järjestämiseen.

BUP -verkostossa opetusmateriaalien ja oheiskirjallisuuden tuottamiseen on osallistunut opettajia ja tutkijoita koko Itämeren alueelta. Eri tieteenalojen asiantuntijat ovat muun muassa valinneet ja määritelleet opetussuunnitelman keskeisiä käsitteitä, suunnitelleet yhteisiä kokonaisuuksia sekä tuottaneet opetuksessa käytettäviä esimerkkitapauksia ja malleja. BUP -verkostossa on runsaan kymmenen vuoden aikana tuotettu kahdeksan oppikirjaa ja kolmisenkymmentä pienempää julkaisua. Verkostoyhteistyön esimerkkinä on teos *Environmental Science: understanding, protecting, and managing the environment in the Baltic Sea Region* (Baltic University Press, Uppsala 2003). Teosta oli tekemässä 80 tutkijaa ja opettajaa 12 eri maasta. Lisäksi opetusmateriaaleihin kuuluu 43 televisio-ohjelmaa, joista suurin osa on tapaustutkimuksia joltain tietyltä Itämeren alueelta.

Seuraavassa on esimerkkejä kestävästä kehitystä edistävän virtuaalisen oppimateriaalin kehittämishankkeista:

Virtuaalinen saaristomeriaiheinen opintomateriaali – Minun saaristomereni

(Turun ammattikorkeakoulu)

- Hankkeessa rakennetaan virtuaaliympäristöön saaristomerta ja sen suojelua käsittelevä opintokokonaisuus sekä kootaan kokonaisuutta tukeva ja täydentävä verkko-opintomateriaali. Oppimisympäristönä toimii Turun ammattikorkeakoulun ja YLE:n yhteistyössä toteuttama multifoorum.

ELMO – Virtual Education and Learning Materials of Environmental Issues

(Lahden ammattikorkeakoulu)

- Hankkeessa kehitetään yliopistosektorin kanssa verkko-opetusta tavoitteena 20–30 op:n laajuinen Ympäristöasioiden hallinnan verkkokurssikokonaisuus Lahdessa toimivien korkeakoulujen tarpeeseen. Mukana hankkeessa ovat Lahden ammattikorkeakoulu (hallinnointi), Helsingin yliopiston Ympäristöekologian laitos ja Taiteiden tutkimuksen laitos sekä Kansainvälisen Soveltavan Estetiikan Instituutti (KSEI ry), Teknillinen korkeakoulu Lahden keskus, Tampereen teknillinen yliopisto Lahden yksikkö, Helsingin yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia sekä useita yrityksiä.

Kestävän kehityksen monialainen osaaminen virtuaalisessa oppimisympäristössä

(Helsingin liiketalouden ammattikorkeakoulu)

- Virtuaaliammattikorkeakoulun puitteissa toteutettavassa Helsingin liiketalouden ammattikorkeakoulun koordinoimassa Kestävän kehityksen monialainen osaaminen

-tuotantorenkaassa tavoitteena on luoda yhteistyöverkostoja eri alojen asiantuntijoiden ja eri ammattikorkeakoulujen kesken sekä edistää opettajien ja opiskelijoiden kestävään kehitykseen liittyvää ammatillista osaamista. Lähtökohtana on ottaa huomioon kestävä kehityksen kaikki ulottuvuudet, joten teemoiksi on valittu muun muassa sosiaalisesti kestävä kehitys, ympäristön tila ja seuranta, kestävä matkailu ja kestävä kulutus. Tuotantorenkaassa on mukana aktiivisia toimijoita seitsemästä ammattikorkeakoulusta.

ICT-Sustour

(Turun ammattikorkeakoulu)

- ICT-Sustour -hankkeen (Sustainable Education in Tourism through ICT in Education) tavoitteena on kehittää kestävä matkailun opiskelua verkkoympäristössä yhteistyössä eurooppalaisten korkeakoulujen ja yrityspartnereiden kanssa. ICT-Sustour on EU:n Minerva-ohjelman alainen kansainvälinen yhteistyöprojekti. Projektin päätavoitteena on tuottaa ICT -pohjaisia innovatiivisia työkaluja ja resursseja ympäristön ja kestävä kehityksen huomioivaan matkailukoulutukseen.

Yliopistoja ja ammattikorkeakouluja koskevana käynnistysuunnitelmahankkeena tuotettiin osaamisen kehittämiseen liittyvä julkaisu "Korkeakouluopetus kestäväksi – opas YK:n kestävä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmentä varten" (toim. Taina Kaivola ja Liisa Rohweder. Yhteenveto kirjasta on liitteenä kolme).

Julkaisuhanke tuotti yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen opettajille oppaan, joka tarkastelee kestävä kehityksen edistämistä. Hankkeen toteutukseen osallistui yhteensä lähes 30 asiantuntijaa ammattikorkeakouluista, yliopistoista sekä asiantuntijaorganisaatioista. Kirjaa suositellaan myös muille opettajaryhmille.

Kirjassa

- jäsennetään ja havainnollistetaan kestävä kehityksen edistämiseen liittyviä käsitteitä
- lisätään ymmärrystä siitä, miten kestävä kehitystä edistetään käytännön opetus- ja ohjaustilanteissa korkeakouluissa
- kuvataan integroivin ja eheyttävin opetukseen liittyvin esimerkein kestävä kehityksen neljä osa-aluetta; ekologinen, sosiaalinen, taloudellinen ja kulttuurinen
- osoitetaan esimerkkien (best practices) avulla, millaisilla lähestymistavoilla kestävä kehitystä edistävien aiheiden sisällyttäminen koulutukseen tapahtuu eri koulutusaloilla.

4.4 Kansainvälisen yhteistyön kehittäminen

Itämeren alueella suomalaisten yliopistojen yhteistyöllä on jo pitkä perinne. Täten suomalaisten yliopistojen kannalta Baltic 21E -ohjelmassa korostettu alueellisen yhteistyön rakentaminen oli jo paljon toteutunut, eikä Itämeren alueen uuden yhteistyön kehittäminen ole välttämättä yliopistojen kannalta ensisijaisin asia. Toimintaa on jo muun muassa vuonna 1991 perustetun Baltic University Programme (BUP) -verkoston, tutkimusohjelmien ja monien projektihankkeiden kautta. Tästä syystä käynnistysuunnitelmassa päädyttiin siihen, että yliopistoille tiedotetaan tällaisista verkostoista ja tutkimusohjelmista aktiivisesti ja kannustetaan yliopistoja liittymään osaksi näitä verkostoja.

BUP -verkosto on laaja ja kaikille korkeakouluille avoin verkosto, johon ei liity osallistumismaksua. Korkeakoulut vastaavat itse kurssitarjonnastaan ja hankkivat kursseihin liittyvän omakustannehintaisten opintomateriaalin. Yhteistyö virallistetaan sopimuksin. Ohjelmaa koordinoivat Uppsalan yliopistossa sijaitseva sihteeristö ja kansalliset keskuskeskukset. Verkostossa suunnitellaan ja järjestetään kursseja, pidetään opettajien ja tutkijoiden seminaareja ja kokouksia, järjestetään opiskelijatapahtumia sekä luodaan seminaareilla ja projekteilla kumppanuussuhteita muiden yhteiskunnan osapuolten kanssa. Ohjelman sihteeristö ja kansalliset keskuskeskukset vastaavat tapahtumista ja projekteista tiedottamisesta pääasiassa internetin välityksellä.

Ammattikorkeakoulut ovat myös verkostoituneet Itämeren kestävän kehityksen verkostoksi (Baltic Sea Sustainable Development Network), jonka koordinaattorina on toiminut Laurea-ammattikorkeakoulu vuosina 2004–2005. Verkostoprojektin tavoitteena on ollut koota Itämeren yhdeksän maata (Latvia, Liettua, Puola, Ruotsi, Saksa, Suomi, Tanska, Venäjä ja Viro) samaan verkostoon edistämään kestävän kehityksen koulutusta sekä tutkimus- ja kehitystoimintaa. Verkostoon on ilmoittautunut 34 korkeakoulua ja se on järjestänyt partneripäivät Tallinnassa vuonna 2004 sekä Kaunasissa ja Szczecinissä vuonna 2005. Suomessa verkosto toimii yhteistyössä Baltic University Programmen kanssa. Useat opettajat ja tutkijat kuuluvat molempiin verkostoihin.

Kehityspolitiikalla ja kestäväällä kehityksellä on monia yhtymäkohtia, kuten tämän raportin luvusta kaksi ilmenee. Suomalaisten yliopistojen osallistuminen kehitysyhteistyöhön alkoi merkittävimmin jo 1960-luvulla. Muun muassa metsäsektorin, terveydenhuollon ja vesihuollon teemoissa on järjestetty laajojakin koulutusprojekteja, kuten Tampereen teknillisessä yliopistossa vuosina 1979–1992 erillisprojektina toteutettu sanitaation ja vesihuollon koulutusohjelma, josta valmistui noin 120 itäafrikkalaista diplomi-insinööriä. Suomen Akatemian on rahoittanut kehitystutkimusta 1970-luvulta lähtien. Vuodesta 1990 alkaen kehitystutkimuksen tuki on perustunut Akatemian ja ulkoministeriön yhteistyöhön, ja vuonna 2005 hyväksytyn kehitystutkimuksen strategian mukaan tätä yhteistyötä tulee jatkaa.

5 Ammattikorkeakoulujen valmisteluprosessi 2002–2005

Baltic 21E -käynnistysuunnitelmassa asetettiin tavoitteeksi, että ammattikorkeakoulut kehittävät ja ottavat käyttöön kestävän kehityksen ohjaus- ja seurantajärjestelmiä, kehittävät kestävään kehitykseen liittyvää osaamista muun muassa integroimalla kestävän kehityksen näkökulmaa opetussuunnitelmiin sekä lisäävät kestävää kehitystä edistäviä tutkimus- ja kehityshankkeita. Kaikille ammattikorkeakouluille avautui tilaisuus esittää tavoiteneuvotteluissa kestävää kehitystä tukeviin hankkeisiin tähtääviä suunnitelmia ja kehittämisehdotuksia.

5.1 Toimintastrategioiden kehittäminen

Toimintastrategioiden kehittämistyö on alkanut käynnistysuunnitelmavaiheen aikana. Toistaiseksi niitä ammattikorkeakouluja, jotka ovat laatineet ympäristö- ja kestävän kehityksen ohjaus- ja seurantajärjestelmiä on vielä suhteellisen vähän (esim. Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia, Kymenlaakson ammattikorkeakoulu, Turun ammattikorkeakoulu ja Yrkeshögskolan Sydväst).

Kiinnostus toimintastrategioiden kehittämiseen on jatkuvasti lisääntynyt. Ammattikorkeakoulut ovat pyrkineet verkottumalla ja siten toisiltaan oppien kehittämään niille soveltuvia kestävän kehityksen ohjaus- ja seurantajärjestelmiä Kymenlaakson ammattikorkeakoulun vuonna 2004 käynnistämän SUDENET -verkoston puitteissa (Polytechnic Network for Sustainable Development). SUDENET -verkostossa kehitetään Opetus-, kasvatus- ja koulutusalojen säätiön (OKKA-säätiö) kanssa yhteistyössä ammattikorkeakouluille sopivia ympäristöjärjestelmäkriteereitä ja itsearviointin työkaluja. Pilotoinnissa on mukana viisi ammattikorkeakoulua (Haaga Instituutin ammattikorkeakoulu, Laurea-ammattikorkeakoulu, Oulun seudun ammattikorkeakoulu, Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu ja Svenska yrkeshögskolan). Pilotointivaiheen ja siitä saatujen kokemusten perusteella keväällä 2006 ammattikorkeakouluille kehitetään malli, jonka avulla koulut voivat arvioida toimintaansa ja hakea ympäristösertifikaattia. Lisäksi parhaillaan on meneillään selvitys, jonka tuloksena arvioidaan, miten ympäristöjärjestelmää voitaisiin kehittää siten, että järjestelmä kattaisi kaikki kestävän kehityksen ulottuvuudet ja kannattaisiko hanketta ryhtyä laajentamaan Suomen ulkopuolelle Itämeren alueen muihin maihin. SUDENET -verkoston puitteissa on

luotu asiantuntijarekisteri, jonka avulla kestäväan kehitykseen liittyvää osaamista voidaan saattaa kaikkien ammattikorkeakoulujen tietoon.

Joissain ammattikorkeakouluissa on kestäväa kehitystä varten nimetty asiantuntijaelin (esim. Laurea-ammattikorkeakoulu, Turun ammattikorkeakoulu ja Yrkeshögskolan Sydväst), joka laaja-alaisesti esittää kestäväan kehityksen edellyttämiä aloitteita ja uudistuksia sekä seuraa niiden toteutumista. Lisäksi useissa ammattikorkeakouluissa on kestäväan kehityksen yliopettaja, jonka tehtävänä on edistää kestäväan kehitykseen liittyvää alueellisesti vaikuttavaa tutkimus- ja kehittämistoimintaa sekä sitä edistävää opetusta koko ammattikorkeakoulun tasolla.

Ympäristö- ja yhteiskuntavastuun raportit ovat hyvä käytännön työkalu kestäväan kehitykseen liittyvien toimintaperiaatteiden eteenpäin viemisessä, koska niiden laatiminen edellyttää kestäväan kehitykseen liittyvien asioiden systemaattista tarkastelua ja mittausjärjestelmiä. Muutama ammattikorkeakoulu on julkaissut ympäristö/ yhteiskuntavastuu/ kestäväan kehityksen raportin (esim. Turun ammattikorkeakoulu ja Yrkeshögskolan Sydväst). Koulujen raportointi on saanut myös julkista tunnustusta; vuonna 2004 järjestetyn valtakunnallisen Yhteiskuntavastuu ja ympäristöraportointikilpailun julkisorganisaatioiden sarjan voitti Turun ammattikorkeakoulun tekemä raportti.

5.2 Osaamisen kehittäminen

Osaamisen edistäminen vaihtelee ammattikorkeakouluittain. Opetussuunnitelmia on systemaattisesti selkeytetty kestäväan kehityksen ammatillisten tavoitteiden mukaisesti lähinnä niissä ammattikorkeakouluissa, joissa on kestäväan kehityksen- tai ympäristöohjelma. Näissä ammattikorkeakouluissa on pyritty siihen, että koko opetus- ja tutkimushenkilöstö perehtyy kestäväan kehityksen asettamiin haasteisiin omasta ammatillisesta näkökulmastaan. Useimmissa ammattikorkeakouluissa on kestäväan kehitykseen perehtyneitä yksittäisiä opettajia ja tutkijoita, jotka ovat kannustaneet kouluja toteuttamaan ammatillisten tavoitteiden mukaisia opintokokonaisuuksia ja irrallisia kursseja. Opiskelijoita kestäväan kehityksen näkökulma osana ammatillista osaamista on kiinnostanut, sillä tältä alalta on tehty runsaasti työelämään kehittäviä opinnäytetöitä osana koulujen toteuttamia tutkimus- ja kehityshankkeita.

Kestäväa kehitystä edistäviä opintoja on kehitetty useissa ammattikorkeakouluissa. Esimerkiksi Laurea-ammattikorkeakoulussa on kehitetty luonnonvara- ja ympäristöalan ammatillista osaamista edistävä 28 op:n laajuinen englanninkielinen opintokokonaisuus *Sustainable development – environment and natural resources in Finland and Europe –opintokokonaisuus*. Ammattikorkeakoulut ovat myös yhdistäneet resurssejaan opintojaksojen kehittämistyössä. Esimerkki kolmen ammattikorkeakoulun (Arcada – Nylands svenska yrkeshögskola, Haaga Instituutin ammattikorkeakoulu ja Helsingin liiketalouden ammattikorkeakoulu) yhdessä tuottamasta kestäväan kehityksen ammatillista osaamista edistävästä yksittäisestä opintojaksosta matkailualalla on Environmental tourism management (3 op). Englanninkielinen opintojakso toteutetaan yhtä lähiopetuskertaa lukuunottamatta verkossa, joten eri kouluista tulevien opiskelijoiden on myös mahdollista suorittaa se. Osaamisen kehittämistyö on edelleen kesken. Esimerkiksi Lahden ammattikorkeakoulussa oli vuonna 2005 työn alla 24 op:n verran kestäväa kehitystä edistäviä valinnaisia opintojaksoja.

Kolmessa ammattikorkeakoulussa (Laurea-ammattikorkeakoulu, Turun ammattikorkeakoulu ja Yrkeshögskolan Sydväst) on kestäväan kehityksen koulutusohjelma. Näiden koulutusohjelmien tavoitteena on kouluttaa laaja-alaisia ympäristöosaajia elinkeinoelämän, julkishallinnon ja järjestöjen palvelukseen.

5.3 Täydennyskoulutus ja opettajankoulutus

Ammatillisissa opettajakorkeakouluissa ei kestävästä kehitystä edistävää täydennyskoulutusta ole käynnistämisvaiheen aikana vielä toteutettu. Opettajien koulutuksessa tulevat ammattikorkeakoulujen opettajat ovat voineet perehtyä kestävästä kehityksen pedagogiikkaan omista lähtökohdistaan, mikäli se on heitä itseään kiinnostanut. Ammattikorkeakoulujen opettajien koulutukseen ei sen sijaan ole sisällytetty systemaattisesti kestävästä kehityksen opetussuunnittelun teoriaa ja käytänteitä eri opetusaloilta siten, että merkitys myös yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja opiskelijoiden asenteisiin tulee ymmärretyksi. Oulun seudun ammatillisessa opettajakorkeakoulussa on tarjolla ollut kolmen opintopisteen laajuinen valinnainen opintojakso "Opettaja ympäristöosaajana".

5.4 Tutkimus ja kehitystyö

Ammattikorkeakoulujen toiminnalle tärkeä alueelliseen kehittämistyöhön liittyvä tutkimus- ja kehitystyö on käynnistynyt hyvin, vaikka kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen sisältöjen ja pedagogisten menetelmien tutkimustoiminta on vielä alkuvaiheessa. Alueellisia tutkimus- ja kehityshankkeita on käynnistetty vuosina 2002–2005 yli 130 kappaletta. Tyypillistä useimmille hankkeille on, että niiden rahoitukseen osallistuu myös muita alueellisia toimijoita ja että niiden tavoitteet nousevat alueellisesta kehittämistarpeesta. Hankkeissa on lähes poikkeuksetta huomioitu kestävästä kehityksen kaikkia näkökulmia. Alla on joitakin esimerkkejä käynnistetyistä hankkeista. Hankkeet on ryhmitetty ekologista kestävästä kehitystä ja sosiaalista / kulttuurista kestävästä kehitystä edistäviin hankkeisiin sen mukaan, mitä niiden katsotaan edistävän eniten. Suurimmalla osalla hankkeista on lisäksi vaikutusta taloudelliseen kestävästä kehitykseen.

Esimerkkejä ekologista kestävästä kehitystä edistävästä hankkeista:

- Koulutussimulaattori merenkulun ympäristöturvallisuuden lisäämiseksi (Kymenlaakson ammattikorkeakoulu)
- Ympäristöalan huippuosaaminen tiede- ja yritystoiminnan sillanrakentajana (Lahden ammattikorkeakoulu)
- Arctic sustainable greenhouse project (Oulun seudun ammattikorkeakoulu)
- Hunttijärven päästölähteiden kartoitus (Laurea-ammattikorkeakoulu)
- Biopolttoaineella toimivan työkonedieselmoottorin päästöjen vähentäminen (Turun ammattikorkeakoulu)
- Näringsrika restprodukter i ett skogligt kretslopp (Svenska yrkeshögskolan)
- Etelä-Savon maaseutuyritysten ympäristö- ja elintarviketurvallisuuden kehittäminen (Mikkelin ammattikorkeakoulu)
- Kuivakäymälät turvallisesti Eurooppaan (Tampereen ammattikorkeakoulu)

Esimerkkejä sosiaalista ja kulttuurista kestävästä kehitystä edistävästä hankkeista:

- Ihmisen hyvinvointi ja elinympäristö (Oulun seudun ammattikorkeakoulu)
- Rannikkoseudun kestävä kehitys (Yrkeshögskolan Sydväst)

- MASSI -hanke (Pirkanmaan ammattikorkeakoulu)
- Idässä Itää strategiahanke (Laurea-ammattikorkeakoulu)
- KUCK, Kompetenscentrum Byggnad-Luftskvalitet-Hälsa (Svenska yrkeshögskolan)
- Maahanmuuttajat Kotkan – Haminan seudun voimavaraksi – suomalais-venäläinen yhteistyöohjelma (Kymenlaakson ammattikorkeakoulu)
- Taideapteekki (Kymenlaakson ammattikorkeakoulu)
- Kuntien esteettömyys (Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia)

5.5 Tulosten arviointi

Edellä on kuvattu ammattikorkeakouluissa aloitettua toimintaa kestävän kehityksen edistämiseksi niillä alueilla, joihin Baltic 21E -ohjelmassa on kiinnitetty huomiota. Näistä lähtökohdista ammattikorkeakoulut ovat omien vahvuksiensa mukaan suunnanneet kehittämistoimintaansa alueellisin ja koulutusohjelmakohtaisin painotuksin.

Oppimateriaalituotanto ja toimijoiden verkostoituminen ovat vauhdittaneet kestävän kehityksen huomioonottamista opetustyössä, vaikka opettajankoulutus ja siihen kohdistuva kehittävä tutkimustyö ei vielä olekaan toivotusti edennyt. Myös kansainvälinen yhteistyö on lisääntynyt verkostojen avulla ja osallistuminen korkeakoulujen yhteisiin hankkeisiin on saanut jalansijaa.

Tutkimus- ja kehittämistyössä on myös varsin vahvasti otettu huomioon kestävän kehityksen vaatimukset sekä T&K -strategiatyössä että niiden pohjalta aloitetuissa hankkeissa. Alueellinen näkökulma myös tukee innovaatiotoimintaa niin, että sen eettiset arvot ovat kestäviä ja vahvasti nykyisiä ja tulevia ongelmia ratkovia.

Ne ammattikorkeakoulut, jotka ovat aktiivisesti ottaneet kestävän kehityksen toimintatapansa pohjaksi sekä koulutuksessa että tutkimuksessa, ovat saaneet näihin pyrkimyksiinsä tukea opetusministeriön hankerahoituksesta esitystensä mukaisesti. Myös muista rahoituslähteistä on jonkin verran tullut projektikohtaista tukea, mutta kokonaisuudessaan saatavilla olevat tai käytetyt varat eivät ole vielä riittävästi kasvaneet ohjelman käynnistysuunnitelmien mukaista toimintaa vauhdittamaan.

Ammattikorkeakoulukohtainen kestävän kehityksen toiminnoista vastuullinen organisoituminen, opintojen ja opinnäytetöiden arviointi kestävän kehityksen näkökulmasta sekä työelämään suuntautuva vuorovaikutus ja tiedottaminen ovat olleet kunkin ammattikorkeakoulun oman toiminnan ja itsearvioinnin varassa. Jotkut ammattikorkeakoulut ovat vakavasti kantaneet huolta ja pyrkineet ratkaisemaan näitä kysymyksiä ja ongelmia kun taas toisissa ammattikorkeakouluissa ei ole pyritty kokonaisvaltaisesti ja kaikki koulutusohjelmat huomioiden edistämään kestävään kehitykseen tähtääviä tietoja ja taitoja.

Ammattikorkeakouluissa opiskelijajärjestöjen mukaan kytkeminen kestävää kehitystä edistävään kehittämistyöhön on vielä alkuvaiheessa. Ammattikorkeakoulusektori voisi miettiä, miten opiskelijat voitaisiin kytkeä mukaan kehittämistyöhön.

Itämeren alueen kaksi kestävän kehityksen verkostoa – ammattikorkeakoulujen Itämeren kestävän kehityksen verkosto ja yliopistojen BUP -verkosto – ovat rinnakkaisia ja toimivat samojen tavoitteiden edistämiseksi. Olisi luontevaa, että verkostot yhdistyisivät ja keskittäisivät voimavaransa entistä tehokkaampaan toimintaan.

Opetusministeriön mahdollisuudet ja toiminnot kestävän kehityksen edistämiseen ovat olleet kannustavia ja tukevia, mutta niiden painoarvo on toistaiseksi ollut suhteellisen vä-

häinen monen muun ammattikorkeakoulutoimintaan liittyvän samanaikaisen tavoitteen toteuttamisen rinnalla. Vaikka opetukseen, tutkimukseen ja alueelliseen vaikuttavuuteen liittyviä kehittämishankkeita on aloitettu, ollaan ammattikorkeakoulusektorin osalta Baltic 21 E -ohjelman toimeenpanossa vasta alkuvaiheessa. Ohjelman toteuttaminen edellyttää, että opetusministeriö osoittaa kestävästä kehitystä edistävälle työlle selkeämmän statuksen ja priorisoi sitä edistäviä hankkeita myös rahoituspäätösten kautta.

6 Yliopistojen valmisteluprosessi 2002–2005

Baltic 21E -ohjelman toimeenpanoa varten valmistellussa kansallisessa käynnistysuunnitelmassa tavoitteena on, että kestävä kehityksen näkökulmista tulee luonteva ja pysyvä osa yliopistosektoria. Käynnistysuunnitelman mukaan yliopistojen tulisi kiinnittää huomiota kestävä kehityksen käsitteelliseen ymmärtämiseen ja määritellä tähän perustuvia edistämistavoitteita ja -toimenpiteitä. Lisäksi käynnistysuunnitelman mukaan kestävä kehityksen edistäminen tulisi sisällyttää läpäisyperiaatteella opetus- ja tutkimustoimintaan.

Käynnistysuunnitelman laatiminen perustui yliopistojen autonomian kunnioittamiselle. Yliopistojen uskotaan omaehtoisesti tunnistavan tutkimuksen ja opetuksen kohteeksi yhteiskunnan kannalta tärkeät asiat. Käynnistysuunnitelman mukaisten tavoitteiden saavuttamista päätettiin tukea järjestämällä opetus-, kehitys- ja tutkimustyötä edistäviä seminaareja ja kannustamalla yliopistoja vuorovaikutteiseen yhteistyöhön. Erillisrahoitteisten projektien toteuttamista muiden koulutussektoreiden tavoin ei tässä vaiheessa pidetty tarpeellisina.

Yliopistot muodostavat merkittävän toimijan kansallisessa tutkimusjärjestelmässämme. Kestävää kehitystä edistävän tutkimuksen kysymyksiä tarkastellaan erikseen luvussa kahdeksan. Kesäyliopistoja koskevat asiat on esitetty luvussa seitsemän, joka tarkastelee vapaan sivistystyön sektoria.

6.1 Toimintastrategioiden kehittäminen

Opetusministeriö on kannustanut yliopistoja kehittämään kestävä kehitystä edistäviä toimintastrategioita. Opetusministeriön vuosien 2004–2006 tulossopimusten valmistelua koskeissa ohjeissa (Dnro 10/023/2002, s. 5) annettiin yliopistoille seuraava tehtävä:

”Toiminta- ja taloussuunnitelmaan (TTS) 2003–2006 on sisällytettävä yliopiston kestävä kehityksen toimintasuunnitelma, jossa esitetään yliopiston tavoitteet ja toimenpiteet kestävä kehityksen edistämiseksi. Toimintasuunnitelmassa tulee ottaa huomioon Baltic 21E -ohjelman tavoitteet ja toimintaohjelma.”

Yliopistosektori on aloittanut tähän haasteeseen vastaamisen. Kaikki yliopistot valmistiivat ohjeiden mukaisesti kestävän kehityksen toimintasuunnitelman vuonna 2003. Yksitoista yliopistoa ilmaisi selkeästi suunnitelmansa lähtökohdaksi Baltic 21E -ohjelman. Näiden yliopistojen kehittämistoimissa ilmaistiin pyrkimys kohti kestävää kehitystä ottaen huomioon myös opetus ja tutkimustoiminta. Muutamassa toimintasuunnitelmassa korostettiin läpäisyperiaatteen mukaista opetusta ja tutkimusta. Osa yliopistoista käsitteli asiaa oman toimintaympäristönsä ympäristöhallinnan näkökulmasta. Laajempi yhteenveto yliopistojen vuonna 2003 laatimista kestävän kehityksen toimintasuunnitelmista löytyy vuoden 2006 aikana verkko-osoitteesta www.minedu.fi.

Opetusministeriön vuonna 1996 antaman ohjeen mukaisesti yliopistoilla tulee olla toimintaympäristöä koskeva ympäristösuunnitelma. Ympäristösuunnitelman toteuttamista varten yliopistot ovat nimenneet vastuuhenkilöt, jotka ovat tehneet säännöllistä yhteistyötä. Vuosina 2003–2005 yhteyshenkilöt ovat pitäneet neljä valtakunnallista työseminariaa. Senaatti-kiinteistöt valtion omistamien kiinteistöjen haltijana ja isännöitsijänä on aktiivisesti kehittänyt yliopistojen turvallisuus- ja ympäristöasioita. Esimerkiksi Tampereen teknillisen yliopiston (TTY) ja Senaatti-kiinteistöjen yhteistyönä on laadittu yhteinen ympäristösuunnitelma (www.tut.fi), jossa Senaatti-kiinteistöt ja TTY yhdessä määrittelevät toimintaympäristön ympäristönsuojelulle ja jätehuollolle yhteiset tavoitteet ja toimintalinjaukset.

Euroopan rehtorien konferenssi (CRE), nykyisen Euroopan yliopistojen yhdistyksen (EUA) edeltäjä, perusti vuonna 1988 Copernicus-ohjelman (nykyisin nimeltä Copernicus-Campus) eurooppalaisten yliopistojen verkostoksi. Tämän ohjelman perusteella vuonna 1993 laadittiin *Yliopistojen kestävän kehityksen peruskirja* (University Charter for Sustainable Development), jonka on tähän mennessä allekirjoittanut yli 320 korkea-asteen oppilaitosta 38 eri maasta. Kolmetoista suomalaista yliopistoa on myös allekirjoittanut peruskirjan. Vuonna 2003 tehty kysely kuitenkin osoitti, että useimmissa allekirjoittaneissa yliopistoissa peruskirjan olemassaolo on unohtunut.

6.2 Osaamisen kehittäminen

Kestävän kehityksen edistämiseen tähtäävässä yliopistokoulutuksen suunnittelussa on tärkeää tunnistaa erikseen toisaalta kestävän kehityksen substanssiin välittömästi liittyvien tietojen ja taitojen lisääminen sekä toisaalta opetus, joka yleisemmin luo perustan erityisesti läpäisyperiaatteella kestäville ja yliopistotutkimuksen statusta vastaaville toimintamalleille.

Suomen yliopistot tarjoavat määrällisesti paljon sekä erikoistavaa että yleisopetustasoisia kestävän kehityksen näkökulmaan liittyvää opetusta. Opetustarjontaa on yksittäisinä opintojaksoina, sivu- ja pääaineina sekä tutkintokokonaisuuksina. Yliopistojen laitoksista arviolta 10–20 % osallistuu tämän opetustarjonnan tuottamiseen ja opiskelijoista arviolta 35–45 % suorittaa vähintään yhden opintojakson verran näitä opintoja.

Nykyinen kestävän kehityksen kysymyksiä käsittelevä opetustarjonta painottuu kestävän kehityksen ekologiseen näkökulmaan, jossa kohteena on ihmisen ja luonnon vuorovaikutus. Tällöin huomio kohdistuu ekologisten haittojen tunnistamiseen ja niiden torjuntaan esimerkiksi ympäristötekniikan keinoin.

Yliopistosektorilla ei käynnistysuunnitelmavaiheessa aloitettu varsinaisia osaamista edistäviä kokeiluprojekteja muiden koulutussektoreiden tavoin. Kestävää kehitystä edistävän osaamisen kehittämistä on käynnistysuunnitelmavaiheen aikana tuettu järjestämällä vuorovaikutusta sekä opetus-, kehitys- ja tutkimustyötä edistäviä akateemisia seminaareja. Seminaareilla on pyritty yliopistojen autonomiaa kunnioittavalla tavalla kannustamaan yli-

opistoja edistämään kestävä kehitystä. Näissä seminaareissa lähtökohtana on ollut löytää esimerkkejä hyvistä käytänteistä ja keinoista kestävä kehityksen koulutuksen edistämiseksi.

Seminaarien tarkoituksena on ollut edistää eri osapuolten vuorovaikutusta kestävä kehityksen edistämiseksi. Osaamisen edistämisen näkökulmasta erittäin tärkeää on ollut Suomen ylioppilaskuntien liiton (SYL) ja sen alaisten opiskelijajärjestöjen aktiivinen osallistuminen seminaareihin. Yliopistojen opetus- ja tutkimushenkilöstön osallistuminen on ollut vähäistä ja osallistujat ovat olleet pääosin kestävä kehityksen ja ympäristönsuojelun asiantuntijoita. Yliopistojen kiinnostus kestävä kehitystä kohtaan voisi nousta, mikäli sille annettaisiin selkeästi valtakunnallisen hankkeen status ja sillä olisi myös merkitystä yliopistojen rahoitukseen.

Käynnistysuunnitelmavaiheen aikana toteutettiin seuraavat seminaarit:

The role and responsibility of the universities in adopting the agenda of Baltic 21 E (huhtikuu 2002).

Åbo Akademiassa sijaitsevan Suomen kansallisen Baltic University Programme (BUP) -keskuksen järjestämän seminaarin osallistujat edustivat opetusministeriötä, opetushallitusta, kuutta yliopistoa ja BUP -verkostoa. Seminaarin esityksissä ja keskusteluissa hahmoteltiin Baltic 21 puheenjohtajan osoittamien linjausten pohjalta, miten Baltic 21E -ohjelmaa voitaisiin käytännössä toteuttaa.

Kestävän kehityksen seminaari (syyskuu 2003)

Suomen ylioppilaskuntien liiton (SYL) järjestämään seminaariin osallistuivat lähes kaikki ylioppilaskunnat. Alustajina seminaarissa olivat opetusministeriön, ympäristöministeriön ja presidentti Ahtisaaren toimiston edustajat. Seminaari osoitti, että opiskelijoiden edushenkilöt ovat valveutuneita ja kiinnostuneita kestävä kehityksen kysymyksistä, joskin ympäristönsuojelupainotteisesti. Opiskelijoiden lähestymisnäkökulmissa korostuvat myös kansalaisjärjestöjen rooli.

Kestävän kehityksen edistämisen sisällöt ja yliopistojen toiminnan perusta (lokakuu 2003)

Opetusministeriön ja Tampereen teknillisen yliopiston järjestämässä seminaarissa valmisteltuja puheenvuoroja käyttivät neljän yliopiston rehtorit, opetusministeriön yliopistoyksikön johtaja, Baltic 21E -ohjelman kansallinen koordinaattori, SYL:n edustaja sekä kaksi kututtua tutkijaa. Seminaarin osanottajat jakautuivat neljään työryhmään, joille oli laadittu seminaarin pääteemaan ”Akateeminen ideaali yliopistojen kestävä kehityksen ulottuvuutena” liittyvät tarkastelunäkökulmat pohdittavaksi. Seminaarissa korostui se, että yliopistojen autonomiasta ja jopa perustuslaista johdettavaa yhteiskunnallista vastuuta ei riittävässä määrin osata liittää kestävä kehityksen edistämiseen. Lisäksi seminaarissa käytiin vilkasta akateemista keskustelua tieteestä, tiedosta, ymmärryksestä, etiikasta, arvoista ja oppimisesta. Seminaarin tuloksena voitiin muun muassa todeta, että opiskelijat ovat vastaanottavaisia kestäville kehitykselle ja että haasteeksi nousee opettajien ja tutkijoiden ymmärryksen lisääminen siitä, miten kestävä kehitys nivoutuu kaikkeen yliopistossa tapahtuvaan toimintaan. Vaikka seminaarin ohjelma oli korkeatasoinen, se ei saanut ansaitsemaansa huomiota yliopistoissa. Tämä ilmeisesti johtuu siitä, että kestävä kehitys nähdään omaksi sektoriasiaksi, eikä kaiken toiminnan läpäisevänä periaatteena.

Indicators for Sustainable Development – A national seminar on Education for Sustainable Development (ESD) in higher education. (joulukuu 2004)

Åbo Akademin järjestämän seminaariin osallistujat edustivat yliopistoja ja ammattikorkeakouluja. Alustuksen seminaarissa pitivät neljä ulkomaista ja kolme kotimaista asiantuntijaa. Seminaarissa tarkasteltiin monipuolisesti kestävä kehityksen kysymysten liittämistä korkeasteen koulutukseen. Alustukset, työryhmäraportit ja niiden pohjalta käyty keskustelu osoittivat, että kestävä kehityksen sisällyttäminen läpäisevästi opetukseen on suuri haaste korkeasteen oppilaitoksille niin Suomessa kuin muissakin maissa. Seminaarin aineisto löytyy verkko-osoitteesta www.bup.fi.

Kestävän kehityksen työseminaari. (toukokuu 2005)

Åbo Akademin ja Tampereen teknillisen yliopiston järjestämän seminaarin osallistujat edustivat lähinnä ympäristö- ja kestävä kehityksen koulutukseen suuntautuneita ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen opettajia. Seminaarin tarkoituksena oli valmistella tavoitteita perusteluineen kestävä kehityksen edistämiseksi korkeasteen koulutuksessa.

Yliopistojen DESD- ja kehityspolitiikan seminaari (marraskuu 2005)

Åbo Akademin ja Helsingin yliopiston soveltavan kasvatustieteen laitoksen järjestämään seminaariin osallistui ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen opettajia ja tutkijoita. Seminaarissa esiteltiin luonnoksia korkeakoulujen DESD -päämääriksi ja kohdistettiin huomio erityisesti yliopistojen rooliin kehityspolitiikan näkökulmasta.

6.3 Täydennyskoulutus ja opettajankoulutus

Suomen yliopisto-opettajat ovat yleensä oman alansa tieteellisen tai taiteellisen jatkotutkimuksen suorittaneita. Lisäksi yliopisto-opettajat osallistuvat yhä enemmän myös pedagogiseen koulutukseen. Myös jatko-opiskelijat voivat sisällyttää pedagogisia opintoja tutkintoonsa muun muassa sivuaineopintoina. Edellä todetun mukaisesti yliopisto-opettajien kestävä kehityksen liittyvä osaaminen perustuu yleensä oman tieteenalan jatko-opintoihin tai omaehtoisesti muutoin toteutettuun syventymiseen tässä asiassa.

BUP -verkostossa opettajille on järjestetty kestävä kehitystä edistävien opintojen suunnitteluseminaareja. Lisäksi Suomen BUP -keskus Åbo Akademiassa järjestää vuosittain kansallisia ja kansainvälisiä seminaareja, joiden teemoina ovat kestävä kehitystä edistävän koulutuksen opetusmenetelmät ja sisällölliset kysymykset sekä tutkimuksen edistäminen. Seminaareihin osallistuu vuosittain 140–160 yliopisto-opettajaa koko Itämeren alueelta. Seminaareissa kokoontuu myös työryhmiä, joissa pohditaan kansainvälistä yhteistyötä ja sitä, miten hyödyntää sopivaa teknologiaa opetuksessa. Opettajat ovat aktiivisesti panostaneet kurssimateriaalien ideoimiseen ja edelleen kehittämiseen tapaamisten aikana ja niiden välillä. Opettajat ovat palautteissaan todenneet, että seminaarien mahdollistamat uudet kansainväliset ja paikalliset kontaktit, opiskelijoiden mielenkiinto sekä uudet opintomateriaalit ovat heille erittäin tärkeitä. BUP -verkoston kansainvälinen johtokunta on päättänyt tukea aktiivisia BUP -opettajia myöntämällä *Vuoden opettaja* -palkinnon.

Esimerkki yliopisto-opettajille ja -tutkijoille vuosina 2004–2005 toteutetusta täydennyskoulutusseminaarista on Åbo Akademin täydennyskoulutuskeskuksen maaliskuussa vuonna 2004 Puolassa järjestämä seminaari, joka oli kohdistettu opettajankoulutukseen (www.bup.fi).

fi/background/Plock/Plock.htm). Toinen esimerkki on Åbo Akademin täydennyskoulutuskeskuksen ja Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen toukokuussa 2004 järjestämä ESD -työseminaari yliopisto-opettajille Helsingissä. Seminaarissa suoritettiin välikatsaus Baltic 21E -ohjelman toimeenpanosta, kuultiin raportti Göteborgissa 2004 järjestetystä ESD-konferenssista ja tarkasteltiin kansallisen BUP-verkoston kehittymistä.

Opettajankoulutuksen luokan- ja aineenopettajan pedagogisissa opinnoissa perehdytään kestäväan kehitykseen. Voimassa olevissa valtakunnallisissa koulujen opetussuunnitelmien perusteissa kestävä tulevaisuus ja vastuu ympäristöstä ja hyvinvoinnista on oppiaineiden rajat ylittävä kokonaisuus. Opetussuunnitelmiin sekä muihin opettajan työhön kuluviin normiteksteihin ja asetuksiin sekä niitä noudattaviin oppimateriaaleihin tutustutaan harjoittelun ohella myös ainedidaktiikan opinnoissa.

Aineenopettajankoulutuksessa kestävä kehitys näkyy selvimmin luonnontieteellisissä aineissa ja kotitalous- ja käsityöopettajien koulutuksessa. Humanistis-yhteiskunnallisen alan opinnoissa kestävä kehityksen nivoutuminen näyttää olevan vähäistä ja yksittäisen opettajan intresseistä riippuvaista.

Täydennyskoulutusta ja aineenopettajankoulutusta on käynnistetty suunnitelmavaiheen aikana toteutettu myös LUMA-keskuksen (www.helsinki.fi/luma) puitteissa. LUMA-keskus on Helsingin yliopiston matemaattis-luonnontieteellisen tiedekunnan koordinoima sateenvarjo-organisaatio koulujen, yliopistojen ja elinkeinoelämän yhteistyölle. Keskukseen tavoitteena on luonnontieteiden, matematiikan, tietotekniikan ja teknologian oppimisen, opiskelun ja opetuksen edistäminen kaikilla koulutuksen tasoilla. Keskukseen perustajia ja samalla rahoittajia ovat opetusministeriö, Opetushallitus, biotieteellinen tiedekunta, käyttäytymistieteellinen tiedekunta, matemaattis-luonnontieteellinen tiedekunta (koordinointi), Helsingin kaupungin opetusvirasto, Kemianteollisuus ry, Metsäteollisuus ry, Taloudellinen tiedotustoimisto sekä Teknologiateollisuus ry. Yhteistyötä tehdään lisäksi eri järjestöjen, seurojen, tiedekeskusten, yhdistysten ja oppimateriaalikustantajien kanssa. Myös eri säätiöiltä on saatu rahoitusta.

Merkittävä osa LUMA-keskuksen työstä on tehty talkoohengessä eli annettava opetus ei sisälly opetusilmoitukseen. Laitoksille perustetaan parhaillaan omia keskuksia LUMA-sateenvarjon alle. Esimerkiksi uusin on matematiikan ja tilastotieteen laitoksen Summamutikka-keskus. Parhaillaan valmistellaan humanistisen alan vastaavan keskuksen perustamista humanistiseen tiedekuntaan ja tavoitteena on saada keskukselta koko keskustakampuksen kattava yhteistyöverkosto. Mikäli hanke etenee, edesauttaa se merkittävästi kestävä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmenen tavoitteiden toteutumista humanistis-yhteiskunnallisen alan opetuksessa ja opettajankoulutuksessa Helsingin yliopistossa.

LUMA-keskuksen yhteistyön teemana vuonna 2005 oli kestävä kehitys ja YK:n kansainvälinen fysiikan vuosi. Teemat ovat näkyneet vuoden aikana keskuksen tapahtumien pääluennoissa ja opettajille tarkoitetuissa työpajoissa.

LUMA-keskuksen vuotuisia päätapahtumia ovat kevään LUMA-päivä Helsingin yliopiston kampuksella ja syksyn LUMA-viikko, joka on valtakunnallinen luonnontieteiden opetuksen teemaviikko kouluissa ja oppilaitoksissa. Päätapahtumien aikana ja niiden ulkopuolella sekä lukukausien että kesän aikana järjestetään lukuisia työpajoja opettajille, tiedekerhoja peruskoululaisille ja tiedeleirejä lukiolaisille.

6.4 Tutkimus- ja kehitystyö

Opettajankoulutukseen (peruskoulun ja lukion opettajat) on OECD/ENSI -hankkeessa (Environment and School Initiatives) kehitetty vuodesta 2000 lähtien yhteisöllistä tiedonrakentamista Knowledge Forum -ohjelman avulla. Yli viiden vuoden kumuloituvan kestävästä kehitystä edistävän tiedonrakentamisen tulokset ovat kansainvälisesti uusia ja kiinnostavia.

Suomen Kasvatustieteellisen Seuran kestävästä kehitystä edistävän kasvatuksen tutkimuksen erityisteemaryhmä (SIG) on aloittanut toimintansa vuonna 2004. Kasvatustieteen päivillä kestävästä kehitystä edistävän kasvatuksen tutkimuksen teemaryhmä on järjestetty vuosina 2003 ja 2004, ja viimeksi Jyväskylässä vuonna 2005. Ryhmällä on myös kansainvälisiä yhteyksiä ja tutkimusyhteistyötä.

Esimerkkeinä opettajankoulutukseen kohdistuvasta tutkimuksesta ovat Helsingin yliopiston soveltavan kasvatustieteen laitoksella toimivat kestävästä kehityksen tutkimusryhmät *Ympäristökasvatuksen avulla kohti kestävästä kehitystä* ja *Kestävän kehityksen kasvatusta*. Aiheeseen liittyviä julkaisuja ja väitöskirjoja on ilmestynyt runsaasti.

Koulutuksen ja muiden toimenpiteiden pohjaksi tarvitaan tutkittua tietoa. Hyvätkin pyrkimykset menevät hukkaan, jos toimenpiteet perustuvat väärille käsityksille. Kestävään kehitykseen liittyvät tietomme ovat edelleen vaillinaiset. Uusi näkökulma, jota kestävä kehitys edustaa, aiheuttaa tarvetta kehittää ilmiöiden teoreettista ymmärtämistä ja monitieteistä tutkimusta.

Tarvitaan myös tutkimusta siitä, miten kestävästä kehitystä edistävä koulutus vaikuttaa ihmisten toimintaan. Tutkimalla kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen vaikuttavuutta saadaan muun muassa selville, miten koulutus vaikuttaa ihmisten elämäntapoihin ja valintoihin. Tämä näkökulma on voimakkaasti esillä Baltic 21 E -ohjelmassa.

6.5 Tulosten arviointi

Suomalaisilla yliopistoilla on tieteen pohjalta suuri potentiaali luoda kestävästä kehityksen edistämisen edellytyksiä. Siksi tarkastelun näkökulmana tässä luvussa on käynnistyssuunnitelmavaiheen tulosten perusteella tunnistaa niitä asioita, joihin tätä potentiaalia tulisi kohdentaa, kuten myös asioihin, jotka voivat tätä potentiaalia heikentää.

Toimintastrategiat

Opetusministeriö on kannustanut yliopistoja kestävästä kehityksen edistämiseen strategiatasolla. Suomen yliopistoilla on hyvin autonominen asema ja sen seurauksena kestävästä kehityksen näkökulma vaihtelee yliopistojen välillä. Yliopistojen on itse määriteltävä toimintastrategiansa. Kestävästä kehityksen ymmärtäminen osaksi yhteiskunnallista vastuuta ei ole vielä vakiintunut osaksi hallinnon, yliopisto-opettajien ja tutkijoiden käsitystä yliopistojen perustehtävästä.

Esimerkiksi on ollut havaittavissa, että yliopistojen hallinnossa kestävä kehitys katsotaan ensisijaisesti ympäristösuojeluasiaksi ja kestävästä kehitystä koskevat asiat siirretään usein jonkun – joskus jopa opiskelijan – ympäristöasioista kiinnostuneen henkilön hoidettavaksi. Tämä oli havaittavissa myös yliopistojen opetusministeriöille laatimissa toimintasuunnitelmissa.

Yliopistojen lisääntyvien vaatimusten ja useiden intressien rinnalla kestävästä kehityksen edistäminen näyttää jäävän riittämättömälle huomiolle, jos sitä ei nosteta näkyvästi valtakunnalliseksi teemaksi ja yhdeksi opetusministeriön prioriteettialueista. Kestävästä kehityk-

sen huomioimiseksi pitäisi tehokkuus- ja tuloksellisuuskäytäntöjen lisäksi arvioida kaikes-
sa toiminnassa, ovatko niiden tulokset ja vaikutukset inhimillisesti toivottavia ja sosiaalisesti
hyväksyttäviä.

Kestävää kehitystä koskevia kansainvälisiä ja kansallisia strategioita ja ohjelmia taustasel-
vityksineen on runsaasti. Kestävän kehityksen saaman näkyvyyden perusteella voisi olettaa,
että nämä asiakirjat tulisivat lähes täysimääräisesti huomioduksi tutkimuksen, opetuksen ja
yliopistojen strategioiden suunnittelussa. Todellisuudessa vain pieni osa tutkijoita ja laitok-
sia näyttää näihin asiakirjoihin tarkemmin perehtyneen.

Yliopistoissa samoin kuin muuallakin yhteiskunnassa kestävän kehityksen edistäminen
näytetään vielä koettavan usein siihen erikoistuneiden asiantuntijoiden sektoriasiaksi. Kes-
tävän kehityksen edistäminen opetuksessa ja tutkimuksessa vaatii kuitenkin myös monitie-
teistä lähestymistapaa ja on siten jokaisen vastuulla. Kestävä kehitys koetaan myös ensisijai-
sesti toiminta-asiaksi eikä niinkään arviointi- ja arvotuskäytäntöksi menettelyineen, mistä
kuitenkin on kyse.

Tieteellisen tiedon soveltaminen

Kestävä kehitys edellyttää lisää keskustelua tieteellisen tiedon eettisestä soveltamisesta. Mikä
on viime kädessä tieteellisen tiedon rooli eettisessä arvopohjassa, jolle kriittinen ajattelu tut-
kimuksessa ja vastuullinen päätöksenteko työelämässä perustuvat? Tästä näkökulmasta on
tärkeää kehittää tiedollisten kokonaisuuksien hallintakykyä, valmiuksia tietojen yhdistelyyn
sekä tieteellisiä ja henkisiä valmiuksia toteuttaa moni- ja poikkitieteellistä yhteistyötä.

Kestävän kehityksen näkökulmasta yliopistoinstituutiota tulisi tarkastella sekä tieteelli-
syyden että yliopistojen ja yhteiskunnan välisen vuorovaikutuksen näkökulmasta. Yliopisto-
jen perustehtävien toteuttamisen kytkentä kestävään kehitykseen liittyvien reaali maailman
ongelmien ratkaisuun on vielä malliaan odottava haaste.

Koulutuksen rooli ja läpäisyperiaatteen toteutuminen

Erikoistava ympäristökoulutus yliopistoissa on eri selvitysten mukaan riittävästi järjestetty ja
se toteutuu omina koulutusohjelminaan tai opintosuuntina. Erikoistavan ympäristökoulu-
tuksen osalta ei siten ole tarvetta erityisiin tukitoimiin ja sen kehittämisen haasteet liittyvät
sisältö- ja laatuksymyksiin vastaavasti kuin muidenkin erikoistumisalojen koulutuksessa.

Kestävän kehityksen näkökulmassa vähäisemmälle huomiolle on jäänyt sellainen ihmis-
kunnan sosiaalisia suhteita tarkasteleva koulutus, jossa politiikkaa, oikeutta, taloutta, kult-
tuureja ja tiedettä tarkastellaan toisiinsa vaikuttavana kokonaisuutena. Tällainen kestävän
kehityksen koulutus olisi läpäisyperiaatteella toteutettavaa opetusta sekä yleisopintoina että
sisällytettynä kaikkien erikoistumisalojen opintoihin. Yliopistojen tulisiakin miettiä, löytyi-
sikö kestävän kehityksen haasteisiin kohdistuvalle ja kaikkiin tutkintoihin sisällytettävälle
koulutukselle perusteita.

Kaikkien opiskelijoiden tulisi saada perustietämys kestävän kehityksen haasteista lii-
tettynä kunkin tutkinnon erikoisosaamiseen. Näin ei toistaiseksi vielä tapahdu. Läpäisy-
periaatteen toteuttaminen on suuri haaste opetus- ja tutkimushenkilöstölle. Haasteeksi nou-
see se, miten lisätään yliopistojen tutkijoiden ja opettajien ymmärrystä siitä, miten kestävä
kehitys integroituu kaikkeen yliopistossa tapahtuvaan toimintaan ja miksi se on yliopiston
toiminnan kannalta tärkeää. Kyseessä on pitemmän aikavälin muutosprosessi, johon kaikki
yliopistot on saatava sitoutumaan. Kestävän kehityksen näkökulmien on tultava myös osak-
si tutkintojen ydinainesanalyysiä.

Tutkimus- ja kehitystyö

Baltic 21E -ohjelmassa on painotettu tutkimuksen kohdentamista erityisesti opettajankoulutukseen ja tuodaan esille opetusmetodien tutkimuksen lisäksi myös opetussisältöjen tutkimus kestävän kehityksen mukaisen ajattelun edistämiseksi. Lisäksi painotetaan tutkimusta, joka yhdistää kestävän kehityksen eri ulottuvuuksia ja kohdentuu myös kehitysyhteistyökykyyn. Suomessa on useita tutkimuksen rahoittajia kuten muun muassa Suomen Akatemia, Tekes, Sitra, säätiöt ja julkishallinnon yksiköt, jotka rahoittavat Baltic 21E -ohjelman tarkoittamaa tutkimusta. Tutkimusrahoituksen saaminen ei Suomessa ole merkittävä rajoittava tekijä kestävää kehitystä edistävän tutkimuksen toteuttamiselle.

Tutkijakoulut

Yliopistojen omat ja opetusministeriön rahoittamat tutkijakoulut ovat suuntautuneet samalla tavalla kuin perustutkinto-opetuskin teemalähtöiseen ympäristötutkimukseen perustuvaan jatkokoulutukseen. Varsinaisesti kestävän kehityksen kysymysten syvempään tarkasteluun perustuvaa jatkokoulusta on vielä varsin vähän tarjolla. Erityisesti tutkijakouluissa olisi hyvä tarkastella sitä, minkälaisia kestävän kehityksen edistämistä tukevia moni- ja poikkitieteellisiä metodisia ja sisällöllisiä valmiuksia nykyajan tutkijat tarvitsevat niin yleisesti kuin myös omaan erikoistumisalaansa liittyen. Toiseksi tulisi kehittää tutkimusalaakohtaisia arviointikriteerejä kestävän kehityksen näkökulmasta.

Opiskelijoiden kytkeminen mukaan kehitystyöhön

Opiskelijat ovat aktiivisia kestävän kehityksen edistämisessä. Yliopisto-opiskelijoilla on hyvät mahdollisuudet osallistua opintojen sisältöjen kehittämiseen. Lisäksi ylioppilaskunnat ovat ilmoittaneet halukkuutensa osallistua yliopistojen kestävää kehitystä tukevaan kehitystyöhön. Tätä opiskelijajärjestöjen aktiivisuutta ja osaamista voi varmasti hyödyntää vielä nykyistä enemmän.

Kansainvälinen yhteistyö

Kansainvälisen yhteistyön hyödyntämistä kestävää kehitystä edistävässä koulutuksessa, tutkimuksessa ja kehittämistyössä tulisi laajentaa. Tutkija-, opettaja- ja opiskelijavaihtoa tulee vahvistaa, koska kulttuurien tunteminen ja näkökulmien monipuolistaminen ovat tärkeitä asioita kaikille tiedeyhteisön jäsenille.

Yhteistyö ammattikorkeakoulujen kanssa

Opetusministeriö on käynnistysuunnitelmavaiheen aikana kannustanut yliopistosektoria ja ammattikorkeakoulusektoria yhteistyöhön. Yhteistyön tuloksena on tuotettu muun muassa kestävää kehitystä edistävän koulutuksen järjestämistä tukeva kirja. Lisäksi ammattikorkeakoulujen edustajat ovat osallistuneet yliopistosektorin järjestämiin akateemisiin seminaareihin puheena olevassa teemassa. Yhteistyötä tulisi edelleen kehittää erityisesti Itämeri-yhteistyön puitteissa. Ammattikorkeakoulujen projektiluontoisen Itämeriverkoston ja Baltic University Programmen yhdistyminen olisi yksi luonteva tapa luoda synergiaa ja samalla pohjaa laajemmalle yhteistyölle. On kuitenkin tärkeä tiedostaa, että yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen roolit ovat erilaiset koulutuksen järjestämisen sekä tutkimus- ja kehittämistyöhön osallistumisen näkökulmissa.

7 Vapaan sivistystyön valmisteluprosessi 2002–2005

7.1 Vapaan sivistystyön yhteiskunnallinen ohjaus

Vapaan sivistystyön tarkoituksena on elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta tukea yksilöiden persoonallisuuden monipuolista kehittymistä ja kykyä toimia yhteisössä sekä edistää kansanvaltaisuuden, tasa-arvon ja moniarvoisuuden toteutumista suomalaisessa yhteiskunnassa. Vapaan sivistystyön oppilaitoksia ovat kansalaisopistot, kansanopistot, opintokeskukset, liikunnan koulutuskeskukset ja kesäyliopistot. Kansalaisopistot vastaavat paikallisiin ja alueellisiin sivistystarpeisiin. Kansanopistot ovat erilaisia arvo- ja aatesuuntia painottavia sisäoppilaitoksia. Opintokeskukset toimivat valtakunnallisesti yhteistyössä kansalais- ja kulttuurijärjestöjen kanssa. Liikunnan koulutuskeskukset ovat valtakunnallisia sisäoppilaitoksia ja alueellisia oppilaitoksia. Kesäyliopistot toimivat alueellisesti ja järjestävät erityisesti avointa yliopisto-opetusta. Vuonna 2005 kansalaisopistoja oli 254, kansanopistoja 91, opintokeskuksia 11, liikunnan koulutuskeskuksia 14 ja kesäyliopistoja 21.

Kansalaisopistot ovat pääosin kunnallisia. Muiden oppilaitosten taustayhteisöjä ovat tavallisesti erilaiset yhdistykset ja säätiöt. Omistusmuotona voi olla myös osakeyhtiö. Taustayhteisöt edustavat erilaisia maailmankatsomuksellisia ja uskonnollisia näkemyksiä.

Vapaan sivistystyön oppilaitosten toimintaa säätelee laki vapaasta sivistystyöstä (632/1998). Opetusministeriö on sen mukaisesti myöntänyt taustayhteisöille oppilaitosten ylläpitämisluvat. Oppilaitokset voivat niiden puitteissa autonomisesti määritellä koulutuksensa tavoitteet ja toimintatavat. Opetusministeriö ja vapaan sivistystyön valtakunnalliset järjestöt ovat lisäksi sopineet niin sanotusta suuntaviivaohjauksesta, jolla pyritään vahvistamaan vapaan sivistystyön oppilaitosten asemaa tasa-arvoa, sosiaalista koheesiota sekä aktiivista kansalaisuutta kannustavan aikuiskoulutuksen järjestäjinä. Yleisenä tavoitteena on lisätä aikuiskoulutuksessa aliedustettujen ryhmien osallistumista koulutukseen. Keskeisiä painopisteitä ovat maahanmuuttajien kieli- ja kulttuurikoulutus ja muut yhteiskuntaan orientoivat opinnot, kansalaistaitoja ja kansalaisyhteiskuntaan osallistumisen valmiuksia lisäävät opinnot, tietoyhteiskunnan perusvalmiuksien parantamista koskevat koulutuskokonaisuudet, terveyttä edistävät opinnot sekä avoimen yliopiston opintoihin valmentava koulutus. Painopisteissä ei mainita erikseen kestävää kehitystä. Oppilaitokset päättävät itsestään koulutustarjontansa suuntaamisesta mahdollisuuksiensa mukaisesti.

Valtion rahoitus vapaan sivistystyön oppilaitoksille on pääosin valtionosuusrahoitusta, joka perustuu lähinnä toteutuneen toiminnan laajuuteen. Lisäksi oppilaitokset voivat hakea valtionavustuksia, joilla edistetään erityisesti edellä mainittujen painopisteiden mukaisen koulutuksen kehittämistä.

Vapaan sivistystyön laaja oppilaitosverkko luo hyvät edellytykset saavuttaa aikuisväestö koko Suomen alueella, myös syrjäseuduilla. Taustayhteisöjen heterogeenisuus ja koulutuksen omaehtoisuus tukevat hyvin kestävän kehityksen ideologiaa. Oppilaitosten sertifiointin tukeminen on yksi aikuiskoulutuksen väline saada oppilaitokset mukaan tuottamaan paikallisia ympäristöohjelmia ja aktiivisesti toimimaan ympäristöarvojen ja -toimintaperiaatteiden mukaisesti.

Vapaan sivistystyön oppilaitokset ovat usein aktiivisia vaikuttajia omilla toiminta-alueillaan. Oppilaitosten toiminnassa kestävän kehityksen periaatteet ovat mukana myös ulkoisten sidosryhmien kanssa toimittaessa. Tämä laajentaa ympäristöasioiden omaksumista sekä sijaintipaikkakunnan asukkaiden keskuudessa että oppilaitoksen koko henkilöstön keskuudessa.

7.2 Käynnistyssuunnitelman toteutuminen

Baltic 21E -ohjelmassa Suomi sitoutui sisällyttämään koulutussektoria koskeviin koulutuspoliittisiin asiakirjoihin kestävän kehityksen edistämisen koulutuksessa.

Baltic 21E -ohjelmassa määriteltiin vapaan sivistystyön (nonformaalin koulutuksen) tavoitteet näin: Oppijat pystyvät vaikuttamaan omaan elämäntilanteeseensa ja osallistumaan yhteiskunnan kehittämiseen. He ovat tietoisia kestävistä kehityksestä ja kestävän kehityksen opiskelumahdollisuuksista. Tämä edellyttää, että kansalaisille tiedotetaan kestävää kehitystä edistävän koulutuksen omaehtoisista opiskelumahdollisuuksista, joita vapaan sivistystyön eri työmuodot tarjoavat. Kansalaisia on myös motivoitava osallistumaan tähän opiskeluun. Laadukkaan koulutuksen tarjoaminen kansalaisille edellyttää, että kouluttajilla on kestävään kehitykseen liittyvät ja koulutuksen kannalta olennaiset tiedot ja taidot. Opiskelun järjestämiseen tarvitaan myös tarpeeksi resursseja.

Vapaassa sivistystyössä näitä tavoitteita tukemaan käynnistettiin opetusministeriön tuella valtakunnallisia ja alueellisia kehittämishankkeita vuosina 2003–2005. Niihin ovat osallistuneet kansanopistot, kansalaisopistot, opintokeskukset sekä kesäyliopistot.

7.2.1 Toimintaperiaatteet ja strategiat

Suomi sitoutui sisällyttämään säädöksiin ja normeihin koulutussektorin (myös non-formaalin opetuksen) osalta kestävän kehityksen edistämisen. Opetusministeriö suositti vapaan sivistystyön eri toimintamuotojen keskusjärjestöille kestävän kehityksen ohjelman laatimista vuosille 2004–2006.

Kesäyliopistot

Kesäyliopistot ry:n jäsenkyselyssä ilmeni, että käsitteenä kestävä kehitys oli tuttu useimmissa kesäyliopistoissa ja monessa kesäyliopistossa tarjotaan kestävään kehitykseen liittyvää koulutusta. Hieman lannistavaa oli, että muutamissa vastauksissa todettiin ettei ympäristöalan ja kestävän kehityksen koulutukselle ollut kysyntää. Kursseja oli tarjottu enemmän kuin oli pystytty opiskelijoiden puutteessa toteuttamaan.

Kestävä kehitys nähtiin käsitteenä hankalaksi, koska sen alle mahtuu laajasti ymmärretynä kaikki ihmisen ja yhteiskunnan toiminta. Useimmat kyselyyn vastanneet hahmottivat kestävästä kehityksestä sen ekologisen ulottuvuuden kautta.

Kyselyn perusteella edistämishjelmalle muotoutui seuraavat tavoitteet:

- Ohjelma toimii perustietopakettina kestävästä kehityksestä kesäyliopistojen henkilökunnalle ja sidosryhmille.
- Ohjelmassa tarkastellaan kesäyliopistoja kestävästä kehityksestä näkökulmasta, mikä auttaa kesäyliopistoja tarkastelemaan omaa toimintaansa uusien käsittein. Vastaajat eivät tuntuneet tiedostavan kesäyliopistojen vahvuuksia etenkin sosiaalisesti kestävinä oppilaitoksina.
- Ohjelma toimii konkreettisena ympäristöohjelmana, jota voidaan soveltaa kaikissa kesäyliopistoissa lähtötasosta huolimatta. Ohjelma antaa hyvän pohjan ympäristöjärjestelmän sertifiointille haluttaessa.
- Ohjelmassa esitetään suosituksia kestävästä kehityksestä työn aloittamiseksi ja aikatauluksi kesäyliopistoissa, ja ohjelma sisältää myös ohjeellisen seuranta- ja arviointijärjestelmän.

Valmistuneen ohjelman läpäisevänä periaatteena ovat ympäristöjohtaminen ja elinkaari-vastuu sekä henkilökunnan sitoutuminen noudattamaan kestävästä kehityksestä periaatteita. Ohjelman tavoitteiden pohjalta kukin kesäyliopisto asettaa omat kestävästä kehityksestä tavoitteensa. Ohjelma kehottaa kiinnittämään huomion ensin oman toiminnan ympäristö-vaikutuksiin ja vasta sitten pohtimaan, miten kestävä kehitys sisällytetään opetukseen. Ohjelmaan sisältyy myös laaja kestävästä kehityksestä kriteeristö.

Kesäyliopistojen kestävästä kehityksestä edistämishjelma löytyy osoitteesta www.kesayliopistot.fi.

Opintokeskukset

Opintokeskuksille valmistui vuonna 2005 Kestävästä kehityksestä ohjelma. Se perustuu hankkeeseen osallistuneelle seitsemälle opintokeskukselle suunnattuun kyselyyn. Ohjelma käsittelee neljä kokonaisuutta. Ekologinen kestävyys on laajin ja siihen kuuluu kahdeksan alateemaa. Sosiaalisen, kulttuurisen ja taloudellisen kestävyysosien osat ovat suppeampia. Jokaiseen osuuteen on laadittu toimenpidesuosituksia siitä, miten tulisi edetä kestävästä tulevaisuuden saavuttamiseksi. Opintokeskukset päättävät itsenäisesti, miten ja missä laajuudessa ne ottavat ohjelman käyttöönsä tai soveltavat sitä. Opintokeskusten kestävästä kehityksestä ohjelma 2004–2006 löytyy osoitteesta www.visili.fi.

Kansanopistot

Suomen Kansanopistoyhdistys ry:n kestävästä kehityksestä työryhmässä työskenteli yhdeksän kansanopistoa. Kestävästä kehityksestä liittyviä tehtäviä hahmotettiin opistojen arkityön kautta. Tästä näkökulmasta laadittiin kansanopistoille kestävästä kehityksestä edistämishjelma, joka julkaistiin kirjana Kestävyystä etsimässä.

Siihen koottiin erilaisia toimintamalleja opistojen kestävästä kehityksestä edistämistyöstä, ohjeistuksia omaan suunnittelutyöhön, ehdotuksia kestävästä kehityksestä kotouttamisesta kansanopistokentälle sekä toimenpiteiden toteutumisen seuranta- ja arviointitapoja.

Kirja löytyy osoitteesta www.suomenkansanopistot.fi.

Kansalaisopistot

Kansalais- ja työväenopistojen liitto (KTOL) ry. perusti vuosille 2004–2006 työryhmän, jonka tehtävänä on pohtia sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävä kehityksen edistämistä kansalaisopistoissa. AIMA-lehdessä on julkaistu kestävä kehitystä käsittelevän artikkelisarja, jossa tarkastellaan vapaan sivistystyön toimintaa ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesta ja kulttuurisesta näkökulmasta.

7.2.2 Osaamisen ja täydenniskoulutuksen kehittäminen

Vapaan sivistystyön sektorin oppilaitosten opetustarjonnassa on pitkän aikaa ollut tarjolla teemakohtaisia kestävä kehitykseen liittyviä lyhyt- ja pitkäkestoisempia koulutuksia. Opiskelu on usein liittynyt tietoihin ja taitoihin, joita on voinut soveltaa arkielämään ja oman elinympäristön parantamiseen. Opiskeltavat teemat ovat syntyneet aikuisten toiveista ja tarpeista.

Opetusministeriö suositti vuonna 2004 vapaan sivistystyön oppilaitoksille ja opinto-keskusten jäsenjärjestöille alueellisten- ja paikallisten koulutussuunnitelmien ja ohjelmien laatimista tukemaan kestävä kehityksen niveltymistä opintoihin. Erityisesti kehoitettiin oppilaitoksia ennakkoluulottomasti verkostoitumaan uudentyyppisten yhteistyökumppanien kanssa. Tämä avaisi uusia yhteistyöpolkuja esimerkiksi kuntien, seurakuntien, tutkimuslaitosten, kansalaisjärjestöjen ja omien jäsenjärjestöjen kanssa. Lähtökohtana koulutuksen suunnittelulle alleviivattiin alueellisia tarpeita, joihin etsittäisiin toimivia ratkaisuja. Kestävä kehitykseen liittyviä tietojen ja taitojen tarjoaminen julkisissa tiloissa oli irrotettava luokahuoneopetuksesta. Tietoa ja osallistumismahdollisuuksia oli myös tarjottava yhteiskunnan julkisilla foorumeilla. Koulutuksen suunnittelun tuli lähteä siitä, että se edistää kansalaisten mahdollisuuksia toimia kriittisinä, tiedostavina kuluttajina, päättäjinä, äänestäjinä, vanhempina ja ammattilaisina yhteiskunnassa.

Opetusministeriö myönsi oppilaitoksille avustuksia vuosille 2003–2005 kestävä kehityksen alueellisten koulutusohjelmien laatimiseen. Ohessa esitellään opistojen alueellisia koulutusohjelmia ja muita verkostoitumista edistäviä projekteja.

Kansanopistot

Toteutuneissa alue- ja paikallistason hankkeissa onnistuttiin verkostoitumisessa ja ylitettiin tavanomaiset organisaatioiden väliset toimintarajat. Erilaiset toimijat löysivät toisensa ja osasivat suunnittelussa käyttää hyväkseen kunkin erityisosaamista. Useissa koulutusohjelmissa syntyi luontevasti uusia innovaatioita. Myönteistä oli myös se, että suunnitteluvaiheessa kuunneltiin kansalaisten mielipiteitä, tarpeita ja toiveita.

Muutamassa projektissa irrottauduttiin perinteisestä opiskeluympäristöstä tuomalla koulutus julkisiin tiloihin kansalaisten saataville. Näin syntyi aito dialogi kansalaisten välillä ja koulutusorganisaatioiden kanssa.

Hankkeet lisäsivät sekä järjestäjien että osallistujien tietoisuutta kestävästä kehityksestä. Useat opistot kirjasivat kestävä kehityksen jollakin tavalla opistonsa toiminta-ajatukseen ja toimintasuunnitelmiin. Tässä esitellään neljän opiston hankkeita.

Eurajoen kristillinen opisto

Keke kaikille -hankkeessa, joka edisti kestävä kehityksen tietoisuuden lisäämistä oli mukana myös kansalais- ja työväenopistoja sekä vapaaehtoisjärjestöjä.

Opiston henkilökunnalle järjestettiin käytännönläheistä keke-koulutusta. Uusille työntekijöille ja opiskelijoille suunniteltiin perehdyttävä kekekansio, jossa esiteltiin opiston toimintatapoja. Hankkeeseen palkattiin suunnittelija, joka selvitti yhdistysten halukkuutta osallistua hankkeeseen. Yhdistyksiä ja kansalaisjärjestöjä lähestyttiin ennakkoluulottomasti.

Useita kursseja ja luentokokonaisuuksia suunniteltiin järjestöjen ja opistojen kanssa yhteistyössä. Ideat syntyivät järjestöjen tarpeista. Verkostoitumista tapahtui useiden eri organisaatioiden välillä.

Opistojen ja kansalaisjärjestöjen välillä.

Kansalaisjärjestöt olivat murehtineet sitä, että heillä on paljon tietotaitoa annettavana, kunhan oikea kanava sen jakamiseen löytyisi. Jotkut olivat kokeneet kansalais- ja kansanopistot vähän etäisiksi, eivätkä ole kehdanneet mennä tarjoamaan palveluksiaan. Nyt näitä kanavia avattiin.

Eri järjestöjen välillä.

Uudessakaupungissa todettiin, että hengitysyhdistys ja omakotiyhdistys löysivät yhteiset intressit helposti. Pienilläkin paikkakunnilla on mahdollista, että monet järjestöt toimivat täysin itsenäisesti ja melko eristäytyneesti tietämättä lähes samantyyppistä toimintaa harjoittavista järjestökumppaneistaan. Porin työväenopistossa järjestettävät kansainvälisyysmessut auttoivat järjestöjä tutustumaan toisiinsa.

Opistojen välistä verkostoitumista.

Opistojen on mahdollista markkinoida toistensa kursseja ja innostaa näin kansalaisia laajalaaiseen itsensä sivistämiseen.

Otavan Opisto

Otavan Opistolla kestävän kehityksen periaate on kirjattu toiminta-ajatukseen. Opistolla henkilöstö jakautuu neljään joukkueeseen, jotka kaikki ottavat toiminnassaan huomioon kestävän kehityksen näkökulman ja dokumentoivat tuloksensa. Kestävä kehitys tulee näkyviin opetussuunnitelmatyössä, kurssien suunnittelussa, sisällöissä ja toteutuksessa samoin kuin opistoarjessa, mikä käsittää koko internaattiympäristön; asumiseen ja elämiseen liittyvän toiminnan sekä ylläpitotoiminnot. Myös avointen oppimisympäristöjen kehitystyössä kestävän kehityksen periaatteet ovat mukana. Alun perin kestävän kehityksen toimintamuodoille antoi virikkeen opiskelijoiden tekemä aloite.

Seurakunta-opisto

Järvenpäässä, Tuusulanjärven rannalla sijaitseva Seurakuntaopisto on tiivis osaamispuisto, jossa aktiivisesti on ryhdytty selvittämään osaamispuiston mahdollisuuksia kestävän kehityksen tukemisessa. Opistolla on laadittu osaamispuiston ympäristöohjelma, jonka piiriin kuuluvat kaikki alueen oppilaitokset. Lisäksi kestävän kehityksen näkökulmat pyritään huomioimaan opetuksessa.

Osaamispuiston alueella ympäristöohjelmaa on esitelty kevään 2003 teemaviikolla, jolloin mm. ravintolassa oli tarjolla kasvispainotteista luomu- ja lähiruokaa, sisäisessä monitorissa oli erilaisia tietoisuuksia, sisäisessä tiedotuslehdessä Kampusuutisissa artikkeli ja seinillä julisteita ja asuntolaillassa käsiteltiin jätteiden lajittelua.

Hoikan opisto

Hoikan aluekeskus toimii Hengitysliiton koulutus- ja kuntoutuspalvelujen tuottajana Länsi-Suomen alueella. Koulutuspalveluista vastaa Hoikan opisto. Opiston toimintaa ohjaavat Hengitysliitto Heli ry:n arvot, joita ovat yhteisöllisyys, yhdenvertaiset osallistumismahdollisuudet, vastuullisuus sekä ekologisesti kestävä kehitys.

Hoikan opistolle on myönnetty vihreä lippu ensimmäisenä kansanopistona vuonna 2000. Vihreän lipun saaminen vaatii vähintään yhden lukuvuoden tavoitteellisen toiminnan ympäristöasioiden kehittämiseksi siten, että opiskelijat toimivat projektissa aktiivisesti.

Kansalais- ja työväenopistot

Useat kansalais- ja työväenopistot ovat laatineet joko yhdessä kunnan viranomaisten kanssa tai omana projektinaan kestävän kehityksen ohjelmia jo useamman vuoden ajan. Kunta on opistojen luonnollinen yhteistyökumppani.

Valkeakosken Opistolla kestävä kehitys on määritelty opiston laatutyön asiakirjoissa. Niihin voi tutustua osoitteessa www.edu.vlk.fi. Samoin Tampereen työväenopisto ja Kirkkonummen kansalaisopisto ovat tehneet oman kestävän kehityksen ohjelman (www.tampere.fi ja www.kirkkonummi.fi/kuntalaiset/opiskelu/vapaasiv/).

Kehittämishankkeissaan kansalaisopistot nostivat esille erityisesti kestävän kehityksen sosiaalisia ja yhteiskunnallisia puolia. Kokeiltiin myös, tavoittaako tietous kestävästä kehityksestä kuntalaiset paremmin verkkoympäristössä, jos tieto on jaoteltu useampaan aihekokonaisuuteen.

Kansalaisopistot olivat kansanopistojen tavoin löytäneet uusia yhteistyökumppaneita hyvinkin erilaisista kansalaisjärjestöistä. Tässä esitellään neljän kansalaisopiston hankkeita.

Globaalisti kestävä kehitys Porissa. Porin työväenopisto

Teemana oli sodan ja konfliktien sekä rauhan vaikutus ihmisten elämään ja ympäristöön kestävän kehityksen näkökulmasta. Tapahtuma suunniteltiin yhteistyössä Suomen Unifemin (YK:n naistenrahasto) Porin paikallistoimikunnan, Suomen rauhanpuolustajat ry:n Porin osaston, Amnesty Internationalin Porin osaston, SPR:n Satakunnan piirin ja Unicefin Porin osaston kanssa.

Teemoiksi valittiin Rauha maassa? – naiset rauhaa ja kestävä kehitystä rakentamaan Afganistanissa, Globaali etiikka sekä Suomen rooli rauhanturvatyössä.

Kokonaisuuteen kuului messutapahtuma, jossa Monikulttuuriyhdistys ja kansainvälisyys- ja kehitysyhteistyötä tekevät ei-poliittiset järjestöt esittäytyivät. Samoin toimintaansa esittelivät Suomen Unifemin paikallistoimikunta, SPR:n Satakunnan piiritoimisto, Amnesty Internationalin Porin osasto, Suomen rauhanpuolustajien Porin osasto.

Kestävä kehitys elämäntavaksi. Heinolan kansalaisopisto

Hankkeesta vastasivat Heinolan kansalaisopisto ja Heinolan kestävän kehityksen kansalaisfoorumi. Lähtökohtana oli ruohonjuuritason KEKE-tietouden lisääminen. Sitä voivat käyttää yksittäiset ihmiset, koulut ja järjestöt. Verkkoympäristöön tuotettiin tietoutta mm. asumisesta, ruoasta, jätteistä ja kierrätyksestä, luonnonsuojelusta ja kulttuuriin ja vapaa-aikaan liittyvistä keke-mahdollisuuksista. Positiivista oli monialayhteistyö, ihmisten arkipäivän tason KEKE-aihealueiden huomioiminen, mahdollisuus tarkastella asioita erilaisista näkökulmista ja saada laaja kokonaiskuva sekä oppilaitoksen ja kuntalaisten yhteistyöstä.

Ongelmia aiheutui kokonaisuuden hahmottamisesta ja sen rajaamisen vaikeus. Netissä on jo olemassa paljon KEKE-tietoutta mutta se on sovellettava paikallistarpeeseen. Keke-innoston herättäminen kuntalaisissa ei aina ollut helppoa.

Luonnontuotteet tutuksi. Rauman kansalaisopisto

Yhteistyössä Euran ja Lapin 4H-yhdistysten ja Rauman sieniseuran kanssa. Tarkoituksena herättää kiinnostus luonnontuotteiden hyödyntämiseen. Lisäoppia sai Eurajoen kristillisellä opistolla sieni-, marja- ja yrttikursseilla.

Terveellinen ympäristö ja ravinto. Uudenkaupungin kansalaisopisto

Hanketta suunniteltiin yhteistyössä Uudenkaupungin ympäristöyhdistyksen, Suomen rauhanpuolustajat ry:n Uudenkaupungin osaston, Vakka-Suomen hengitysyhdistys ry:n, Uudenkaupungin omakotiyhdistyksen ja Vakka-Suomen luonnonystävien kanssa.

Koulutusohjelman aiheita olivat Siitepölyallergia – aiheuttajat, oireet ja niiden helpottaminen, luomuravinto ja reilun kaupan ideologia sekä sisäilma ja asumisterveys.

Valtakunnallisten järjestöjen yhteistyötä

KTOL (Kansalais- ja työväenopistojen liitto), Suomen kansanopistoyhdistys, Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö ja Vihreä Sivistys- ja Opintokeskus valmistelivat ja toteuttivat yhdessä vapaan sivistystyön toimijoille seminaarin *Mikä motivoi muutokseen – kestävän kehityksen työkalut sivistystyössä*. Seminaari pidettiin Tampereen työväenopistolla 12.11.2004 ja sen yhteydessä tarjottiin osallistujille 12 erilaisista keke-projektia. Kansanopistoyhdistys liitti osaksi kehittämistyötä opintomatkan Tanskaan. Siellä tutustuttiin International People's Collegeen, Pedagogisen innovaatiokeskuksen toimintaan ja muihin kohteisiin.

7.2.3 Opetus- ja oppimateriaalien kehittäminen

Kestävää kehitystä tukevaa teemakohtaista oppimateriaalia on vapaan sivistystyön sektorilla saatavana sekä painettuna että virtuaalisessa muodossa. Materiaalia ovat tuottaneet monet kansalais- ja kansanopistot sekä opintokeskukset usein yhteistyössä jäsenjärjestöjensä kanssa. Kestävään kehitykseen soveltuvaa aineistoa on pääosin tuotettu hankepohjaisella rahoituksella.

Kansallisissa ja kansainvälisissä projekteissa syntyneitä ruotsin-, saksan- tai englanninkielisiä oppimateriaaleja on jo tarjolla, mutta vieras kieli saattaa olla kynnys opiskelijoille. Näiden aineistojen levittäminen käyttäjäkunnalle onnistuisi materiaalin kääntämisellä suomeksi.

Seuraavassa esitellään opintokeskusten yhteistyössä jäsenjärjestöjensä kanssa tuotettua oppimateriaalia, jotka on suunnattu aktivoimaan kansalaisia. Se soveltuu hyvin opintokerhoille.

Kestävän kehityksen opas järjestölle ja ulkoilijalle, Karoliina Luoto (toim.)

Oppaassa tarkastellaan järjestöä ekologista kestävää kehitystä tukevana toimijana. Siinä kerrotaan ne konkreettiset toimet, joilla paikalliset yhdistykset voivat vähentää ympäristön kuormitusta, sekä käydään läpi yksittäisen ulkoilijan ja retkeilijän ympäristövinkit. Tarkistuslistan avulla yhdistykset voivat seurata oman toimintansa kestävyyttä ja puuttua mahdollisesti esiin tuleviin ongelmiin. Erityisesti Suomen Ladun jäsenille ja jäsenyhdistyksille. Julkaisija: Suomen Latu ry.

Matkailuelämyksiä perinteestä, Sirpa Huttunen

Kirjasessa kerrotaan, miten paikallisia kulttuureita ja kansanperinnettä voi hyödyntää rakennettaessa vetovoimaisia matkailutuotteita. Käydään läpi matkailun ja kansanperinteen soveltamisen historiaa sekä annetaan käytännön ideoita perinteen ja kulttuurin käyttämiseksi ohjelmien, palveluiden yms. raaka-aineina. Lisäksi pohditaan, mitä perinteen ”aito” esittäminen tarkoittaa. Suunnattu erityisesti matkailuyrittäjille. Kirja tarjoaa mielenkiintoisen ja hyödyllisen tietopaketin myös paikallisista kulttuureista ja perinteistä kiinnostuneille.

Julkaisija: Kalevalaisten Naisten Liitto ry.

Kestävä kulutus, Eija Koski ja Kati Komulainen

Oppaassa tarkastellaan kestävään kulutukseen sisältyviä neljää periaatetta: ekotehokkuutta, kohtuullisuutta, riskien ehkäisyä ja oikeudenmukaista kansainvälistä kauppaa. Ohjeita miten kestävää kehitystä voi edistää omilla toimillaan. Jokaisessa luvussa on tieto-osuus ja tehtäviä sekä luettelo tietolähteistä, joihin voi tutustua oman kiinnostuksensa mukaan. Opas soveltuu itsenäiseen pohdiskeluun tai opintokerhomateriaaliksi. Julkaisija: Suomen luonnonsuojeluliitto.

Tunne järvesi -projekti

Mukana oli useita opintokeskuksia ja Suomalainen järvikerho. Hankkeen tavoitteena oli innostaa kansalaisia seuraamaan oman kotijärvensä tilaa. Heitä opetettiin mm. analysoimaan, mitä kasvit ja eliöstö kertovat veden puhtaudesta ja miten järven näkösyvyyttä mitataan. Vesistöseurantahankkeessa tieto vietiin järvien rannoille mökkiläisten ulottuville. Samalla koulutettiin eri puolilla Suomea myös rantatilaisuuksien vetäjiä. Oppimateriaalia tuotettiin sekä kouluttajille että kansalaisille.

7.2.4 Opettajien, ohjaajien ja vertaiskouluttajien täydennyskoulutus

Vapaan sivistystyön sektorilla ei ole saatavilla sen omalle henkilöstölle suunniteltuja kestävää kehitystä edistäviä opintoja. Tämä on merkittävä puute, sillä aikuisille suunnatun kestävän kehityksen opetuksen tulisi olla sisäänrakennettua kaikkeen koulutukseen. Näille toimenpiteille tulisi varata tarvittavat resurssit. Opettajien, ohjaajien ja vertaiskouluttajien tietoutta edistävä kestävän kehityksen koulutus tulisi sisällyttää omaksi kohdakseen opetusministeriön budjettiin. Tällöin painopisteen tulisi olla vapaan sivistystyön valtakunnallisissa ja kansainvälisissä kestävän kehityksen kehittämishankkeissa.

7.3 Tutkimuksen kehittäminen

Vapaan sivistystyön kentässä on toistaiseksi ollut vähän tutkimusta, joka kohdentuisi kestävään kehitykseen. Vapaan sivistystyön työmuotojen olisi käynnistettävä kestävää kehitystä edistävien omaehtoisen koulutuksen sisältöjä ja menetelmiä arvioivaa tutkimus- ja kehittämistyötä. Opintokerhojen pedagogisten menetelmiä tulisi uudistaa ja samalla käynnistää tutkimusta opintokerhojen merkityksestä nyky-yhteiskunnassa ja globaalissa toimintaympäristössä. Näin opintokerhot voivat toimia ruohonjuuritasolla kansalaisyhteiskunnan ytimessä kestävän kehityksen edistäjänä.

8 Kestävää kehitystä edistävän tutkimuspolitiikan tarkastelu

Suomen tutkimuspolitiikassa kestävä kehitys on jo pitkään ollut keskeisesti esillä. Useat Suomen Akatemian tutkimusohjelmat ja Tekesin teknologiaohjelmat samoin kuin eräiden yliopistojen tutkimusstrategiat ovat pyrkineet edistämään ympäristön suojelua ja kestäviä tuotantotapoja. Painotus on ollut ekologisessa kestävyudessa. Viime vuosina on nostettu entistä enemmän esiin myös yhteiskunnallinen ja kulttuurinen kestävyys.

Tutkimuksen vaikuttavuuden edistämiseksi pyrkimyksenä on lisätä yhteistyötä eri tieteidenalojen tutkijoiden sekä tutkijoiden ja päätöksentekijöiden sekä muiden tutkimuksen hyödyntäjien välillä. Esimerkkinä mainittakoon ilmastomuutoksen syihin ja vaikutuksiin sekä näiden hallintaan kohdistuvat laajat, monitieteiset kansalliset ja kansainväliset tutkimusohjelmat.

Valtion tiede- ja teknologianeuvoston linjauksessa "Osaamiset, innovaatiot ja kansainvälistyminen" vuodelta 2003 nostetaan vahvasti esiin tutkimuslähtöisten sosiaalisten innovaatioiden tarve. Niitä esitetään edistettäväksi eri ministeriöiden sekä Suomen Akatemian yhteisillä tutkimusohjelmilla ja klusteriohjelmilla. Klusteriohjelmat, joihin osallistuu tutkijoita ja tutkimustulosten käyttäjiä, pyrkivät suuntaamaan tutkimusta käyttäjien tarpeiden mukaisesti sekä edistämään tutkimustulosten hyödyntämistä.

Valtion tiede- ja teknologianeuvosto on hyväksynyt 12.11.2004 strategia-asiakirjan "Suomen tieteen ja teknologian kansainvälistäminen". Keskeisinä strategisina tavoitteina asiakirjassa mainitaan muun muassa vastuun kantaminen yhteisten (globaalien) ongelmien ratkaisemisessa, talouden ja ympäristön kestävä kehityksen tukeminen sekä työllisyyden, hyvinvoinnin, sosiaalisen koheesion ja kulttuurisen monimuotoisuuden edistäminen.

Opetusministeriön työryhmän vuonna 2002 julkaisemassa käynnistysuunnitelmassa asetettiin tavoitteeksi yliopistojen ja sektoritutkimuslaitosten välisen yhteistyön tiivistäminen. Valtioneuvoston 7.4.2005 hyväksymässä periaatepäätöksessä julkisen tutkimusjärjestelmän rakenteellisesta kehittämisestä edellytetään, että "korkeakoulujen, tutkimuslaitosten ja yritysten yhteisiä hankkeita lisätään ja infrastruktuuri- ja muuta yhteistyötä tiivistetään tutkimusjärjestelmän toiminnan kehittämiseksi, sekä tutkimuslähtöisen sosiaalisen ja teknologisen innovaatiotoiminnan edistämiseksi". Esimerkki yhteistyöhankkeesta on Helsingin yliopiston matemaattis-luonnontieteellisen tiedekunnan sekä Ilmatieteen laitoksen ja

Merentutkimuslaitoksen tiivistävyä yhteistyö muun muassa ilmastomuutokseen ja ilman laatuun liittyvissä tutkimuksissa.

Suomen Akatemia

Suomen Akatemia avasi vuonna 2005 uusia tutkimusohjelmia (mm. kestävä tuotanto, valtatutkimus) ja hyväksyi uuden kehitystutkimuksen strategian. Kehitysstrategia kehottaa tarttumaan uusiin haasteisiin ja mahdollisuuksiin. Tutkimuskohteen valinnassa määräävien kriteereitten tulee olla ensisijaisesti tutkimukseen ja sen laatuun, mutta myös sen relevanssiin perustuvia. Kehityksen tavoitteita palvelevaa tutkimusta tulee edistää kaikilla tieteenaloilla osana yleistä tieteen rahoitusta. Akatemia pitää tärkeänä, että sen kaikki tieteelliset toimikunnat kiinnittävät rahoituksessaan huomiota edellä sanotun toteutumiseen. Strategian mukaan tutkijakoulujen paikkamääriä ja kehitysmaista tulevien tutkijakoulutettavien määriä tulisi lisätä ja tutkijaopiskelijoiden kenttätöitä tulisi rahoittaa.

Yksi merkittävä Suomen Akatemian rahoittama kestävän kehityksen kysymyksiin liittyvä ohjelma on BIREME, Itämeren ja sen valuma-alueen ympäristö- ja kehityskysymyksiin kohdistuva ohjelma, jonka Akatemia rahoitti vuosina 2003–2005 yhdessä useiden hallinnonalojen sekä Venäjän perustutkimusrahaston kanssa. Seuraavassa vaiheessa ohjelma on tarkoitus laajentaa kansainväliseksi siten, että siihen osallistuisivat kaikki Itämeren alueen valtiot. EU rahoittaa tällaisen ohjelman valmistelua BONUS-ERANET-hankkeessa, johon osallistuvat kaikki Itämeren alueen valtiot. EU:n komissio on halukas osallistumaan 7. puiteohjelmasta BONUS-ohjelman rahoitukseen myös toteutusvaiheessa.

Muut Suomen Akatemian vuosina 2002–2005 käynnissä olleet tutkimusohjelmat, jotka ovat liittyneet kestävän kehityksen teemoihin:

- Luonnonvarojen kestävä käyttö 2001–2004, mukana maa- ja metsätalousministeriö ja Tekes.
- Suomalaiset yritykset ja globaalin kilpailun haasteet 2001–2004, mukana Tekes
- Terveiden edistäminen 2001–2004 , mukana liikenne- ja viestintäministeriö, Työsuojelurahasto ja Syöpäsäätiö.
- Life as learning 2002–2006, mukana opetusministeriö, Opetushallitus, Tekes ja Työsuojelurahasto
- Puun materiaalitiede 2003–2006, mukana maa- ja metsätalousministeriö, Tekes, Formas (Ruotsi) ja VINNOVA (Ruotsi).
- Sosiaalinen pääoma ja luottamusverkostot 2004–2007, mukana sosiaali- ja terveysministeriö, työministeriö, Tekes ja Työsuojelurahasto.
- Muuntogeenisten organismien ympäristö-, yhteiskunta- ja terveysvaikutukset 2004–2007, mukana maa- ja metsätalousministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö ja ympäristöministeriö.
- Muuttuva Venäjä 2004–2007, mukana ulkoministeriö, puolustusministeriö, maa- ja metsätalousministeriö, liikenne- ja viestintäministeriö, ympäristöministeriö ja Tekes.
- Ympäristö ja oikeus 2005–2008, mukana ympäristöministeriö, kauppa- ja teollisuusministeriö, Tekes ja korkein hallinto-oikeus.

Tutkimusohjelmien teemoissa yhdistyvät ekologinen, taloudellinen ja sosiaalinen kestävyys. Ohjelmat järjestetään eri toimikuntien yhteistyönä. Kansainvälinen ulottuvuus ja Itämeren alueen yhteistyö ovat oleellinen osa Itämeri-ohjelmaa sekä Muuttuva Venäjä -ohjelmaa.

Tekes

Tekesin vuonna 2005 julkaistussa strategiassa "Innovaatioista hyvinvointia – Painopisteet tulevaisuuden rakentamiseksi" todetaan, että Suomen tulevaisuus on osaamisessa. Strategiassa painotetaan liiketoimintaosaamista, jonka lisäämisen katsotaan haastavan myös korkeakoulut uudella tavalla yhteistyöhön elinkeinoelämän kanssa. Talouskasvun luoma vauraus katsotaan puolestaan edellytykseksi hyvinvointipalvelujen rahoittamiselle ja samalla myös ympäristöarvojen ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden vaalimiselle. Strategian mukaan kestävä kehitys on globaaleja markkinoita luova ja muokkaava tekijä. Sen nähdään merkitsevän myös tuotantotekijöiden suhteellisten kustannusten muutoksia ja siten markkinamahdollisuuksia nopeille toimijoille. Kestävän kehityksen katsotaan korostavan ympäristömyötävyyttä ja ekotehokkuutta, mutta myös inhimillisyyttä ja taloudellista kestävä kasvua ympäristön ja sosiaalisten tekijöiden ehdoilla. Teollisten klustereiden strategisina osa-alueina kestävä kehityksen näkökulmia sijoittuu erityisesti ympäristö-, energia-, metsä-, hyvinvointi- sekä kemian ja bioklustereihin.

EU

EU:n kuudennessa t&k -puiteohjelmassa (2002–2006) eräänä teema-alueena on Kestävä kehitys, globaalimuutos ja ekosysteemit. Teema-alue koostuu kolmesta alateemasta: energia, liikenne sekä globaalimuutos ja ekosysteemit. Myös puiteohjelman muissa osissa on kestävä kehitykseen liittyviä teemoja muun muassa terveyteen, ravintoon ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen liittyvissä kysymyksissä sekä kehitysmaiden kanssa tehtävän yhteistyön alueella. Vastaavia teemoja tultaneen sisällyttämään valmisteilla olevaan seitsemänteen puiteohjelmaan, jossa kestävä kehitys mainitaan myös eri teema-alueiden ohjelmien yleistavoitteena.

Suomalaiset ovat osallistuneet aktiivisesti ja menestyneet hyvin EU:n ympäristötutkimusohjelmissa. Suomalaiset osallistuvat myös aktiivisesti tutkimusyhteistyöhön kehitysmaiden kanssa EU:n rahoittamissa tutkimushankkeissa. Tällöin saadaan aikaan riittävä kriittinen massa, ja voidaan hyödyntää eri EU-maiden tutkijoiden aiempia kontakteja kehitysmaihin.

9 Suomen kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmenen strategia ja toimintalinjaukset 2006–2014

Kestävästä kehitykseen perustuvan elämäntavan omaksuminen on kansallisesti ja maailmanlaajuisesti lähivuosikymmenien suurimpia haasteita. YK:n kestävästä kehityksen maailmankokous vuonna 2002 Johannesburgissa asetti tavoitteekseen inhimillisen, tasa-arvoisen ja välittävän globaalin yhteiskunnan, jossa tunnustetaan kaikkien oikeus ihmisarvoiseen elämään.

Koulutus on keskeinen keino kasvattaa kriittistä ajattelua, lisätä ihmisten kykyä käsitellä paikallisia ja globaaleja kehityskysymyksiä ja löytää ratkaisuja kestävästä kehityksen ongelmiin. Sukupolvien välinen vastuu ja kunnioitus on kestävästä kehityksen perusta. Johannesburgin haasteeseen vastaaminen edellyttää, että koulutuspolitiikan lähtökohtana on koko väestön osallistuminen: jokainen tiedostaa oman vastuunsa kestävästä tulevaisuuden luomiseksi, ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurillisesti. Elinikäisen oppimisen ajatukselle perustuva koulutuspolitiikka vahvistaa yhteiskunnan eheyttä, aktiivista kansalaisuutta ja hyvinvointia. Myös ympäristöministeriön ja kauppa- ja teollisuusministeriön vuonna 2003 asettama laajapohjainen Kestävästä kulutuksen ja tuotannon toimikunnan (KULTU) ehdotus kansalliseksi toimintaohjelmaksi nostaa koulutusjärjestelmän tärkeään rooliin arvojen, tietojen ja taitojen välittämisessä.

Kestävästä kehitystä edistävälle koulutukselle ei ole universaalia mallia. On tärkeää, että kestävästä kehitystä edustavan koulutuksen tavoitteet asetetaan omasta kulttuurista ja paikallisista sosiaalisista, taloudellisista ja ympäristöoloista käsin. Yhtä lailla on tärkeää, että kestävästä kehitystä edistävä koulutus ottaa huomioon kestävästä kehityksen globaalit ulottuvuudet.

Tässä luvussa esitettävän strategian perustana on Suomen valtiollinen sitoutuminen YK:n kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmeneen (DESD), sen toimeenpanoa koskeviin Unescon ja UNECE:n asiakirjoihin sekä Baltic 21E -ohjelmaan. Tämän strategian laadinnan lähtötilanne on esitetty edellä luvuissa 3–8, joissa on arvioitu tähänastisen toiminnan sisältöä ja kokemuksia sekä selvitetty koulutussektorin poliittista ja hallinnollista ohjausta Suomessa.

9.1 Koulutusjärjestelmän kestävän kehityksen visio ja strategiset linjaukset

Suomen koulutusjärjestelmän visiona ovat kestävään elämäntapaan sitoutuneet ihmiset, joiden motivaatiota, tietoja ja taitoja kartutetaan kaikkeen kasvatukseen ja koulutukseen sisäänrakennetulla kestävän kehityksen kasvatuksella. Kestävään elämäntapaan sitoutuneet kansalaiset kantavat vastuuta elämänkaarensa joka vaiheessa ja erilaisissa tehtävissä uusien kestävien toimintatapojen ja toimintaympäristöjen kehittamisestä ja osaavat punnita käytännön tilanteissa valintojensa ekologisia, taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia vaikutuksia. Suomi on yhteiskunta, joka vaalii paikallisesti ja globaalisti ihmisten fyysistä, psyykkistä, sosiaalista, kulttuurista ja taloudellista hyvinvointia luonnon monimuotoisuutta vähentämättä ja luonnon kestävyttä ylittämättä.

Kansallisen koulutusjärjestelmämme kestävän kehityksen visio edellyttää seuraavien Baltic 21 E -ohjelman linjausten mukaisesti määriteltyjen tavoitteiden toteutumista:

Kaikki yksilöt kykenevät tukemaan kestävää kehitystä, joka tyydyttää nykyhetken väestön tarpeet vaarantamatta tulevien sukupolvien mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa. Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa perustuu kokonaisvaltaiseen näkemykseen taloudellisesta ja sosiaalisesta sekä ympäristön huomioon ottavasta kehityksestä.

Kestävää kehitystä edistävä kasvatusta ja koulutus tähtäävät kestävän elämäntavan omaksumiseen ja tulevaisuuden rakentamiseen kestävyiden perusedellytykset ymmärtävien kansalaisten kautta. Päämääränä on lisätä ymmärrystä ihmisen hyvinvoinnin, talouden ekotehokkuuden ja ympäristönsuojelun välisestä yhteydestä, lisätä valmiuksia havaita muutoksia ja selvittää niiden syitä ja seurauksia, sitouttaa kestävään elämäntapaan ja motivoida osallistumaan ja vaikuttamaan. Lisäksi ammatillisessa koulutuksessa olevat oppijat ovat omaksuneet tulevien ammattiensa kannalta oleelliset taidot ja valmiudet kestävän kehityksen huomioonottamiseksi.

Korkeakoulututkinnon suorittaneella on perustiedot ja -taidot ammatissa ja asiantuntijana toimimiseen, yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja päätöksentekoon sekä ammatti- ja osaamisalansa seuraamiseen ja tutkimukseen pohjautuvaan kehittämiseen kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti.

Vapaassa sivistystyössä aikuisopiskelijoiden tietoisuus kestävän kehityksen merkityksestä tulevaisuuden rakentamisessa lisääntyy. Heidän edellytyksensä vaikuttaa omaan elämäntilanteeseensa ja osallistua yhteiskunnan kehittämiseen paranevat.

Vision suuntaan eteneminen edellyttää voimavarojen kohdentamista koulutuksen toimijoille kestävän kehityksen periaatteet huomioivien asenteiden ja toimintatapojen luomiseksi. Innovatiiviset muutokset, foorumit uusien vaihtoehtojen kehittelyyn ja kestävä vaihtoehto tekevät kestävän kehityksen mahdolliseksi. Kestävä tulevaisuus edellyttää sekä kansallisten ja kansainvälisten ohjaustoimenpiteiden tehostamista että kansalaisten aktivoitumista, vastuunottoa ja globaalia yhteistyötä.

Suomen kestävää kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmenstrategia tukeutuu kansallisen tason strategia- ja ohjausasiakirjoihin sekä alueellisen tason kestävää kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmenen toimeenpanoa koskeviin strategioihin. Keskeisin näistä

on YK:n Euroopan alueen kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen strategia ja sen taustana oleva Baltic 21E -ohjelma. Näiden lisäksi seuraavat strategian koko koulutusalan yhteiset toimintalinjaukset ottavat huomioon yliopistojen kestävästä kehityksen Copernicus-peruskirjan.

Suomen kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmenstrategian toimintalinjaukset:

- 1 Kestävästä kehityksen edistäminen kasvatuksessa ja koulutuksessa: Koulutusjärjestelmän yhtenä painopistealueena on kestävästä kehitystä edistävä kasvatusta ja koulutus, jonka osana kestävä kulutus ja tuotanto. Tämä painopistealue otetaan huomioon yleissivistävässä ja ammatillisessa koulutuksessa, ammattikorkeakouluissa, yliopistoissa ja vapaassa sivistystyössä.
- 2 Institutionaalinen sitoutuminen politiikka-, ohjaus- ja käytännön tasoilla: Koulutuksen kehittämisessä ja toteutuksessa osoitetaan todellista sitoutumista kestävästä kehityksen periaatteisiin ja käytäntöön.
- 3 Eettinen ja integroitu lähestymistapa: Pyritään huomioimaan kaikessa toiminnassa ekologinen, taloudellinen ja sosiaalis-kulttuurinen ulottuvuus tasapainoisesti toisiaan tukevinä ulottuvuuksina.
- 4 Läpäisevyys: Kestävyyden näkökulma on sisällytettävä kaikkeen toimintaan. On kehitettävä kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen ohjelmia, välineitä ja keinoja, joihin osallistuvat kaikilla koulutustasoilla ja koulutusmuodoissa sekä opettajat, tutkijat että opiskelijat. Kaikkien tulisi olla tietoisia yhteiskunnan, ympäristön ja kehityksen haasteista oppiaineesta riippumatta. Yhteiskuntamme tarvitsee sekä kestävästä kehityksen yleistiedon hallitsevia kansalaisia että kestävästä kehityksen erikoisosaajia.
- 5 Henkilökunnan koulutus: Tarjotaan koulujen, oppilaitosten ja korkeakoulujen henkilökunnalle opetusta, koulutusta ja rohkaisua kestävästä kehitykseen liittyvissä kysymyksissä, niin että nämä voivat hoitaa tehtäviään ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti vastuullisella tavalla.
- 6 Poikkitieteellisyys: Kannustetaan opetuksessa poikkitieteellisyttä ja kestävästä kehitykseen liittyvää yhteistä opetusta ja tutkimusohjelmia osana koulujen ja oppilaitosten keskeistä tehtävää. Lasten ja nuorten kasvua vastuulliseen kansalaisuuteen edistetään kokonaisvaltaisella asioiden ja ilmiöiden käsittelyllä hyödyntäen eri metodeja ja opetusmuotoja. Hyödynnetään ja välitetään perinteistä tietämystä ja taitoja.
- 7 Tiedon levittäminen: Kehitetään opetusmateriaaleja ja koulutusohjelmia, jotka ovat kaikkien saatavilla, järjestetään yleisöluentoja ja tehdään yhteistyötä tiedotusvälineiden kanssa. Verkkopalveluja kehitetään siten, että tietoverkkojen avulla voidaan tehokkaasti tarjota tietoa muun muassa virtuaaliopetuksena ja verkkokursseina kestävästä kehityksen tavoitteista ja niiden edistämisestä, sekä osallistumis- ja yhteydenpitomahdollisuuksia yksityisille, yrityksille, yhteisöille ja julkishallinnolle.
- 8 Verkostoituminen ja yhteistyön lisääminen: Edistetään kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen poikkitieteellisiä asiantuntijaverkostoja paikallisella, kansallisella, alueellisella ja kansainvälisellä tasolla tavoitteena toimia yhteistyössä yhteisten opetus- ja tutkimusohjelmien puitteissa. Tätä silmällä pitäen myös koululaisten, opiskelijoiden ja tutkijoiden liikkuvuutta tulee tukea. Kehitetään yhteistyötä muiden asiaankuuluvien yhteiskunnan alojen kanssa tavoitteena suunnitella ja toimeenpanna koordinoituja

strategioita ja toimintaohjelmia. Parannetaan toimeenpanoa ja sen läpäisevyyttä moniammatillisella yhteistyöllä.

- 9 Osallistuminen: Luodaan aitoja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia kansalaisvaikuttamisen edistämisen ja kansalaisjärjestöyhteistyön avulla. Laajennetaan oppimisympäristöä ympäröivään yhteiskuntaan ja työelämään.
- 10 Tutkimus, jatko- ja täydennyskoulutusohjelmat: Edistetään tutkimusta kestävä kehityksen edelleen kehittämiseksi. Laaditaan ohjelmia eri kohderyhmille, esimerkiksi opettajille, yritysmaailmalle, valtionhallinnolle, kansalaisjärjestöille ja tiedotusvälineille.
- 11 Innovaatioiden hyödyntäminen: Edistetään kestävä kehitystä tukevien innovaatioiden ja teknologioiden käyttöä opetuksessa ja sen sisällössä.

9.2 Ehdotukset koulutussektoreittain strategian ja toimintalinjausten toimeenpanoksi

Kullakin koulutussektorilla on oma yhteiskunnallinen roolinsa sekä sen edellyttämä toimintamalli, vastuu ja hallinnollinen ohjausjärjestelmä. Siksi tässä luvussa esitetään koulutussektoreittain koko koulutusalaan koskevia linjauksia täydentäviä ja yksilöiviä päämääriä sekä niiden toteuttamista suuntaavia ja aikatauluttavia toimintalinjauksia.

9.2.1 Yleissivistävä koulutus

Kestävää kehitystä edistävän koulutuksen päämääränä on kasvattaa ympäristötietoisia, kestäväan elämäntapaan sitoutuneita kansalaisia, jotka havaitsevat ympäristössä ja ihmisen hyvinvoinnissa tapahtuvia muutoksia ja osaavat selvittää niiden syitä ja seurauksia sekä omassa elinympäristössä että globaalilla tasolla. Koulutuksen tulee kehittää valmiuksia kriittiseen ja innovatiiviseen ajatteluun ja oppijoiden tulee saada kokemuksia vastuunkannosta, osallistumisesta ja vaikuttamisesta.

Baltic 21E -ohjelmassa ja Suomen käynnistysuunnitelmassa korostettiin kestävä kehityksen aseman nostamista koulutuspoliittiseksi painopistealueeksi. Kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategiassa korostetaan samaa.

Vuoteen 2014 mennessä kestävä kehitys on koulutuspoliittisesti tärkeä painopistealue opetusministeriön tutkimuksen ja koulutuksen strategiassa, Opetushallituksen strategiassa, oppilaitosjohdon ja opettajien täydennyskoulutuksessa sekä paikallistasolla.

Opettajat tarvitsevat pysyvää tukea kestävä kehityksen kasvatuksessa ja koulutuksessa. Tarvitaan alueellisia kehittämiskeskustoja ja yhteistyöverkostoja kartoittamaan koulujen tarpeita, keräämään ja levittämään hyviä käytänteitä, antamaan tiedollista ja menetelmällistä tukea ja organisoimaan kehittämistyötä ja yhteydenpitoa.

Luodaan kehittämiskeskustoja jo olemassa olevista organisaatioista yhteistyössä muiden hallinnonalojen kanssa.

Opetuksen eheyttäminen ja tiiviimpi vuorovaikutus koulua ympäröivän yhteiskunnan kanssa ovat opetussuunnitelmauudistuksen keskeisiä haasteita. Opetuksen eheyttämisessä on kyse sekä oppimispolkujen rakentamisesta läpi yleissivistävän koulun että oppiaineiden

välisestä yhteistyöstä ja opetuksen ja koulukulttuurin yhdentämisestä. Tarvitaan uusia toimintamalleja, kumppanuuksia ja yhteistyön muotoja oppimisympäristön laajentamiseksi ympäröivään yhteiskuntaan.

Kehitetään yhteistyömalleja ja levitetään tietoa tuloksellisista yhteistyömalleista tavoitteena, että kaikille oppilaille on vuoteen 2014 mennessä tarjolla koulussa osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia ja että kaikilla kouluilla on toimivia yhteistyömuotoja oman elinympäristön muiden toimijoiden kanssa.

Monitieteellinen ja moniammatillinen työskentely edellyttää uutta näkökulmaa oppimateriaalituotantoon. Tarvitaan myös uusia avauksia kestävän kehityksen pedagogiikkaan ja yhteistyön organisointiin koulussa ja koulun ulkopuolisten tahojen kanssa. Kestävän kehityksen edu.fi:ssä olevan verkkopalvelun ylläpitoon ja kehittämiseen tarvitaan resursseja.

Kartoitetaan ja arvioidaan kouluissa käytettäviä tietolähteitä ja oppimateriaaleja kestävän kehityksen eri ulottuvuuksien yhteensovittamisen, kestäviin elämäntapoihin ohjaamisen ja koulun ulkopuolisten yhteistyön toteuttamisen kannalta ja tehdään suunnitelma kehittämistarpeista tavoitteena luoda vuoteen 2015 mennessä monipuolinen välineistö kestävän kehityksen käsittelemiseen kokonaisvaltaisena kysymyksenä.

On edelleen kehitetty mm. perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmien perusteita ja tuettu toimintakulttuurin kehittämistä.

Kestävän elämäntavan oppimiseksi ja kestävän yhteiskunnan kehittämiseksi työskennellään kouluissa hyviä ideoita tuottaen. Käynnissä on monia kestävässä kehitykseen liittyviä kehittämissankkeita ja ohjelmia. On tärkeää jatkaa ohjelmien tukemista ja levittää verkostoissa syntyviä innovaatioita. On myös lukuisia muiden koordinoimia verkostoja, joissa uusia ideoita syntyy. Erityisesti Opetushallituksen tuki tässä suhteessa on erittäin tärkeää.

Luodaan suunnitelma innovaatioiden keräämiseen, kehittämiseen ja levittämiseen sekä tietojen ja kokemusten vaihtoon verkostojen välillä ja tuodaan siten uusia menetelmiä ja sisältöjä kestävän kehityksen edistämiseen koulutuksessa.

Kestävän kehityksen edistämisen suunnitelmallisuus, kokonaisvaltaisuus ja koko työyhteisön sitouttaminen onnistuu varmimmin, kun kehittämistyöstä on valmisteltu työyhteisössä kestävän kehityksen toimintaohjelma.

Vuoteen 2014 mennessä oppilaitosten ympäristösertifikaatti on laajennettu käsittämään myös kestävän kehityksen sosiaalinen ja kulttuurinen ulottuvuus.

Tavoitteena on, että kaikilla kouluilla ja oppilaitoksilla on vuonna 2014 oma kestävän kehityksen toimintaohjelma ja 15 % kouluista on saanut ulkoisen tunnuksen tai sertifikaatin kestävän kehityksen toiminnastaan.

9.2.2 Ammatillinen koulutus

Kestävä kehitys on sisällytetty eri ammatillisten alojen opetussuunnitelmien perusteisiin ns. yhteisiin painotuksiin. Muita yhteisiä painotuksia ovat kansainvälisyys, teknologian ja tieto-

tekniikan hyödyntäminen, laadukas ja asiakaslähtöinen toiminta, kuluttajaosaaminen sekä työsuojelusta ja terveydestä huolehtiminen.

Kestävän kehityksen tavoitteet on opetussuunnitelmien perusteissa kuvattu seuraavasti:

"Kestävän kehityksen edistämisen tavoitteena tulee olla, että opiskelija tuntee kestävän kehityksen periaatteet ja motivoituu toimimaan niiden puolesta opiskelussa, työssä ja kansalaisena. Hän tuntee ympäristömyönteiset työ- ja toimintatavat ja toimii niiden mukaisesti sekä erityisesti tunnistaa tavanomaiset ongelmajänteet ja hallitsee niiden käsittelyn. Hän arvostaa luonnon monimuotoisuutta ja ymmärtää kestävän kehityksen taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia ulottuvuuksia sekä osaa toimia niiden puolesta."

Ammatillisessa koulutuksessa kaikille yhteisten opintojen valinnaisiin lisäopintoihin sisältyy ympäristötiedon opintoja (0-4 ov). Näiden keskeinen sisältö on luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen, ekologinen kuluttaminen ja toimiminen kestävästä kehityksestä edistämällä. Kestävä kehitys on myös opetussuunnitelmien perusteiden ammatillisissa opintokokonaisuuksissa alakohtaisten painotusten mukaisesti.

Vuoden 2006 elokuusta lähtien ammatilliseen opetussuunnitelma-perusteiseen koulutukseen liitetään ammattiosaamisen näytöt pakollisena osana tutkinnon suorittamista. Ammattiosaamisen näyttö on koulutuksen järjestäjän ja työelämän yhdessä suunnittelema, toteuttama ja arvioima työtilanne tai työprosessi. Näytössä opiskelija osoittaa tekemällä käytännön työtehtäviä, miten hyvin hän on saavuttanut opetussuunnitelman perusteiden ammatillisten opintojen tavoitteissa määritellyn työelämän edellyttämän ammattitaidon. Ammattiosaamisen näytöt annetaan kaikista ammatillisista opinnoista (90 ov) ja ne on suoritettava hyväksytysti tutkintotodistuksen saamiseksi.

Kestävä kehitys on yksi ammattiosaamisen näyttöjen arviointikriteereistä. Koska myös työelämän edustajat ovat mukana arvioimassa oppilaan toimintaa, on entistä tärkeämpää, että kaikilla osapuolilla on sama käsitys siitä, miten näytettävässä työtehtävässä kestävä kehitys näkyy tyydyttävän, hyvän tai kiitettävän tason ammatillisena osaamisena.

Seurataan, miten hyvin kestävä kehitys siirtyy ammattiosaamisen näyttöjen myötä eri ammattien toimintoihin vuoteen 2014 mennessä. Kehitetään edelleen oppimateriaalin monipuolista tuotantoa sekä opettajien ja työpaikkaohjaajien täydennyskoulutusta kestävän kehityksen edistämiseksi eri ammattialoilla.

Ammatillisen peruskoulutuksen opetussuunnitelman yhteisen osan tulee sisältää koulutuksen järjestäjän kestävän kehityksen edistämisen toteuttamissuunnitelman. Ammatillisten oppilaitosten kestävän kehityksen edistämiseen liittyvään opetussuunnitelmatyöhön ja ympäristöjärjestelmien käyttöönottoon tarvitaan jatkuvaa koulutusta, oppimateriaalin tuotantoa ja verkostoitumisen tukemista. Erityisesti Opetushallituksen tuki tässä suhteessa on erittäin tärkeää.

Oppilaitosten ympäristösertifiointijärjestelmää kehitetään edelleen. Vuoteen 2014 mennessä oppilaitosten ympäristösertifikaatti on laajennettu käsittämään myös kestävän kehityksen sosiaalinen ja kulttuurinen ulottuvuus.

Tavoitteena on, että 15 %:lla ammatillisista oppilaitoksista on vuonna 2014 jokin sertifikaatti tai tunnus työn tasosta.

Tämä edellyttää riittävää ammatillisten opettajien täydennyskoulutuksen järjestämistä.

Luonto- ja ympäristöalan ammatillista koulutusta järjestetään kaiken kaikkiaan 21 opetus-
pisteessä ympäri Suomea. Koulutusohjelmia ovat muun muassa ympäristönhoidon koulu-
tusohjelma, josta valmistuu ympäristönhoitajaksi sekä luontoalan koulutusohjelma, josta
valmistuu luontoyrittäjiä. Lisäksi aikuisten näyttötutkintoperusteisessa koulutuksessa voi
valmistua erä- ja luonto-oppaan sekä luonnontuotealan ammattitutkintoon tai keruutuote-
tarkastajan tai luontokartoittajan erikoisammattitutkintoihin.

Luonto- ja ympäristöalan ammatillinen koulutusala on varsin uusi ja osittain hakee vielä
toimintamuotojaan. Koulutuksen käynnistäminen on sitonut paljon resursseja ja vahvista-
nut näiden opetusyksiköiden ympäristöosaamista.

Resurssit tulee saada myös ympäröivän alueen käyttöön tulevaisuudessa niin, että luonto- ja
ympäristöalan opetuspisteistä muodostuisi alueen ympäristöosaamisen ja kestävän kehityksen
resurssikeskuksia vuoteen 2014 mennessä.

Ammatillisen koulutuksen ammattitaitokilpailut, Taitaja-kilpailut, pidetään joka vuosi. Ne
esittelevät ammatillisen osaamisen huippusuorituksia. On tärkeää, että myös kestävä kehitys
otetaan kilpailuissa entistä enemmän huomioon, koska huippusuoritukset välittävät ja vies-
tivät toimintamalleja tuleville ammatilaisille.

Tavoitteena on saada kestävä kehitys Taitaja-kilpailujen lajien suunnitteluun ja toteutukseen
vuoteen 2014 mennessä.

9.2.3 Ammattikorkeakoulut

Ammattikorkeakouluissa on monen eri koulutusalan toiminta pohjautunut kestävän kehi-
tyksen toteuttamiseen opetuksessa, harjoittelussa, opinnäytetöissä ja tutkimus- ja kehittä-
mistyössä. Monialaisten ammattikorkeakoulujen yhteistoiminta kaikilla koulutussektoreilla
samoin periaattein ja itsearviointiin perustuen on kuitenkin vasta käynnistymässä.

Seuraavan tavoitesopimuksen aikana, vuoden 2009 loppuun mennessä tulee kaikissa
ammattikorkeakouluissa rakentaa koulutuksen kaikki erilaiset toiminnot kestävän kehityksen
perusteille siten, että sekä opiskelijat että henkilöstö pystyvät tietoisesti toteuttamaan yhdessä
sovittuja periaatteita omissa töissään ja toimissaan.

Erityisesti opettajakunnan mahdollisuudet kehittää omaa asiantuntemustaan kestävän kehi-
tyksen näkökulmasta opetusprosesseissa ovat olleet rajalliset.

Sekä uusien että jo toimesta olevien opettajien koulutusta tulee pikaisesti täydentää
kestävän kehityksen osaamisen nostamiseksi.

Työharjoittelussa ja opinnäytetöissä tulee opiskelijoiden mahdollisuuksien mukaan ottaa
huomioon myös kestävän kehityksen vaikutus tarkastelukohteeseensa. Opettajien ohjausta
tulee tältä osin tarkentaa opetussuunnitelmissa.

Ammattikorkeakoulujen hallinta- ja seuranta järjestelmien sekä rakenteiden kehittäminen ja
yhteensovittaminen viimeisten kymmenen vuoden aikana on vienyt paljon aikaa ja varoja
toiminnoista vastuullisilta tahoilta, ylläpitäjiltä ja opetusministeriöltä.

Vuosikymmenen loppuun mennessä tulee ammattikorkeakoulujen sisällyttää entistä painavammin kestävän kehityksen edistäminen sekä tutkimus- ja kehitystyö oman toimintansa tavoitteiksi ja rahoitussuunnaksi. Tätä varten tulee kehittää laadullista ja määrällistä tiedonkeruuta ja arviointia toimintojen eri osa-alueista yhteistoiminnassa kaikkien ammattikorkeakoulujen kesken.

Vuoteen 2012 mennessä tulee kaikissa ammattikorkeakouluissa olla yliopettaja, jonka tehtäviin kuuluu kestävän kehityksen opetuksen, tutkimuksen, kehittämistoiminnan sekä kestäväan kehitykseen liittyvän ammattikorkeakoulujen välisen yhteistyön edistäminen koko ammattikorkeakoulun tasolla.

Alueellinen ja kansainvälinen vaikuttavuus kestäväan kehitykseen liittyvissä hankkeissa on hyvällä alulla. Kuitenkin toiminta on vielä hajanaista ja alueellisestikin enemmän sattumanvaraista kuin suunnitelmallista.

Oman henkilöstön tutkijakoulutusta ja tutkimusyhteistyötä sekä ammattikorkeakouluissa että yliopistoissa pitää ripeästi edistää nimenomaan kestäväan kehitykseen liittyvissä hankkeissa. Tätä tulee painottaa myös erilaisten hankkeiden keskinäisissä vertailuissa.

Vuoteen 2012 mennessä on ammattikorkeakoulujen saavutettava asiantuntemus kestävän kehityksen toteuttamisessa sekä omissa alueellisissa ongelmakysymyksissä että kansainväliseen asiantuntemukseen sitoutuneena. Asiantuntijuutta tulee ammattikorkeakoulujen tukea sekä oman henkilökuntansa työ- ja matkustusmahdollisuuksia kehittämällä että kansainvälisiä asiantuntijoita hyödyntäen.

9.2.4 Yliopistot

Yliopistojen kestäväa kehitystä edistävän koulutuksen strategia perustuu tieteiden kehittämiseen, tieteellisen tiedon eettiselle soveltamiselle, läpäisyperiaatteelle ja yliopistojen autonomian kunnioitukselle. Tutkimuksen kautta tähdätään kestäväan kehityksen syvällisempään ymmärtämiseen ja sen näkökulmien sisällyttämiseen läpäisyperiaatteen mukaisesti kaikkeen toimintaan. Yliopistoille esitetään seuraavat päämäärät toimintalinjauksineen.

Vuoteen 2009 mennessä kaikissa yliopistojen laitoksissa on selvitetty kestäväan kehityksen kysymysten liittyminen läpäisyperiaatteella opetukseen ja tutkimukseen sekä aloitettu näiden asioiden sisällyttäminen tutkintosisältöihin ja tutkimusprojekteihin.

Yliopistot toteuttavat päämäärän itsenäisesti. Erityisesti Suomen Akatemiaa, Tekesiä ja Sitraa sekä ministeriöitä julkisina rahoittajina pyydetään tukemaan yliopistoja tämän haasteellisen päämäärän toteuttamisessa. Läpäisyperiaatteen näkökulmassa kestäväan kehityksen kysymysten ja tutkimuksen välisessä suhteessa on kysymys tutkimustulosten arvottamisesta ihmisen luontosuhteen ja ihmisten sosiaalisten suhteiden samanaikaisen hallinnan kontekstissa. Laaditaan selvitys, johon kootaan yliopistojen tuottamat tulokset yllä olevan päämäärän toteuttamisessa.

Vuoteen 2012 mennessä jokaisella yliopistolla on kehitysyhteistyöhön perustuen vähintään yksi yhteistyöyliopisto, jota se tukee tieteellisen toiminnan ja siihen perustuvan koulutuksen kehittämisessä.

Kehityspolitiikan ja kestävän kehityksen edistäminen ovat vahvasti toisiinsa integroituneita ja tukevat toistensa päämääriä. Yliopistojen oman toiminnan lisäksi opetusministeriö yhdessä ulkoasiainministeriön, Suomen Akatemian ja yliopistojen kanssa kehittää ohjaus- ja rahoitusmenettelyt yllä olevan päämäärän toteuttamiseksi.

Vuoteen 2009 mennessä yliopistot ovat tarkistaneet toimintaympäristöään koskevan ympäristösuunnitelman ja sisällyttäneet siihen kestävää kulutusta koskevia päämääriä.

Yliopistot yhteistyössä Senaatti-kiinteistöjen ja palvelusopimusyritystensä kanssa toteuttavat ympäristösuunnitelmiansa tarkistuksen ja kehittävät kestävää kulutusta koskevia päämääriä esimerkiksi paperin- ja sähkönkulutukseen sekä jätehuoltoon liittyen. Lisäksi ne kehittävät arviointi- ja toimenpidemenettelyt ympäristösuunnitelmaa koskeviin päämääriin liittyen.

Vuoteen 2015 mennessä kestävän kehityksen edellytysten luominen on integroitu kaikkien yliopistojen strategioihin.

Yliopistot toteuttavat tämän päämäärän itsenäisesti siten, että kestävän kehityksen edellytysten luominen huomioidaan läpäisevästi opetuksen ja tutkimuksen sekä toimintaympäristön arviointinäkökulmana eikä vain erillisten toimien määrittelynä.

9.2.5 Vapaa sivistystyö

Vapaan sivistystyön toimijoiden asiakirjoihin, strategiaan linjauksiin ja opetussuunnitelmiin tulee sisältyä kestävän kehityksen edistäminen. Strategisissa linjauksissa on painotettava kansalaisten tietoisuuden lisäämistä kestävästä kehityksestä. Tämän onnistumiseksi on selkeytettävä kestävän kehityksen määritelmää ja muotoiltava se siten, että kansalaiset helposti voivat ymmärtää kestävän kehityksen merkityksen tulevaisuuden rakentamisessa. Lähtökohtana on pidettävä kansalaisille itselleen tärkeitä ja merkityksellisiä asioita. Vain näin voidaan synnyttää aito motivaatio kestävän kehityksen opintoja kohtaan.

Kestävän kehityksen koulutus tulee myös nähdä avaimena toimivaan demokraattiseen yhteiskuntaan. Opintojen tavoitteena on pidettävä valveutunutta kansalaista, joka osaa kriittisesti arvioida erilaisia kestävään kehitykseen liittyviä sekä paikallisia että maailmanlaajuisia ratkaisuja ja niiden pohjalta tehdä oma henkilökohtaiset valintansa.

Opetusministeriön tulisi valmistellessaan vuoden 2007 talousarvioesitystä sisällyttää ammatillisen lisäkoulutuksen ja vapaata sivistystyön selvitysosaan kestävä kehitys omana määrittelynä. Yhteiskunnallisen vaikuttavuuden yhdeksi yleistavoitteeksi tulisi nimetä kestävä kehitys ja sen tulee näkyä vuosittaisissa budjettivalmistelujen selvitysosassa ohjattaessa kestävän kehityksen koulutusta ja muuta toimintaa. Tämä tulee ottaa huomioon myös vapaan sivistystyön suuntaviivaohjauksessa.

Kestävän kehityksen koulutuksella voidaan vahvistaa kansalaisten edellytyksiä sisäistää kestävän elämäntavan merkitys ja näin voidaan omaksua niitä tietoja ja taitoja, joilla kestävän kehityksen yhteiskuntaa rakennetaan. Tätä prosessia tukemaan voisivat valtakunnalliset keskusjärjestöt perustaa omalle sektorilleen kestävän kehityksen seurantaryhmiä, joiden tehtävänä on tarkkailla kestävän kehityksen toiminnan edistymistä ja arvioida sen yhteiskunnallista vaikuttavuutta.

Vapaan sivistystyön valtakunnalliset keskusjärjestöt ja paikalliset oppilaitokset huomioivat toiminnassaan YK:n kestävästä kehityksestä edistävän koulutuksen ja kasvatuksen vuosikymmenen 2005–2014. Siihen liittyen tarjotaan kestävästä kehityksestä tukevia seminaareja, koulutusohjel-

mia, kursseja ja materiaalityöntä.

Vuosina 2006–2012 nostetaan erityisesti esille sosiaalinen ja kulttuurinen kestävä kehityksen näkökulma. Suunnittelussa, koulutuksen tarjonnassa ja tuotettavassa aikuisille soveltuvassa oppimateriaalissa hyödynnetään kestävä kehityksen kokeiluvaiheessa 2005–2006 toteutuneiden pilottihankkeiden tuloksia.

Vapaan sivistystyön toimijoiden tulisi verkostoitua ja muodostaa kumppanuuksia erilaisten osaajien esimerkiksi yritysten ja tiedeyhteisöjen kanssa. Uudet avaukset yhteistyön muodoissa vahvistavat kestävä kehitystä edistävien opintojen merkitystä sekä nonformaalissa että informaalissa opiskelussa ja muodostavat selkeän vaihtoehdon tutkintotavoitteisen koulutuksen rinnalle. Vapaan sivistystyön opinnot nousevat usein kansalaisille itselleen tärkeistä teemoista, jolloin opiskelu on motivoitunutta ja toiminta suuntautuu kohteisiin, joissa halutaan saada aikaan muutoksia.

9.2.6 Tutkimus ja kehitystyö

Kestävää kehitystä edistävän tutkimuksen tärkeimmät tehtävät ovat:

- tuottaa tietoa ympäristöstä, yhteiskunnasta ja kulttuureista, jotta voidaan tunnistaa ja analysoida kestävä kehityksen edellytyksiä sekä toisaalta kestävä kehitystä estäviä tekijöitä;
- tuottaa tietoa ja kehittää menetelmiä kestävä kehitystä edistävistä toimintatavoista ja teknologioista, mukaan lukien kestävä kehitystä edistävän opetuksen ja kasvatuksen sisällöt ja menetelmät;
- luoda osaamista, jonka kautta voidaan omaksua ja hyödyntää muualla tehdyn tutkimuksen tuloksia;
- antaa kansallinen panoksemme heikommassa asemassa olevien auttamiseen ja maailmanlaajusten ongelmien ratkaisemiseen.

Kestävää kehitystä edistävää tutkimusta tarvitaan perustutkimuksena ja soveltavana tutkimuksena. Kestävä kehityksen periaatteiden tulee vaikuttaa tutkimukseen läpäisyperiaatteella. Läpäisyperiaate tutkimuksessa toteutuu siten, että kaikkien tutkimusten tuloksia arvioidaan ja arvotetaan myös kestävä kehityksen edistämisen näkökulmasta. Ympäristön kestävyyttä koskevaa luonnontieteellistä perustutkimusta tulee jatkaa ja vahvistaa muun muassa lisää tietoa tarvitsevilla tutkimuskohteilla, kuten ilmakehän, lähiavaruuden ja merten tutkimuksessa. Myös yhteiskunta-, talous-, kulttuuri- ja terveystieteissä tarvitaan kestävä kehityksen perustutkimusta. Kestävää kehitystä palveleva soveltava tutkimus tulisi kytkeä perustutkimukseen monitieteisissä tutkimushankkeissa tai laajemmissa klustereissa.

Erityisen suuri haaste on tutkimuksen vaikuttavuus eli tutkimustiedon saattaminen kansalaisten ja päättäjien tietoon siten, että se ohjaa kansalaisten käyttäytymistä sekä poliittista ja taloudellista päätöksentekoa kestävä suuntaan. Kestävä kehityksen tavoite rajoittaa taloudellista ja teknologista mielivaltaa sekä luonnon ja muiden ihmisten hyväksikäyttöä. Tällaiset ratkaisut vaativat sekä vahvaa tietopohjaa että tietoon pohjautuvaa sitoutumista kestävä kehityksen arvoihin. Tutkimuksen vaikuttavuuden edistämiseksi tuleekin tutkimustiedon käyttäjät ottaa mukaan tutkimusprosessiin jo suunnitteluvaiheesta lähtien.

10 Jatkotoimenpiteet ja seuranta

Baltic 21 E -ohjelman ja Suomen kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmenen strategian toimeenpanoa on seurattava ja arvioitava säännöllisesti. Baltic 21 E -ohjelmaan ja YK:n kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmenen kuuluu myös raportointivastuu kansallisesta toteutuksesta. Toimeenpanon seurantaa ja arviointia varten tulee asettaa seurantaryhmä, joka vastaa myös niihin liittyvästä raportoinnista. Seurantaryhmä vastaa arvioinnissa käytettävien indikaattoreiden sekä seurantamenetelmien kehittämisestä. Indikaattoreiden kehittämisessä käytetään hyödyksi UNECE:n ESD-strategiaa varten kehitteillä olevia indikaattoreita.

Baltic 21 E -ohjelma on jatkuva eli sille ei ole määritelty toimintakautta. Koko Baltic 21 -ohjelman etenemisestä laaditaan kahden vuoden välein seurantaraportti. Noin viiden vuoden välein laaditaan raportti Itämeren maiden pääministerikokoukselle. Ohjelman toimeenpanoa koordinoivat maat (Lead Parties) ovat Suomi ja Liettua. Koko Baltic 21 -ohjelman johtoryhmänä toimii ylempien virkamiesten johtoryhmä (Senior Officials Group), jonka jäseninä ovat Baltic 21:n sektoriohjelmien muun muassa toimintaohjelman osa-ohjelmien – mm. Baltic 21E:n – Lead Party edustajat.

YK:n kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmenen toteutuksesta raportoidaan vuosittain Euroopan alueen vuosikymmenstrategian (UNECE:n ESD) ohjausryhmän puitteissa. Koska strategia on pitkälti luotu Baltic 21 E -ohjelman pohjalta, voidaan Baltic 21E -ohjelmasta saatuja kokemuksia hyödyntää myös vuosikymmenen toimeenpanossa Suomessa. UNECE:n ESD-strategian toimeenpanolle on kansainvälinen ohjausryhmä, jossa Suomen edustajana on tämän työryhmän puheenjohtaja. Hän toimii samalla Suomen kansallisena DESD-yhdyshenkilönä, Baltic21E -ohjelman Lead Party -edustajana ja Suomen kansallisen Baltic 21E -ohjelman koordinaattorina.

Opetushallitus toteuttaa kansallisen arvioinnin oppimistuloksista ja kestävästä kehityksen toteutumisesta opetuksessa, oppiaineiden välisessä yhteistyössä, koulun toimintakulttuurissa ja yhteistyössä koulun ulkopuolisten tahojen kanssa koulusektorilla ohjelmakauden puolivälissä. Arviointi tuottaa tietoa opetussuunnitelmien perusteiden uudistamistyölle ja auttaa kehittämistyön painopisteiden suunnittelussa. Koulutusjaoston arviointityö tukee Baltic 21E -ohjelman sekä vuosikymmenstrategian seurantaa.

Tämän raportin liitteessä 1 esitetään raportointimalli kansallisen kestävästä kehityksen koulutuksen strategian toteutumisen seurantaa varten. Mallia käytetään myös Baltic 21E -ohjelman toimeenpanon ja UNECE:n ESD-strategian toteutumisen raportointiin.

11 Kestävää kehitystä edistävän koulutuksen rahoitus

Hallinnonalat ja organisaatiot määrittelevät toimintansa ja kehittämisensä painopisteet strategioissaan. Niissä painoalueiksi nimetyt teemat saavat suurimman osan kehittämisresursseista. Siksi on tärkeää saada kestävä kehitys edistävä kasvatus ja koulutus painoalueeksi opetushallinnossa, sosiaali- ja terveyshallinnossa sekä ympäristöhallinnossa sekä saada muiden hallinnonalojen ja organisaatioiden tuki kasvattajille, opettajille ja kouluttajille.

Baltic 21E -ohjelma sekä UNECE:n ESD-strategia pyrkivät siihen, että kestävästä kehityksestä tulee kansallisten koulutusjärjestelmien tavoite ja luonnollinen osa toimintaa kaikilla koulutustasoilla. Silloin eri koulutusmuotojen perusrahoitus edistää aina myös kestävä kehitystä. Tämän tavoitteen saavuttaminen edellyttää, että kestävä kehityksen edistäminen on osa koulutuspolitiikkaa ohjaavia perusasiakirjoja, koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmaa sekä eri koulutusmuotojen toimintaa ohjaavia asiakirjoja.

Kestävä kehityksen edistäminen koulutuksessa sisältyy koulutussektoreiden perusrahoitukseen. Opetusministeriön tavoite- ja tulosohtauksessa otetaan huomioon kestävä kehityksen edistäminen.

Opetusministeriön kestävä kehitystä edistävän koulutuksen työryhmän toimintamenot on vuosina 2002–2006 rahoitettu opetusministeriön koulutus- ja tiedepolitiikan osaston yksiköiden kehittämismomenteilta. Työryhmä ehdottaa samaa rahoitusmenettelyä seurantaryhmälle.

Kehys raportoinnille

Koulutusjärjestelmä kattaa laajan kentän toimijoita ja sitä ohjaavat hallintojärjestelmät vaihtelevat maittain. Koulutus on suunnattu eri-ikäisille ja erilaisissa elämäntilanteissa oleville ihmisille. Tämän vuoksi Baltic 21E -ohjelmassa on määritelty yhteinen yleistavoite koko koulutusjärjestelmälle ja lisäksi omat tavoitteet sen eri osa-alueille (koulut, korkeakoulutus, vapaa sivistystyö). Raportti jakaantuu tämän mukaisesti kahteen osaan.

Koulutuksen yleistavoitteen seurannan raportoinnissa on tarkoitus luoda yleiskatsaus koko koulutussektorin nykytilanteeseen, eli siihen miten Suomen kansalliset strategiset linjaukset ovat toteutuneet koulutussektoreilla. Tässä tarkastelussa voidaan keskittyä kansallisten strategioiden toimivuuteen, eri sektoreiden väliseen yhteistyöhön ja kestävän kehityksen koulutuksen institutionaaliin kehyksiin sekä mahdollisiin esteisiin, joita strategian soveltamisessa on kohdattu.

Koulutusjärjestelmien osa-alueittaisessa tarkastelussa raportointi tapahtuu Baltic 21E -toimintaohjelmassa määritellyn viiden toiminta-alueen tarkastelun kautta. Osa-alueittaisessa tarkastelussa keskitytään strukturoidummin eri osa-alueitten erityispiirteisiin. Jokainen koulutusala määrittelee toiminta-alueen tarkemman sisällön omista ominaispiirteistään lähtien.

Koko koulutusjärjestelmän viisi yhteistä toiminta-aluetta ovat:

- 1 Toimintaperiaatteet ja strategiat
- 2 Kestävää kehitystä edistävään koulutukseen liittyvän tietotaidon lisääminen
- 3 Täydennyskoulutuksen kehittäminen
- 4 Opetus- ja oppimateriaalien kehittäminen
- 5 Tutkimus- ja kehitystyö

Kummassakin tarkastelussa kannattaa ottaa huomioon raportoitavien asioiden ajallinen ulottuvuus. Raportoittavat asiat voidaan jakaa ajallisesti neljään tasoon, jotka on esitetty seuraavassa jäsentelykaaviossa.

Strategian alkutilanne →	Tehdyt aktiviteetit →	Aktiviteettien tulos →	Strategian vaikutukset
Mitä strategisia linjauksia hallinnonalalla on tehty	Mitä konkreettisia strategian mukaisia toimia on tehty	Mitä toimilla on saatu aikaan	Mitä seurauksia strategiasta on ollut

Koulutuksen yleistavoite

Baltic 21E -ohjelman linjausten mukaisesti on tämän työryhmämuistion luvussa 9.1 määritelty yhteinen yleistavoite koko koulutussektorille:

"Kaikkien yksilöiden tulee kyetä tukemaan kestävää kehitystä, joka tyydyttää nykyhetken väestön tarpeet vaarantamatta tulevien sukupolvien mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa.

Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa tulee perustua kokonaisvaltaiseen näkemykseen taloudellisesta ja sosiaalisesta sekä ympäristön huomioon ottavasta kehityksestä."

Raportoinnissa on tarkoitus luoda yleiskatsaus koko koulutusjärjestelmän nykytilanteeseen Suomen kestävää kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmenstrategian toimintalinjauksien valossa:

- 1 Kestävän kehityksen edistäminen kasvatuksessa ja koulutuksessa:
Koulutusjärjestelmän yhtenä painopistealueena on kestävä kehitys edistävä kasvatus ja koulutus, jonka osana kestävä kulutus ja tuotanto. Tämä painopistealue otetaan huomioon yleissivistävässä ja ammatillisessa koulutuksessa, ammattikorkeakouluissa, yliopistoissa ja vapaassa sivistystyössä.
- 2 Institutionaalinen sitoutuminen politiikka-, ohjaus- ja käytännön tasoilla: Koulutuksen kehittämisessä ja toteutuksessa osoitetaan todellista sitoutumista kestävä kehityksen periaatteisiin ja käytäntöön.
- 3 Eettinen ja integroitu lähestymistapa: Pyritään huomioimaan kaikessa toiminnassa ekologinen, taloudellinen ja sosiaalis-kulttuurinen ulottuvuus tasapainoisesti toisiaan tukevin ulottuvuuksina.
- 4 Läpäisevyys: Kestävyys näkökulma on sisällytettävä kaikkeen toimintaan. On kehitettävä kestävä kehitys edistävän koulutuksen ohjelmia, välineitä ja keinoja, joihin osallistuvat kaikilla koulutustasoilla ja koulutusmuodoissa sekä opettajat, tutkijat että opiskelijat. Kaikkien tulisi olla tietoisia yhteiskunnan, ympäristön ja kehityksen haasteista oppiaineesta riippumatta. Yhteiskuntamme tarvitsee sekä kestävä kehityksen yleistiedon hallitsevia kansalaisia että kestävä kehityksen erikoisosaajia.
- 5 Henkilökunnan koulutus: Tarjotaan koulujen, oppilaitosten ja korkeakoulujen henkilökunnalle opetusta, koulutusta ja rohkaisua kestävä kehitykseen liittyvissä kysymyksissä, niin että nämä voivat hoitaa tehtäviään ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti vastuullisella tavalla.
- 6 Poikkitieteellisyys: Kannustetaan opetuksessa poikkitieteellisyyttä ja kestävä kehitykseen liittyvää yhteistä opetusta ja tutkimusohjelmia osana koulujen ja oppilaitosten keskeistä tehtävää. Lasten ja nuorten kasvua vastuulliseen kansalaisuuteen edistetään kokonaisvaltaisella asioiden ja ilmiöiden käsittelyllä hyödyntäen eri metodeja ja opetusmuotoja. Hyödynnetään ja välitetään perinteistä tietämystä ja taitoja.
- 7 Tiedon levittäminen: Kehitetään opetusmateriaaleja ja koulutusohjelmia, jotka ovat kaikkien saatavilla, järjestetään yleisöluentoja ja tehdään yhteistyötä median kanssa. Verkkopalveluja kehitetään siten, että tietoverkkojen avulla voidaan tehokkaasti tarjota tietoa muun muassa virtuaaliopetuksena ja verkkokursseina kestävä kehityksen tavoitteista ja niiden

edistämisestä, sekä osallistumis- ja yhteydenpitomahdollisuuksia yksityisille, yrityksille, yhteisöille ja julkishallinnolle.

- 8 Verkostoituminen ja yhteistyön lisääminen: Edistetään kestävästä kehityksestä edistävän koulutuksen poikkitieteellisiä asiantuntijaverkostoja paikallisella, kansallisella, alueellisella ja kansainvälisellä tasolla tavoitteena toimia yhteistyössä yhteisten opetus- ja tutkimusohjelmien puitteissa. Tätä silmällä pitäen myös koululaisten, opiskelijoiden ja tutkijoiden liikkuvuutta tulee tukea. Kehitetään yhteistyötä muiden asiaankuuluvien yhteiskunnan alojen kanssa tavoitteena suunnitella ja toimeenpanna koordinoituja strategioita ja toimintaohjelmia. Parannetaan toimeenpanoa ja sen läpäisevyyttä moniammatillisella yhteistyöllä.
- 9 Osallistuminen: Luodaan aitoja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia kansalaisvaikuttamisen edistämisen ja kansalaisjärjestöyhteistyön avulla. Laajennetaan oppimisympäristöä ympäröivään yhteiskuntaan ja työelämään.
- 10 Tutkimus, jatko- ja täydennyskoulutusohjelmat: Edistetään tutkimusta kestävästä kehityksestä edelleen kehittämiseksi. Laaditaan ohjelmia eri kohderyhmille, esimerkiksi opettajille, yritysmaailmalle, valtionhallinnolle, kansalaisjärjestöille ja medialle.
- 11 Innovaatioiden hyödyntäminen: Edistetään kestävästä kehityksestä tukevien innovaatioiden ja teknologioiden käyttöä opetuksessa ja sen sisällössä.

Osa-alueiden tavoitteet

1. Koulut

Tässä ohjelmassa kouluilla tarkoitetaan esiopetusta, perusopetusta, lukiokoulutusta, ammatillista peruskoulutusta sekä tutkintotavoitteista aikuiskoulutusta.

Raportoinnin perustana on Suomen kouluille Baltic-21E ohjelman tavoitteiden mukaan asetettu visio:

Kestävästä kehityksestä edistävää kasvatus ja koulutus tähtäävät kestävästä elämäntavan omaksumiseen ja tulevaisuuden rakentamiseen kestävyiden perusedellytykset ymmärtävien kansalaisten kautta. Päämääränä on lisätä ymmärrystä ihmisen hyvinvoinnin, talouden ekotehokkuuden ja ympäristönsuojelun välisestä yhteydestä, lisätä valmiuksia havaita muutoksia ja selvittää niiden syitä ja seurauksia, sitouttaa kestävästä elämäntapaan ja motivoida osallistumaan ja vaikuttamaan. Lisäksi ammatillisessa koulutuksessa olevat oppijat ovat omaksuneet tulevien ammattiensa kannalta oleelliset taidot ja valmiudet kestävästä kehityksestä huomioonottamiseksi.

Tämän päämäärän saavuttaminen edellyttää seuraavia asioita:

- Kestävästä kehityksestä edistämisen koulutuksessa pitää sisältyä selvästi normeihin.
- Kestävästä kehityksestä edistävän koulutuksen pitää olla osa koulujen normaalia opetusta ja oppimista sekä muodostaa kaiken kouluelämän perustan.
- Kouluttajilla pitää olla tarvittava osaaminen sisällyttää kestävä kehitys omaan opetukseensa.
- Opiskelumenetelmien ja oppimisympäristön pitää olla kestävästä kehitykselle suotuisia.

Toimintaohjelma & raportointi

Raportointi toteutetaan tämän liitteen alussa esitettyä Baltic 21E -ohjelman mukaista toiminta-aluejäsentelyä noudattaen. Raportoinnissa kiinnitetään huomiota siihen, miten kouluissa eri toiminta-alueilla on edistetty kestävän kehityksen huomioonottamisessa edellä mainitun päämäärän mukaisesti ja tämän työryhmämuistion luvuissa 9.21 ja 9.22 päämäärät huomioiden. Jokainen sektori määrittelee toiminta-alueen tarkemman sisällön omista lähtökohdistaan. Esimerkkejä toiminta-alueiden sisällöstä on muun muassa käynnistysuunnitelman liitteessä 2 (Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa / Baltic 21E -ohjelma, Opetusministeriö 2002).

2. Korkeakoulut ja tutkimus

Raportoinnin perustana on Suomen korkeakouluille Baltic-21E ohjelman tavoitteiden mukaan asetettu visio:

Korkeakoulututkinnon suorittaneella on perustiedot ja -taidot ammatissa ja asiantuntijana toimimiseen, yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja päätöksentekoon sekä ammatti- ja osaamisalansa seuraamiseen ja tutkimukseen pohjautuvaan kehittämiseen kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti.

Tämän päämäärän saavuttaminen edellyttää seuraavia asioita:

- Kestävän kehityksen edistämisen koulutuksessa pitää sisältyä selvästi normeihin.
- Kouluttajilla on oltava tarvittava osaaminen käsitellä oppiaineessaan myös kestävään kehitykseen liittyviä näkökohtia ja käyttää sopivia opetusmenetelmiä tai lähestymistapoja.
- Korkeakoulujen jokapäiväisten päätöksenteko- ja työskentelykäytäntöjen pitää olla demokraattisia ja kestävän kehityksen mukaisia.
- Kestävän kehityksen näkökohtia tulisi käsitellä kaikkien koulutusalojen perustutkinto-opetuksessa.
- Perustutkinto- ja jatkotutkinto-opetuksessa pitäisi olla tarjolla kestävään kehitykseen suuntautuvia opintojaksoja ja täydennyskoulutuksessa tulee voida täydentää kestävään kehitykseen liittyviä tietoja ja taitoja.

Toimintaohjelma & raportointi

Raportointi toteutetaan tämän liitteen alussa esitettyä Baltic 21E -ohjelman mukaista toiminta-aluejäsentelyä noudattaen. Raportoinnissa kiinnitetään huomiota siihen miten korkeakouluissa eri toiminta-alueilla on edistetty kestävän kehityksen huomioonottamisessa edellä mainitun päämäärän mukaisesti ja tämän työryhmämuistion luvuissa 9.23, 9.24 ja 9.26 esitetyt päämäärät huomioiden. Jokainen sektori määrittelee toiminta-alueen tarkemman sisällön omista lähtökohdistaan. Esimerkkejä toiminta-alueiden sisällöstä on muun muassa käynnistysuunnitelman liitteessä 2 (Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa / Baltic 21E -ohjelma, Opetusministeriö 2002).

3. Vapaa sivistystyö

Tässä ohjelmassa tarkoitettuja vapaan sivistystyön oppilaitoksia ovat kansanopistot, kansalaisopistot, opintokeskukset, kesäyliopistot sekä liikunnan koulutuskeskukset.

Raportoinnin perustana on Suomen vapaalle sivistystyölle Baltic 21E -ohjelman tavoitteiden mukaan asetettu visio:

Vapaassa sivistystyössä aikuisopiskelijoiden tietoisuus kestävän kehityksen merkityksestä tulevaisuuden rakentamisessa lisääntyy. Heidän edellytyksensä vaikuttaa omaan elämäntilanteeseensa ja osallistua yhteiskunnan kehittämiseen paranevat.

Tämän päämäärän saavuttaminen edellyttää seuraavia asioita:

- Oppilaitosten ja järjestöjen päättävät elimet sitoutuvat edistämään kestävää kehitystä omalla sektorillaan siten, että kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa sisältyy vapaan sivistystyön toimijoiden asiakirjoihin, strategiaan linjauksiin ja opetussuunnitelmiin.
- Oppilaitokset ja järjestöt tiedottavat kansalaisille kestävän kehityksen edistämiseen liittyvistä koulutus- ja osallistumismahdollisuuksista.
- Kouluttajilla, opettajilla, vertaisohjaajilla on riittävät tiedot ja taidot kestävästä kehityksestä ja heillä on käytettävissä työnsä tueksi aikuisille tuotettua opetukseen soveltuvaa oppimateriaalia.
- Valtakunnalliset keskusjärjestöt ja alueelliset oppilaitokset perustavat kestävän kehityksen seurantaryhmiä arvioimaan työn edistymistä ja yhteiskunnallista vaikuttavuutta.

Toimintaohjelma & raportointi

Raportointi toteutetaan tämän liitteen alussa esitettyä Baltic 21E -ohjelman mukaista toiminta-aluejäsentelyä noudattaen. Raportoinnissa kiinnitetään huomiota siihen, miten oppilaitoksissa eri toiminta-alueilla on edistetty kestävän kehityksen huomioonottamisessa edellä mainitun päämäärän mukaisesti ja tämän työryhmämuistion luvussa 9.25 esitetyt päämäärät huomioiden. Jokainen sektori määrittelee toiminta-alueen tarkemman sisällön omista lähtökohdistaan. Esimerkkejä toiminta-alueiden sisällöstä on muun muassa käynnistysuunnitelman liitteessä 2 (Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa / Baltic 21E -ohjelma, Opetusministeriö 2002).

Verkkolinkkejä ja lyhenteitä

Agenda 21

Vuonna 1992 järjestettiin Rio de Janeirossa laaja YK:n ympäristö- ja kehityskonferenssi ("Earth Summit"). Konferenssi tuotti julistuksen ja siihen liittyvän mittavan toimintaohjelman, Agenda 21:n, jossa on 40 tavoitekokonaisuutta. Näistä luku 36 käsittelee koulutusta. Agenda 21. <http://www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/index.htm>

Baltic 21

Itämeren maiden kestävän kehityksen Baltic 21 -toimintaohjelma

An Agenda 21 for the Baltic Sea Region. Se kattaa seuraavat sektorit: maatalous, energia, kalastus, metsätalous, teollisuus, turismi, koulutus ja kuljetus. <http://www.baltic21.org/>

Baltic 21E

Koulutusta koskeva kestävän kehityksen ohjelma "An Agenda 21 for Education in the Baltic Sea Region – Baltic 21E" eli Itämeren maiden kestävän kehityksen Baltic 21 -ohjelman koulutusosio. Ohjelma hyväksyttiin Itämeren maiden opetusministerien kokouksessa Tukholmassa tammikuussa 2002. Ohjelmalla pyritään siihen, että kestävän kehityksen näkökohdista muodostuu maiden koulutusjärjestelmien luonteva ja pysyvä osa. Ohjelma sisältää myös tutkimusta koskevia tavoitteita ja toimenpidesuosituksia.

BUP

Baltic University Programme (BUP) -verkosto, joka perustettiin vuonna 1991.

BUP -verkosto on laaja ja kaikille korkeakouluille avoin verkosto, johon ei liity osallistumismaksua. <http://www.balticuniv.uu.se/>

Suomen kansallinen BUP-keskus, Åbo Akademin Täydennyskoulutuskeskus

<http://www.bup.fi/>

Copernicus

Copernicus-julistuksessa 216 eurooppalaista yliopistoa sitoutuu kestävän kehityksen periaatteisiin muun muassa kestäviä kulutustapoja ja ympäristövastuuta edistämällä.

Copernicus-peruskirja

http://www.copernicus-campus.org/sites/charter_index1.html

COPERNICUS-CAMPUS The University Network for Sustainability

<http://www.copernicus-campus.org>

CSD

YK:n kestävän kehityksen komissio (Commission on Sustainable Development - CSD), joka perustettiin Agenda 21 tavoitteiden toteuttamisen seurantaan varten. Ks. YK.

EFA

Education for All - EFA eli koulutus kaikille -prosessi. Kansainvälinen prosessi, joka sai alkunsa vuonna 1990 Thaimaan Jomtienissa. <http://www.unesco.org/education/efa/>
Suomen kansallinen toimintasuunnitelma. <http://www.minedu.fi/opm/unesco/>

ESD

Education for Sustainable Development

DESD

Decade of Education for Sustainable Development. YK:n vuosikymmenstrategia (2005–2014) kestävän kehityksen edistämiseksi koulutuksessa. Ks. YK.

Kestävää kehitystä edistävän koulutuksen työryhmä

Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa/Baltic 21E -ohjelman kansallinen käynnistysuunnitelma. http://www.minedu.fi/julkaisut/julkaisusarjat/36_02keke_Baltic21E/36_02kuvailu.html

Kestävän kehityksen toimikunta

Hallitus perusti vuonna 1993 Suomen kestävän kehityksen toimikunnan edistämään yhteistyötä kestävän kehityksen kysymyksissä Suomessa. Toimikunta asetettiin uudestaan viimeksi 30.1.2003, ja se toimii vuoden 2007 loppuun saakka. Toimikunta kokoontuu noin neljä kertaa vuodessa. Toimikunnan tehtävänä on edistää kestävää kehitystä Suomessa ja toimia neuvoa antavana elimenä mm. YK:ta ja erityisesti sen kestävän kehityksen toimikuntaa (CSD) koskeissa asioissa. <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=4427&lan=fi>

Kestävä kehitys - Pohjolan uusi suunta.

Tarkistettu strategia tavoitteineen ja toimenpiteineen vuosiksi 2005–2008. Pohjolan kestävän kehityksen strategian tarkistus, joka hyväksyttiin pohjoismaisten yhteistyöministerien kokouksessa joulukuussa 2004. <http://www.norden.org/pub/ovrigt/baeredygtig/fi/ANP2004783.pdf>

Koulutusjaosto

Kestävän kehityksen toimikuntaan asetettiin 25.5.2004 koulutusjaosto. Jaoston tehtävänä on kartoittaa kestävän kehityksen edistymistä kasvatuksessa ja koulutuksessa, pohtia resurssien kehittämistä ja toimijoiden vastuunjaon selkeyttämistä, osallistua YK:n kestävästä kehityksestä edistävän koulutuksen vuosikymmenen kansalliseen seurantaan, osallistua toimikunnan työohjelman teemojen käsittelyyn ja työstää työohjelmaan myös erillinen teema kestävän kehityksen koulutuksesta ja kasvatuksesta. <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=4427&lan=fi>

KULTU

Kestävä kulutus ja tuotanto - KULTU-toimikunta. Laaja eri sidosryhmien edustajista koostuva toimikunta, jonka ympäristöministeriö sekä kauppa- ja teollisuusministeriö asettivat vuonna 2003. <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=7468&lan=fi>

KULTU:n ehdotus kansalliseksi ohjelmaksi:

Vähemmästä enemmän ja paremmin.

<http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=36844&lan=fi>

MDG

Millenium Development Goals - MDG. YK:n huippukokouksen tuottama Vuosituhatt julistus ja sen kahdeksan kehitystavoitetta. <http://www.un.org/millenniumgoals/>

“Yksi kaikkien puolesta” -tiedostuskampanja

Ulkoasiainministeriön marraskuun 2005 lopulla aloittaman “Yksi kaikkien puolesta” -tiedostuskampanjan tavoitteena on herättää erityisesti nuorten kiinnostusta kehityskysymyksiin ja tukea koulujen kansainvälisyyskasvatusta. <http://www.vuosituhattavoitteet.fi/>

Opetushallituksen kestävän kehityksen verkkopalvelu

<http://www.edu.fi/teemat/keke/tervetuloa.html>

UNECE

United Nations Economic Commission for Europe. Yhdistyneiden kansakuntien Euroopan talouskomissio. <http://www.unece.org/>

UNECE:n ESD-strategia

UNECE Strategy for Education for Sustainable Development. <http://www.unece.org/env/documents/2005/cep/ac.13/cep.ac.13.2005.3.rev.1.e.pdf>

Unesco

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, YK:n kasvatus-, tiede- ja

kulttuurijärjestö. www.unesco.org

**Guidelines and Recommendations for Reorienting Teacher Education
to Address Sustainability/ Unesco**

<http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001433/143370E.pdf>

Unesco, YK:n kestävän kehityksen vuosikymmenen edistymisestä

http://portal.unesco.org/education/en/ev.php-URL_ID=27234&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

YK:n DESD

United Nations Decade of Education for Sustainable Development. http://portal.unesco.org/education/en/ev.php-URL_ID=27234&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

YK:n kestävän kehityksen komissio.

Commission on Sustainable Development - CSD

<http://www.un.org/esa/sustdev/csd/review.htm>

YK:n Taloudellisten ja sosiaalisten asioiden osasto,

Sosiaalipolitiikan ja kehityksen jaosto

UN Department of Economic and Social Affairs, Division for Sustainable Development.

http://www.un.org/esa/sustdev/about_us/aboutus.htm

Korkeakouluopetus kestäväksi – opas YK:n kestävää kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmentä varten

Taina Kaivola & Liisa Rohweder (toim.)

Opetusministeriön julkaisuja 2006:4

<http://www.minedu.fi/julkaisut/koulutus/2006/opm04/opm04.pdf>

Korkeakouluopetus kestäväksi -kokoomateos on osa opetusministeriön toimenpiteitä, joiden avulla edistetään Baltic 21E -ohjelman toimeenpanoa ja Suomen kansallisen kestävää kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmenen strategian toteutumista. Samalla lisätään tietoisuutta Yhdistyneiden kansakuntien kestävää kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmenen 2005–2014 tavoitteista ja sisällöistä ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa.

YK:n määrittelemänä vuosikymmenellä on neljä keskeistä tehtävää: Lisätä korkealaituisen koulutuksen tarjontaa, muuntaa olemassa olevaa koulutusta kestävä kehityksen suuntaan, lisätä kansalaisten tietoisuutta kestävästä kehityksestä ja tarjota kestävää kehitystä edistävää koulutusta kaikilla yhteiskunnan aloilla. Kirjassa tarkastellaan näihin tehtäviin liittyviä kysymyksiä korkeakoulutuksen näkökulmasta jäsentämällä kestävä kehityksen edistämiseen liittyviä käsitteitä sekä teoreettisen taustan että käytännöllisten esimerkkien avulla. Erityisesti kiinnitetään huomiota opetuksen laatuksymyksiin ja opetustyössä karttuneiden kokemusten pohdintaan.

Kirja on tarkoitettu ensisijaisesti korkeakoulujen opettajille, tutkijoille ja opetuksen suunnittelijoille, mutta se on hyödyllinen myös muiden koulutussektoreiden toimijoille. Tarkoituksena on rohkaista ja tukea opettajia sisällyttämään omaan opetus- ja ohjaustyöhönsä ekologiseen, taloudelliseen sekä sosiaaliseen kestäväan kehitykseen liittyviä elementtejä yhteen integroituneina. Samalla halutaan lisätä kiinnostusta tätä aihepiiriä syventävää tutkimus- ja kehittämistoimintaa kohtaan. Monissa kirjan puheenvuoroissa esitetään kestäväan kehitykseen liittyviä käytännön esimerkkejä. Lukija voi valita näistä käytänteistä itselleen sopivia ideoita ja menetelmiä ja räätälöidä niistä oman alansa opetukseen sopivia kokonaisuuksia. Lähdeluetteloissa mainitut julkaisut ja verkkosivut auttavat perehtymään aiheisiin perusteellisemmin.

Korkeakouluopetus kestäväksi -kirjan puheenvuorot jakautuvat viiteen eri aihepiiriin. Aluksi tarkastellaan kansainvälisiä ja kansallisia sopimuksia ja lähtökohtia, joiden perusteella kestävää kehitystä sisällytetään korkeakoulutukseen. Seuraavana pohditaan vuosikymmenen teemojen teoreettisia perusteita sekä opetuksen laatuun ja sen parantamiseen liittyviä kysymyksiä ja työkaluja. Sivumäärältään laajin kokonaisuus syntyy koulutusalaakohtaisista sovellutuksista, joita esitellään kymmenkunta. Kirjan loppuosassa käsitellään kestävä kehityksen sisällyttämistä korkeakouluopettajien työhön ja organisaatioiden toimintaan sekä verkostoitumista ja yhteiskunnallista vuorovaikutusta lähialueyhteistyöstä globaalille tasolle asti.

I Koulutuspoliittinen viitekehys

Miten tiede voi tukea kestäväää kehitystä?

Ilkka Niiniluoto, Rehtori, Helsingin yliopisto

Kirjoituksessa pohditaan kestäväää kehitystä käsitteenä sekä tieteen ja tutkimuksen tehtävää kestävään kehityksen edistäjänä. Kestävä kehitys on tapana määritellä dynaamisena, tulevaisuuteen suuntautuvana prosessina, jossa keskeisesti esiintyvää tarpeen käsitettä ei ole yleensä analysoitu kovinkaan tarkasti. Kestävään kehityksen määritelmä on ihmiskeskeinen siinä, että siinä kannetaan huolta ihmislajin elinehdoista. Siten sen arvoperustana on luonnon järkipäriäinen hyödyntäminen välineenä ihmisen tarkoituksiin. Kestäväää kehitystä voidaan edistää parhaiten ympäristötutkimuksen avulla, kun usein monitieteellisten menetelmien avulla tuotetaan tietoa luonnon tilasta ja ympäristötekijöiden välistä vuorovaikutuksesta. Ympäristötutkijat voivat rakentaa teoreettisia, usein matemaattisia malleja, joiden avulla on mahdollista ennustaa luonnon järjestelmien ajallista kehitystä. Nämä mallit antavat myös välineen, jolla voidaan arvioida, millaisia pitkän aikavälin vaikutuksia ihmisen valitsemilla toimenpiteillä on. Ympäristöpoliittinen suunnittelu ja päätöksenteko eivät kuitenkaan pohjaudu pelkästään empiirisen ja teoreettisen tutkimuksen antamaan asiantuntijatietoon, vaan niihin tarvitaan myös arvopohjainen näkemys siitä, millaista ympäristöä me haluamme. Tältä osin kestävään kehityksen ideaan liittyy ympäristöetiikka, jossa pohditaan luonnonympäristön itseisarvoon ja välinearvoon liittyviä kysymyksiä.

Kestävään kehityksen edistäminen korkeakouluissa – kansalliset ja kansainväliset toimintaa ohjaavat sitoumukset ja linjaukset

Ylijohtaja Arvo Jäppinen, opetusministeriö, koulutus- ja tiedepoliitiikan osasto

Kestävään kehityksen edistäminen koulutuksessa on Rio de Janeirossa vuonna 1992 ja Johannesburgissa vuonna 2002 järjestettyjen YK:n huippukokousten myötä noussut merkittäväksi tekijäksi YK:n kestävään kehityksen päämäärien saavuttamiseksi sekä myös huomattavaksi asiaksi globaalilla agendalla. Koulutuksen merkityksen erityisaseman ymmärtämistä kansainvälisellä tasolla todistaa muun muassa YK:n julistama kestäväää kehitystä edistävä koulutuksen vuosikymmen 2005–2014. Johannesburgin huippukokouksessa vuonna 2002 korostettiin alueellista yhteistyötä yhtenä tärkeänä tapana edistää kestäväää kehitystä. Erinomaisen esimerkin tällaisesta alueellisesta yhteistyömallista tarjoaa Itämeren maiden yhdessä toteuttama kestävään kehityksen toimintaohjelma Baltic 21. Toimintaohjelman koulutusta koskeva ohjelma, Baltic 21E, hyväksyttiin Itämeren maiden opetusministerien kokouksessa vuonna 2002. Kansainvälisten ohjelmien lisäksi Suomessa kestävään kehityksen edistämistä koulutuksessa ohjaavat Hallituksen kestävään kehityksen ohjelma 1998, Suomen kestävään kehityksen toimikunnan koulutusjaosto, sekä vuonna 2002 laadittu kansallinen Baltic 21E-käynnistyssuunnitelma. Jatkon viimeksi mainitulle muodostaa helmikuussa 2006 julkaistava "Kestäväää kehitystä edistävä koulutuksen" -työryhmän loppuraportti suosituksineen. Kestävä kehitys on mainittu yhtenä kehittämislinjana valtioneuvoston hyväksymässä koulutuksen ja kehittämisen suunnitelmassa 2003–2008 sekä myös opetusministeriön koulutus- ja tiedepoliitiikan osaston tulostavoitteissa. Näihin sitoumuksiin perustuen kestävä ke-

hityksen edistäminen huomioidaan opetusministeriön kautta tapahtuvassa korkeakoulujen ohjauksessa.

Itämeren alueen yliopisto-ohjelma Baltic University Programme

Paula Lindroos, Filosofian tohtori, johtaja, Åbo Akademin täydennyskoulutuskeskus
Ea Maria Blomqvist, Filosofian maisteri, ympäristökoordinaattori,
Åbo Akademin täydennyskoulutuskeskus

Itämeren yliopisto-ohjelmaan (Baltic University Programme, BUP) kuuluu yli 180 yliopistoa ja korkeakoulua 14 maasta Itämeren alueelta (Baltic Sea region BSR). Ohjelmaa koordinoi Upsalan yliopistossa sijaitseva sihteeristö yhdessä 13 kansallisen keskuksen kanssa. Suomessa BUP-ohjelmaa hallinnoi Åbo Akademi (www.bup.fi). BUP-ohjelmassa tarkoituksena on perehtyä alueelliseen kestäväan kehitykseen tarkastellen kestäväan kehityksen ympäristöllisiä, yhteiskunnallisia, taloudellisia ja kulttuurisia näkökulmia. BUP-ohjelman tavoitteena on tukea yliopistoja kestäväan kehityksen edistäjinä. Saavuttaakseen päämääränsä BUP tarjoaa yliopistokursseja, opetusmateriaalia sekä uusia opetus- ja oppimismenetelmiä. BUP tekee myös yhteistyötä yliopistojen ulkopuolisten tahojen kanssa rakentaakseen kestäväan kehitystä edistävän koulutuksen kannalta olennaista kumppanuusverkostoa. BUP tukee Baltic 21 E -ohjelman alueellisia ja kansainvälisiä strategioita sekä YK:n kestäväan kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmenen tavoitteiden toteutumista.

Baltic 21E -ohjelma ja sen uudet haasteet ammattikorkeakoulujen Itämeren maiden verkostossa

Anne Virtanen, Filosofian tohtori, lehtori, Laurea-ammattikorkeakoulu

Kirjoituksessa kuvataan Laurea-ammattikorkeakoulun koordinoiman Itämeren kestäväan kehityksen verkoston toimintaa (Baltic Sea Sustainable Development Network). Toiminta perustuu Itämeren maiden opetusministereiden vuonna 2002 hyväksymään koulutusta koskevaan kestäväan kehityksen ohjelmaan Baltic 21E sekä Suomen opetusministeriön laatimaan kestäväan kehityksen koulutuksen käynnistämissuunnitelmaan.

Kestäväan kehityksen kriteerit ammattikorkeakouluihin

Arja Sinkko, Insinööri (AMK), projektipäällikkö, Kymenlaakson ammattikorkeakoulu

Kirjoituksessa kuvataan Kymenlaakson ammattikorkeakoulun koordinoimaa Suomen ammattikorkeakoulujen SUDENET-hanketta (Kestäväan kehityksen ammattikorkeakouluverkostoa – Polytechnic Network for Sustainable Development). Hankkeen tavoitteena on kehittää kestäväan kehityksen kriteerit ammattikorkeakouluille.

II Teoriaa ja käytäntöä

Kestävää kehitystä edistävän opetuksen ja koulutuksen perusta

Mauri Ahlberg, Professori, Helsingin yliopiston soveltavan kasvatustieteen laitos

Tiedämme, että ihmiset ovat käytännössä täysin riippuvaisia muusta biosfääristä hengittämänsä hapen, puhtaan veden, ravinnon sekä uusiutuvien luonnonvarojen suhteen. Virkistytymisen, hyvän ympäristön ja hyvän elämän perustana biosfääri ekosysteemeineen on korvaamaton. On hyvät biologiset perusteet väittää, että ihmiskunnan kannattaa pyrkiä kestäväan kehitykseen ja että kestäväan kehitykseen oppiminen on ihmiskunnan suurin oppimishaaste. Ihminen on biopsykososiaalinen olio, jota luonnehtii kulttuuri, yhteisöt ja yhteiskunnat, talous ja poliittisuus. Kasvatus, nykyään erityisesti kestäväan kehitystä edistävä kasvatus, on olennaisen tärkeää ihmisen kehittämisessä. Kestävää kehitystä edistävässä kasvatuksessa tarvitaan ainakin (1) eheyttävän kasvatuksen teoriaa ja menetelmiä itse käytännön kasvatukseen arvokasta oppimista edistävänä kommunikaationa ja interaktionana, (2) jatkuvan laadunparantamisen teoriaa ja menetelmiä organisaatioiden toiminnan jatkuvaan suuntaamiseen kestäväan kehitystä, hyvää ympäristöä ja hyvää elämää edistäviksi, sekä (3) kehittämääni korkealaatuisen oppimisen teoriaa ja menetelmiä, joilla voidaan ymmärtää ja edistää oppimista yksilötasolta, organisaatioiden, kansakuntien ja ihmiskunnan tasolle.

Kestävää kehitystä edistävä kasvatus ja sivistys – näköaloja korkeakouluopetuksen kehittämiseen

Lili-Ann Wolff, Filosofian ja kasvatustieteen maisteri, tutkija, Åbo Akademian Vaasan yksikkö

Sivistystä käsitteenä on mahdollista tulkita eri tavoin ja käyttää omien päämäärien mukaisesti määriteltynä aivan niin kuin kestävan kehityksen käsitettä. On väitetty, että sivistyskäsite on vanhentunut ja tarpeeton ja että kestävan kehityksen käsite on huono tai epämääräinen. Sivistysajatus on tunnetusti kestävan kehityksen ajatusta paljon vanhempi ja vakaampi, mutta molemmat käsitteet ovat kieltämättä ajankohtaisia tämän päivän koulutuksen suunnan etsimisessä. Luvussa tarkastellaan sivistyskäsitettä korkeakoulujen kannalta, mutta lisäksi kestäväan kehitystä edistävän kasvatuksen kannalta ja tämän lisäksi vielä vastakohtaisesti: kestäväan kehitystä edistävää kasvatusta sivistysnäkökulmasta. Tavoitteena on lyhyesti sanottuna siis tutkia, voivatko sivistys ja kestävä kehitys yhdistyä korkeakoulujen koulutuksessa ja pedagogiikassa.

Kehittävä oppimismenetelmä kestävan kehityksen edistämisessä

Liisa Rohweder, Kauppateiden tohtori, lehtori, Helsingin liiketalouden ammattikorkeakoulu

Kirjoituksessa kuvataan kehittävää oppimismenetelmää, joka on kirjoittajan kehittämä liiketalouden koulutukseen sopiva kestävan kehityksen päämääriä tukeva menetelmä. Se nojaa työelämälähtöiseen oppivan organisaation teoriaan, joka yhdistää liikkeenjohdon ja kasvatustieteen oppimisteorioita toisiinsa. Lisäksi kehittävän oppimismenetelmän perusta nojaa

ympäristökasvatuksen teoriaperustaan. Oppimisfilosofialtaan kehittävä oppimismenetelmä perustuu konstruktivismiin.

Kestävän kehityksen edistäminen korkeakouluopetuksessa

Taina Kaivola, Kasvatustieteen dosentti, Helsingin yliopiston käyttäytymistieteellinen tiedekunta

Kestävää kehitystä edistävän koulutuksen taustalla vaikuttaa opetuksen ja koulutuksen laatu, jonka tärkeä tekijä käytännön opetustyön kannalta on opiskelijakeskeisyyden periaate. Opiskelijakeskeisyyteen liittyy käsitys opiskelijasta aktiivisena tiedon rakentajana ja luoja-
na, joka sekä liittyy uusia oppimisen kokemuksia aikaisempiin että muuttaa uutta tietoa omaksuessaan aiempia tietorakenteitaan vastaamaan paremmin muuttunutta tilannetta tai tarkentuneita käsityksiä. Kestävää kehitystä edistävässä kasvatuksessa ja koulutuksessa opiskelijakeskeisyys näkyy muun muassa siinä, että pyrkimyksenä on ottaa opiskelijat entistä enemmän mukaan omaa opiskeluaan koskevaan päätöksen tekoon ja auttaa heitä tunnistamaan omaa toimintaansa ohjaavia arvoja suhteessa käsiteltäviin asioihin mahdollisimman relevantilla tavalla. Kirjoituksessa tarkastellaan kestävää kehitystä edistävään kasvatukseen sisältyvän laadun tunnusmerkkejä opetussuunnitelmissa ja käytännön opetustyössä, sekä pohditaan korkeakouluopettajien mahdollisuuksia tukea opiskelijoidensa syväsuuntautuvaa opiskelua sekä arvioida koulutuksen vaikuttavuutta.

Kestävää arviointia kehittämässä

Miia Heikkinen, Kasvatustieteen maisteri, lehtori, Kymenlaakson ammattikorkeakoulu

Kestävän kehityksen periaatteiden sisäistäminen edellyttää oppimisympäristöiltä uusiutumista. Opiskelijoiden on omaksuttava koulutuksessa elinikäisen oppijan taitoja, joihin liittyy olennaisesti vastuu omasta oppimisesta: tavoitteiden asettamisesta, tiedonhankinnasta, tietojen ja taitojen arvioinnista ja kehittämisestä. Esimerkiksi ongelmaperustainen oppiminen valmentaa opiskelijoita erityisesti ongelmanratkaisutaidoissa, tiedonhankintataidoissa, vuorovaikutus- ja yhteistyötaitoissa sekä oman toiminnan, kokemusten ja taustalla vaikuttavien arvojen ja asenteiden reflektoinnissa. Kirjoituksessa annetaan käytännön esimerkki siitä, miten Kymenlaakson ammattikorkeakoulussa ongelmaperustainen pedagogiikka on ollut lähtökohtana arviointiajattelun muutokselle sekä analysoidaan kokemuksia arvioinnista.

Opiskelijoiden asenteet kestävää kehitystä edistäviä kursseja kohtaan

Anu Koivisto, Tradenomi, markkinointipäällikkö TDC Song Oy
Elina Nykänen, Tradenomi, tiedottaja, Blue 1

Liiketalouden opiskelijoiden asenteita kestävää kehitystä ja siihen liittyviä kursseja kohtaan kartoittava tutkimus toteutettiin toimeksiantona Helsingin liiketalouden ammattikorkeakoululle. Opinnäytetyön tuloksia käytetään kestävää kehitystä edistävän koulutuksen kehittämässä.

Käsitekartat, Vee-heuristiikka ja argumentaatioanalyysi kestävää kehitystä edistävän tutkivan opiskeluprosessin apuvälineinä

Mauri Ahlberg, Professori, Helsingin yliopiston soveltavan kasvatustieteen laitos

Taina Kaivola, Kasvatustieteen dosentti, Helsingin yliopiston käyttäytymistieteellinen tiedekunta

Kestävää kehitystä edistävä koulutus rakentuu korkealaatuiselle opetukselle ja koulutukselle. Yhtenä sen tunnusmerkkinä on yhteisöllisen tiedonrakentamisen edistäminen erilaisin keinoin. Näistä käsitekarttojen käyttäminen opetus-opiskelu-oppimisprosessien apuna on laajalti tunnettua. Myös uusi, ilmainen verkkopohjainen CMapTools -ohjelma avaa uudenlaisia mahdollisuuksia kansalliseen ja kansainväliseen verkostoitumiseen. Toinen, vähemmän tunnettu varsinkin tutkivaa opiskelua helpottava väline on tietoveeksi tai Vee-heuristiikaksi kutsuttu opiskeluprosessia jäsentävistä kysymyksistä koostuva työkalu, jota Suomessa on edelleen kehitetty. Kolmantena apuvälineenä esitellään argumentaatioanalyysi, jonka avulla voidaan tutkia, kestävätkö ideat, teorit ja väitteet jatkuvan teoreettisen ja empiirisen testauksen. ARRA-analyysi on yksinkertainen ja nopea keino selkeyttää, mihin väitteet perustuvat ja millainen on väittelyn rakenne.

Dynaamiset systeemimallit ja simuloinnit kestävää kehitystä edistävän opetuksen apuna

Romi Rancken, Maatalous- ja metsätieteiden maisteri, lehtori, Yrkehögskolan Sydväst

Kestävään kehitykseen sisältyy käsitteenä lähtökohta ymmärtää kokonaisuuksia ja niiden osia. Yhteiskunnallisten ja luonnontieteellisten näkökulmien yhdistäminen kestävän kehityksen edistämässä edellyttää kokonaisvaltaista otetta, johon sisältyy moni- ja poikkitieteellisyttä sekä niihin perustuvaa oppimista. Kestävää kehitystä edistävän koulutuksen ja opetuksen avulla vahvistetaan valmiuksia, joiden avulla opitaan tunnistamaan ja käsittelemään systeemeissä tapahtuvia prosesseja, jotka perustuvat yhteispeliin ekologisten, taloudellisten ja sosiaalisten tekijöiden välillä. Opettajalta tämä edellyttää sitä, että on pyrittävä tietoisesti ylittämään tieteiden välisiä rajoja sekä sisällöissä ja menetelmissä mutta myös opetuksessa syntyvässä vuorovaikutuksessa. Tämänäyttypisten, usein systeemiseksi kutsutun ajattelun kehittämiseen tähtäävien valmiuksien tuottamisen ja harjoittamisen tueksi on kehitetty muun muassa erilaisia visualisointimenetelmiä. Tässä luvussa tarkastellaan muutaman yksinkertaisen esimerkin avulla dynaamisten systeemimallien ja simulaatioiden käyttämistä opetuksen apuna yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa.

III Koulutusalaakohtaisia sovellutuksia

Kestävää kehitystä edistävien opetuskäytäntöjen tieteenalaakohtaista tarkastelua – esimerkkinä kestävä liiketoiminta

Leena Lankoski, Tekniikan tohtori, MBA, vieraileva tutkija INSEAD

Se, millaiset opetuskäytännöt soveltuvat parhaiten kestävää kehitystä edistämään, on pitkälti tieteenalaakohtainen kysymys. Opetuskäytännöillä tarkoitetaan kirjoituksessa yksittäisiä menetelmävalintoja, mutta myös laajempaa opetussuunnitelmatason perspektiiviä ja kysymys-

tä opetuksen tavoitteista ja sisällöstä. Kirjoituksessa tarkastellaan opetuskäytäntöjä kestävästä liiketoiminnan koulutuksen näkökulmasta.

Kestävä kehitys luonnonvara- ja ympäristöalalla

Anne Virtanen, Filosofian tohtori, lehtori, Laurea-ammattikorkeakoulu

Kestävän kehityksen käsitteen tausta juontuu ekologisten tekijöiden perustalta; luonnonvarojen kestävämmäksi koetusta käytöstä ja ympäristöongelmien lisääntymisestä. Luonnonvara- ja ympäristöalan käytänteillä on paljon mahdollisuuksia vaikuttaa siihen, että yhteiskunnan ja yksilöiden toimet muuttavat ympäristöämme nykyistä kestävämmiksi ja kestävämmiksi. Kirjoituksessa kuvataan pedagogisena menetelmänä tutkivaa oppimista hankkeissa ja miten sen avulla voidaan edistää kestävä kehitystä.

Teknologiaan erikoistuneet yliopistot ja kestävä kehityksen edistäminen

Simo Isoaho, Diplomi-insinööri, lehtori, Tampereen teknillinen yliopisto

Kirjoituksen pääkysymys on, miten teknologiaan erikoistuneiden yliopistojen opetuksella ja tutkimuksella voidaan luoda ja vahvistaa edellytyksiä kestävä kehityksen edistämiseksi. Kysymys sisältää näkökulman, että opetuksella ja tutkimuksella voidaan vain välillisesti edistää kestävä kehitystä. Kirjoituksessa haetaan vastauksia mm. kysymällä, mitä tarkoittavat teknologia, tekniikka, tieto ja tiede sekä mikä niiden rooli on ihmisten elämässä ja millaista ymmärrystä kestävästä kehityksestä on olemassa. Tämä tarkastelu sisältää kysymyksen teknologian, ympäristönsuojelun ja kestävä kehityksen suhteesta.

Liiketalouden koulutuksessa haasteena yritysten kestävä kehitystä edistävä arvomuutos

Liisa Rohweder, Kauppätieteiden tohtori, lehtori, Helsingin liiketalouden ammattikorkeakoulu

Liiketalouden koulutuksen sisältöjä suunniteltaessa on kestävä kehityksen näkökulmasta hyödyllistä pyrkiä vastaamaan ainakin seuraaviin kysymyksiin: Mitä on yritysten kestävä kehitystä edistävä vastuullinen toiminta ja miten yritysten vastuullista toimintaa voidaan edistää koulutuksen keinoin. Kirjoituksessa nostetaan esille koulutuksellisen haasteena yritysten kestävä kehitystä edistävä arvomuutos. Tätä voidaan tukea kokonaisvaltaisella lähestymistavalla, jossa yhdistetään tieto, arvot ja asenteet sekä toimintavalmiuksiin ja halukkuuteen liittyvät ulottuvuudet.

Kestävä kehitys opettajien perus- ja täydennyskoulutuksessa

*Taina Kaivola, Kasvatustieteen dosentti, Helsingin yliopiston käyttäytymistieteellinen tiedekunta
Susanna Tauriainen, Maatalous- ja metsätieteiden tohtori, opetusneuvos, Opetushallitus*

Yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen opettajankoulutuksessa otetaan huomioon kulloinkin voimassa olevat opetussuunnitelman perusteet. Vaikka koulutus rakentuu tieteenalapohjaisesti, on varsinkin opettajan pedagogisissa opinnoissa – erityisesti ainedidaktiikassa

ja ohjatussa harjoittelussa – sellaisia painotuksia, jotka mahdollistavat kestävästä kehitystä edistävää kasvatuksen ja koulutuksen huomioonottamisen opinnoissa. Selkeät vastuut aiheen konkretisoimiseksi kuitenkin puuttuvat usein ja kestävä kehitys jää opiskelijalle helposti pelkäksi ”hipaisuksi”, vaikka se sisältyy uusiin opetussuunnitelman perusteisiin yhtenä keskeisimmistä aihekokonaisuuksista. Kestävästä kehitystä edistävän tematiikan lisääminen opettajien peruskoulutuksessa opinnäytetöiden aiheiden valinnassa ja ohjauksessa on erityisen tärkeää. Vaikuttavuuden kannalta on kiinnitettävä myös entistä enemmän huomiota opettajien täydennyskoulutuksen laatuun, määrään ja tarjontaan, jotta muutkin kuin kestävästä kehityksen edistämiseen jo sitoutuneet opettajat saadaan mukaan.

Asukaslähtöiset aluekehittämishankkeet kestävästä kehityksen opetuksessa

*Tero Uusitalo, Maa- ja metsätaloustieteiden maisteri, opettaja, Laurea-ammattikorkeakoulu
Rauni Varkia, Filosofian lisensiaatti, lehtori, Laurea-ammattikorkeakoulu*

Kirjoituksessa kuvataan konkreettisesti, miten tutkivaa oppimista voidaan toteuttaa kehittämishankkeissa. Havainnollisena esimerkkinä on Laurea-ammattikorkeakoulussa toteutettu Pornaisten Kirveskosken kyläsuunnitelmahankkeen integroiminen opetukseen. Kirveskosken kyläsuunnitelmahankkeen tavoitteena oli kokonaisvaltaisen kylänkehittämisstrategian muodostaminen. Tämän vuoksi hankkeen valmisteluun koottiin toimijoita Laurea-ammattikorkeakoulun eri koulutusaloilta ja asukasyhdistyksestä. Jotta kestävästä kehityksen eri osa-alueet tulisivat huomioitua, tietoa kerättiin asukkaiden näkemysten lisäksi mm. kylän historiasta, luonnonolosuhteista, palveluista, elinkeinoista ja harrastustoiminnasta. Kyläsuunnitelman laadinnassa käytettiin perinteisistä menetelmistä asukaskyselyä ja –tilaisuuksia. Lisäksi käytettiin yhteisöanalyysiä ja paikkatietoanalyysijä suunnitelman laadinnan tukena.

Kestävä kehitys ja yritysvastuu -opintojakson vaikuttavuuden arviointia

Liisa Rohweder, Kauppatieteiden tohtori, lehtori, Helsingin liiketalouden ammattikorkeakoulu

Kirjoituksessa kuvataan Helsingin liiketalouden ammattikorkeakoulussa toteutettavaa kaikille opiskelijoille pakollista kolmen opintopisteen laajuista opintojaksoa. Opintojakson tavoitteena on, että opiskelijalle muodostuu ymmärrys kestävästä kehityksen ja yrityksen vastuullisen toiminnan merkityksestä ja siitä, miten kestävästä kehitystä edistävä ulottuvuus voidaan nivoa osaksi yrityksen ydinliiketoimintaa. Lisäksi tavoitteena on, että opiskelijoiden halukkuus toimia kestävästä kehityksen edellyttämällä tavalla lisääntyy heidän jäsentäessään ja avatessaan kriittisesti omaa arvomaailmaansa samalla kun heidän ymmärryksensä ja tiedon tasonsa kasvaa.

Teknillisen korkeakoulun ympäristöjohtamisen koulutusohjelman pedagogiset haasteet

*Tuula Pohjola, Tekniikan tohtori, dosentti, ympäristö- ja laatujohtamisen ma. professori,
Teknillisen korkeakoulun Lahden yksikkö*

Tekniikan opetukseen yhdistettävän ympäristöjohtamisen ja vastuullisen liiketoiminnan opetuksen pedagogiset haasteet nousevat menneestä ajasta, jolloin ympäristöasiat tarkoitti-

vat vain lakisääteisiä velvollisuuksia teollisuudessa, ja nykyisyydestä, jossa globaali markkinatalous ei huomioi ympäristöasioita riittävästi sekä luonnollisesti myös tulevaisuudesta, koska maapallon kestävyys on koetuksella kehittyvien maiden teollistuesssa. Tekniikan alalla koulutuksessa on perinteisesti tähdätty uusien, entistä suorituskypympien tuotantovälineiden kehittämiseen ja prosessien tehostamiseen eikä ympäristövastuun vaatimuksia välttämättä ole ymmärretty sisällyttää koulutukseen. Kirjoituksessa kuvataan Teknillisen korkeakoulun Lahden keskuksessa toteutettavaa Ympäristöjohtamisen ja vastuullisen liiketoiminnan koulutusohjelman sisältöä sekä koulutusohjelman pedagogisia haasteita. Ympäristöjohtamisen ja vastuullisen liiketoiminnan koulutuksen keskeinen vaatimus on opetuskokonaisuuksien suunnittelu siten, että ne liittyvät muuhun tekniikan opetukseen täydentäen ympäristö vastuun ja yhteiskuntavastuun tuntemusta sekä strategisen johtamisen että operatiivisen toiminnan osalta koko toimintaketjun kattavasti.

Monialainen projektityö kestävän kehityksen integroivan lähestymistavan edistäjänä -virtuaaliseen oppimisympäristöön kehitteillä oleva hanke

Tove Holm, Filosofian maisteri, ympäristövastaava, Yrkeshögskolan Sydväst
Anne Virtanen, Filosofian tohtori, lehtori, Laurea-ammattikorkeakoulu

Virtuaaliammattikorkeakoulun puitteissa toteutettavassa "Kestävän kehityksen monialainen osaaminen" -tuotantorenkaassa on tavoitteena luoda yhteistyöverkostoja eri alojen ja eri ammattikorkeakoulujen kesken sekä edistää opettajien ja opiskelijoiden kestävän kehityksen ammatillista osaamista. Tuotantorengasta koordinoi Helsingin liikelouden ammattikorkeakoulu. Esimerkkinä tuotannosta esitetään Laurea-ammattikorkeakoulun ja Yrkeshögskolan Sydvästin tuottama monialainen kestävän kehityksen projektityö, joka perustuu eri koulutusalojen osaamisen hyödyntämiseen.

Verkkopedagoginen kokeilu kestävän matkailun edistämiseksi koulutuksen keinoin

Susanna Fabricius, Restonomi, MBA, opettaja, Arcada - Nylands svenska yrkeshögskola
Mikko Kääriä, Filosofian maisteri, opettaja, Helsingin liikelouden ammattikorkeakoulu
Mia Tarhanen, Filosofian maisteri, opettaja, Haaga Instituutin ammattikorkeakoulu

Matkailu ilmiönä ja elinkeinona on kasvanut vuosikymmenten saatossa huomattavasti. Kestävän matkailun edistäminen on viimeaikoina tullut entistä keskeisemmäksi keskustelun aiheeksi sekä koulutuksessa että asiakaspalvelussa. Kirjoituksessa kuvataan kestävän matkailun edistämiseen suunnitellun verkkopohjaisen opintojakson suunnitteluprosessia ja arvioidaan toteutuksen onnistuneisuutta. Hanke toteutettiin kolmen ammattikorkeakoulun (Arcada - Nylands svenska yrkeshögskola, Helsingin liikelouden ammattikorkeakoulu, Haaga Instituutin ammattikorkeakoulu) yhteistyönä.

Kestävän kehityksen monikulttuurinen virtuaalikurssi

Eric Pollock, Arkkitehti, opettaja, kestävän kehityksen palveluiden toimittaja, Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia

Helsingin Ammattikorkeakoulu STADIA ja University of Applied Sciences FHTW Berlin aloittivat yhdessä syksyllä 2004 maisteriohjelman "International Master of Science, Construction and Real Estate Management". Kirjoituksessa tarkastellaan opinto-ohjelmaan kuuluvan verkkopohjaisen monikulttuurisen kestävää kehitystä edistävän opintojakson toteuttamista.

Kestävää kehitystä edistävä kielten ja yritysviestinnän opetus verkossa

Maija Tammelin, Kasvatustieteen tohtori, lehtori, Helsingin kauppakorkeakoulu

Helsingin kauppakorkeakoulun kielten ja viestinnän laitoksen opetuksen suunnittelu ja sen toteuttaminen ovat perinteisesti sisältäneet yhteistyötä liike-elämän kanssa ja liike-elämän suuntausten ja uusien painotusten huomioonottamista opetuksessa. Kirjoituksessa kuvataan, mihin verkkoympäristössä toteutettavan englannin kielen kurssin opetusfilosofia perustuu, miten kestävää kehitystä edistävä kielten ja yritysviestinnän opetus löysi tiensä erityisesti englanninkielisen yritysviestinnän opetusohjelmaan ja minkälainen opintojakson asema tulevaisuudessa on laitoksen opetusohjelmassa tutkinnon uudistuksen myötä.

IV Kestävä kehitys työyhteisöissä

Korkeakouluopettajat (opetus)työnsä tutkijoina ja kehittäjinä

Mauri Ahlberg, Professori, Helsingin yliopiston soveltavan kasvatustieteen laitos

Taina Kaivola, Kasvatustieteen dosentti, Helsingin yliopiston käyttäytymistieteellinen tiedekunta

Mikä on arvokkainta oppimista kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen kannalta, on tärkeä ongelma tutkittavaksi erikseen kussakin organisaatiossa ja kussakin tilanteessa. Olennaista on todellisen maailman todellisten ongelmien tutkiminen, joihin kuuluu myös kestävän kehityksen hyvän ympäristön ja hyvän elämän edistäminen. Kirjoituksessa tarkastellaan erilaisia mahdollisuuksia, joita korkeakoulujen opettajilla on oman opetustyönsä kehittämiseen ja tutkimiseen samalla edistäen kestävän kehityksen tematiikan nivoutumista olennaiseksi osaksi eri tieteen- ja koulutusalojen opetusta. Keskeinen osa tätä prosessia on opiskelijoiden innostaminen kytkeään opinnäytetöidensä aiheisiin kestävää kehitystä edistäviä teemoja. Usein tähän liittyy moni- ja poikkitieteisyyttä, mikä asettaa ohjaavalle opettajalle uudenlaisia haasteita, mutta tukee samalla opettajien yhteisöllisyyden lisääntymistä.

Kestävä kehitys osaksi korkeakoulujen kulttuuria

Liisa Rohweder, Kauppatieteiden tohtori, lehtori, Helsingin liiketalouden ammattikorkeakoulu

Opetusministeriön Baltic 21E -ohjelman mukaan kestävälle kehitykselle asetettujen päämäärien toteuttaminen edellyttää opetuksen sisältöihin liittyvien näkökohtien lisäksi, että koulujen jokapäiväiset päätöksenteko- ja työskentelykäytännöt ovat kestävän kehityksen mukaisia. Tämä on tärkeää, sillä kestävässä kehityksessä on kysymys kaikkeen toimintaan liittyvästä vastuullisuudesta ja halusta sitoutua edistämään tällaista toimintaa kaikilla elämän aloilla. Pohjimmiltaan kysymys on arvopohjaisesta kulttuurin muutoksesta. Kirjoituksessa kuvataan organisaatiokulttuurin muutosprosessin päävaiheita ja miten kulttuurinmuutosta voidaan edistää.

Kestävän kehityksen integroiminen ammattikorkeakoulun arkipäivään

Tove Holm, Filosofian maisteri, ympäristövastaava, Yrkeshögskolan Sydväst

Kirjoituksessa kuvataan Ab Utbildning Sydvästissä käyttöön otettua ISO-14001 -standardin mukaista ympäristöjärjestelmää, ja miten järjestelmätyöskentelyyn on kytketty mukaan kaikki koulun toimijat, niin opiskelijat, opettajat kuin huoltomiehet ja keittäjät.

V Voimavarat käyttöön

Sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävä kehitys korkeakoulutuksessa

Heljä Antola Crowe, Kasvatustieteen professori, Bradleyn yliopisto, Illinois, USA

Sosiaalinen todellisuutemme muodostuu monimutkaisten arkikokemustemme, ympäristömme, kanssakäymisiemme ja tiedostamiemme maailman tapahtumien yhteyksien verkostoista. Fyysiset, maantieteelliset, taloudelliset ja ekologiset tapahtumat työntyvät opetustilanteisiin silloinkin kun emme ole niistä suoraan keskustelemassa tai edes tahtomassa osaksi opetustamme. Pirstaleisuus, kiireisyys ja eristyneisyys luonnosta ja toisista ihmisistä ovat osa kokemaamme päivittäistä rutiinia. Nopea tiedon ja tapahtumien kulku, maailman uutisten ryntääminen tietoisuuteen kuormittavat henkistä tasapainoaamme. Rationalistis-loogiselle akateemiselle ympäristölle eivät useinkaan ole sopineet pehmeämpien ja vaikeammin mitattavien sosiaalisten, emotionaalisten ja kulttuurikokemusten ja taitojen korostaminen. Kirjoituksessa pohditaan näitä kysymyksiä sekä sitä, että tulevaisuudessa meidän on voitava tehdä tilaa sosiaalisten, emotionaalisten ja kulttuuriin liittyvien arvojen käsittelylle mikäli haluamme, että opiskelijoiden ja opettajien kyky kestää jatkuvien muutosten paineita ja luoda uutta kehittyä.

Sosiaalisesti kestävä asiantuntijuus

Johanna Kohl, Valtiotieteiden lisensiaatti, Tulevaisuuden tutkimuskeskus ja Helsingin yliopisto

Suomi on jo vuosia ollut maailman johtavia tietoyhteiskuntia. Menestys näkyy muun muassa korkeana teknologisena osaamisena ja menestyvänä kansainvälisenä liiketoimintana. Teknologinen ja taloudellinen menestys eivät kuitenkaan ole koko kuva suomalaisesta tietoyhteiskunnasta. Menestyksen taustalla on ollut suomalaisen kansalaisyhteiskunnan koko kirjo. Suomalaisen tietoyhteiskuntapolitiikan tavoitteena on myös ollut suoran demokratian lisääminen paikallisissa asioissa. Osallistuminen ja vaikuttaminen edellyttävät monenlaisia taitoja ja runsaasti tietoa. Tiedon suuren määrän vuoksi tiedon hallinnasta on tullut entistä tärkeämpi kansalaistaito. On tiedettävä, mistä tietoa etsitään ja osattava arvottaa ja valita nopeasti lähes äärettömästä mahdollisuuksien joukosta. Tämä on haastava tehtävä kestävä kehityksen mukaisen ajattelun ja toiminnan kannalta.

Mihin laaja-alaisia ympäristöammattilaisia tarvitaan?

Sirpa Halonen, Valtiotieteiden lisensiaatti, yliopettaja, kestävä kehityksen koulutusohjelmapäällikkö, Turun ammattikorkeakoulu

Ympäristökysymys laajentui Suomessa 1900-luvun aikana luonnonsuojelusta ympäristönsuojelun kautta kestäväan kehitykseen. Kirjoituksessa kuvataan, miten ympäristöalan asiantuntijuus on muuttunut viimeisten vuosikymmenten aikana ja miten tähän haasteeseen on vastattu Turun ammattikorkeakoulun toteuttamassa Kestävän kehityksen koulutusohjelmassa.

Verkostoitumisen voimavarat käyttöön

Liisa Rohweder, Kauppatieteiden tohtori, lehtori, Helsingin liiketalouden ammattikorkeakoulu

Taina Kaivola, Kasvatustieteen dosentti, Helsingin yliopiston käyttäytymistieteellinen tiedekunta

Kirjoituksessa pohditaan Yhdistyneiden kansakuntien kestäväa kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmenen 2005–2014 keskeisiä haasteita ja niistä nousevia tehtäviä korkeakouluissa. Pohdinta kytetään kirjan puheenvuoroihin kestävan kehityksen edistämisestä koulutuksessa. Kirjoituksessa kannustetaan verkostoitumiseen ja alueellisen yhteistyön lisäämiseen. Ne nähdään keinona saada käyttöön yhteiset voimavarat ja osaaminen pyrittäessä kohti kestävan kehityksen päämäärää.

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

ISBN 952-485-092-3

ISBN 952-485-093-1 (PDF)

ISSN 1458-8102

Julkaisumyynti / Bokförsäljning

Yliopistopaino / Universitetstryckeriet

PL 4 / PB 4 (Vuorikatu 3 / Berggatan 3)

00014 Helsingin Yliopisto / Helsingfors Universitet

puhelin / telefon (09) 7010 2363

faksi / fax (09) 7010 2374

books@yopaino.helsinki.fi

www.yliopistopaino.helsinki.fi